

การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อน
สภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

นายอรรณชัย ตระการศาสตร์

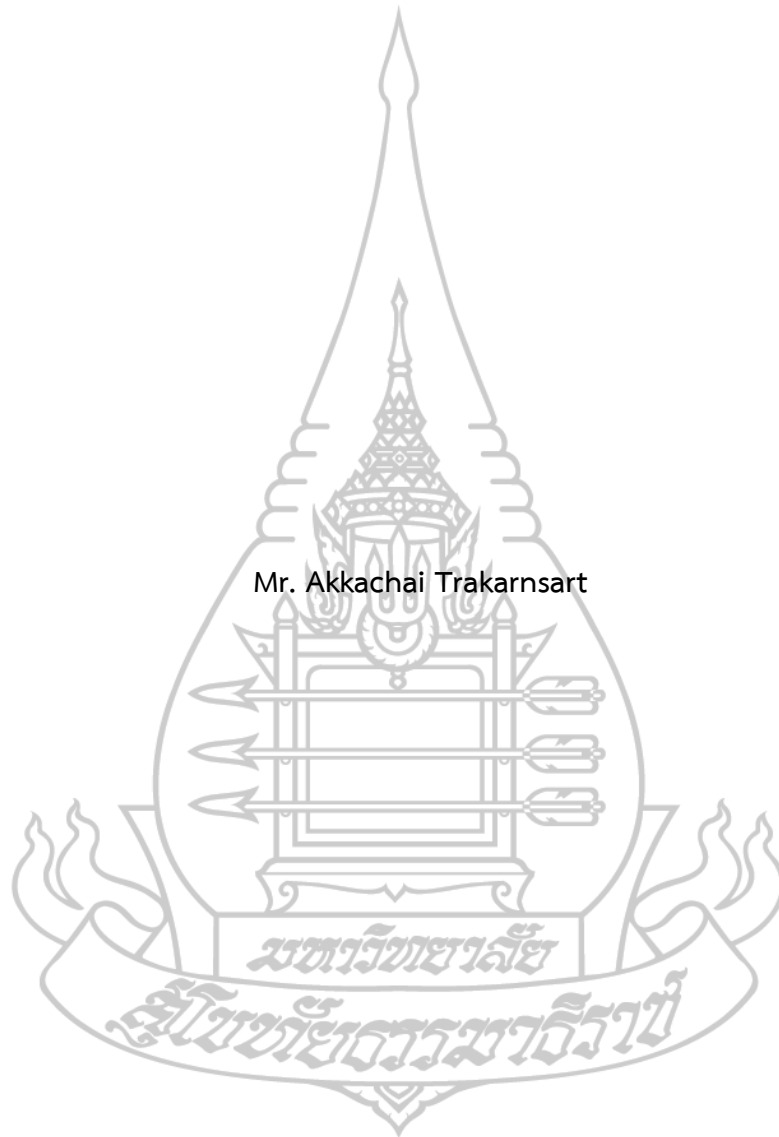
คู่มือฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต แขนงวิชานวัตกรรม การ

สื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2566

Communication to Create Public Participation for Driving Community
Organization Councils that are Models for Local Self-management
Innovation

Mr. Akkachai Trakarnsart

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Doctor of Philosophy in Communication Innovation for Political and
Local Administration

School of Communication Arts
Sukhothai Thammathirat Open University

2023

หัวข้อคุณิพนธ์ การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อน
สภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการ
ตนเอง

ชื่อและนามสกุล นายอรรถชัย ตระการศาสตร์

แขนงวิชา / วิชาเอก นวัตกรรมสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา
1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์ บุญศิริ
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ธร ท่อแก้ว
3. รองศาสตราจารย์ ดร.จิตรภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์

คุณิพนธ์นี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรระดับปริญญาเอก เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2567

คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กุลธิดา ธรรมวิวัฒน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์ บุญศิริ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ธร ท่อแก้ว)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิตรภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรปภััสสร ปริญญาญกุล)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ศรีราม)

ชื่อคุณูปนิพนธ์ การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อน สภาองค์กร
ชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ผู้วิจัย นายอรรถชัย ตรีการศาสตร์ รหัสนักศึกษา 4621500372

ปริญญา: นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์ บุญศิริ (2) รองศาสตราจารย์ ดร.วิฑูรย์ ท่อ
แก้ว (3) รองศาสตราจารย์ ดร.จิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์ ปีการศึกษา 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการขับเคลื่อนสภา
องค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง 2) การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อน
สภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง 3) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ
ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง
กับการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ จำนวน 25 คน จาก 6 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ประธานและกรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ
2) สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ 3) ผู้นำชุมชนต้นแบบ 4) เจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 5) นักวิชาการด้านการสื่อสาร และ
6) ตัวแทนภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้าง
ข้อสรุป

ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย (1) การร่วมคิดผ่าน การประชุมที่เป็นทางการ
และไม่เป็นทางการเพื่อค้นหาปัญหา นำเสนอวิธีการและแนวทางแก้ปัญหา (2) การร่วมตัดสินใจในการกำหนดแผนงาน กิจกรรมหรือ
งบประมาณในการพัฒนา (3) การร่วมดำเนินการในกิจกรรมของชุมชน รวมถึงร่วมตรวจสอบผลงานและความคืบหน้าการช่วยเหลือประชาชน
ในพื้นที่ และ (4) การร่วมรับประโยชน์ทั้งสิ่งของ เงินรางวัลหรือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) การจัดการสื่อสาร ประกอบด้วย (1) การจัดการ
องค์ประกอบการสื่อสาร แบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ผ่านผู้ส่งสาร 3 กลุ่มคือ ส่วนราชการ ผู้นำองค์กรชุมชนและประชาชนทั่วไป โดยใช้
ภาษาที่เข้าใจง่าย ตรงกับกลุ่มผู้รับสาร ด้วยสื่อดั้งเดิม ได้แก่ การสื่อสารแบบตัวต่อตัว ผ่านพบ ป้ายโฆษณา หอกระจายข่าว และด้วยสื่อสังคม
ออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูป และไลน์กลุ่ม (2) การจัดการนโยบายและระบบการสื่อสาร โดยยึดความถูกต้อง รวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์และมี
การบูรณาการสื่อ (3) การประเมินการจัดการสื่อสาร เพื่อปรับปรุงการสื่อสารภายในและเครือข่ายภายนอกองค์กร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร
ประกอบด้วย (1) กลยุทธ์การใช้สื่อ เน้นใช้สื่อบุคคลเพื่อเป็นแกนนำในการสร้างความรู้ความเข้าใจกับประชาชน (2) กลยุทธ์การสร้างสาร เน้น
เนื้อหาสารที่เข้าใจง่าย ผ่านการสื่อสารด้วยภาษาถิ่น และ (3) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร แยกผู้รับสารตามช่วงอายุ ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น คนทำงาน
กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือที่เสียสละ ทั้งนี้ การแยกผู้รับสารตามช่วงวัยจะกระทำควบคู่กับกลยุทธ์การสร้างสารและกลยุทธ์
การใช้สื่อให้เหมาะกับคนแต่ละกลุ่มและสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสาร ประกอบด้วย
(1) ด้านกระบวนการสื่อสาร สภาองค์กรชุมชนควรเน้นการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และเปิดเวทีย่อยให้กว้างขวางขึ้น (2) ด้านการจัดการสื่อสาร
สภาองค์กรชุมชนควรมีการสื่อสารที่ชัดเจนและดำเนินงานตามแผน สร้างทีมงานที่มีทักษะและเป็นที่ยอมรับของประชาชน (3) ด้านกลยุทธ์การสื่อสาร
สภาองค์กรชุมชนควรใช้กลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุก ควบคู่กับการขยายฐานสมาชิกเชิงรุก โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการโน้มน้าวใจ
ประชาชน และบูรณาการผ่านสื่อทุกช่องทางที่ประชาชนในชุมชนใช้

คำสำคัญ การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม สภาองค์กรชุมชนต้นแบบ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

Dissertation title: Communication to Create Public Participation for Driving
Community Organization Councils that are Models for Local Self-management
Innovation

Researcher: Mr. Akkachai Trakarnsart; ID: 4621500372;

Degree: Master of Communication Arts (Communication Innovation for Political and
Local Administration);

Dissertation advisors: (1) Dr. Karn Boonsiri, Assistant Professor (2) Dr. Wittayatorn
Tokeaw, Associate Professor (3) Dr. Jitraporn Sudhivoraseth, Associate Professor ,
Academic year: 2023

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) the process, 2) the management, and 3) the strategies of communication to create public participation for driving community organization councils that are models in local self-management innovation, as well as 4) approaches to develop that communication.

This research was done using the qualitative research method of in-depth interviews. The 25 key informants were chosen through purposive sampling from among 6 groups of people directly involved with communications at model community organization councils, namely 1) chairmen and board members, 2) council members, 3) community leaders, 4) community organization development institute personnel, 5) academic specialists on communication, and 6) representatives of citizens. The research instrument was a structured in-depth interview form. Data were analyzed by drawing conclusions.

The results showed that 1) The communication process- consisted of (1) brain storming and collaborative thinking at formal and informal meetings to discover problems, research, and make proposals on ways to solve problems; (2) joint decision making to make plans, plan activities, and set budgets for development projects; (3) joining to participate in community activities and to inspect and evaluate work results and progress in efforts to help the local community; and (4) jointly reap the benefits in terms of money, goods, and improved quality of life. 2) Communication management consisted of (1) managing the components of communication, including interpersonal communication between three groups of message senders (government employees, community organization leaders, and ordinary citizens), using easy-to-understand language that matches with the groups of message receivers, via conventional media, such as one-on-one communication, pamphlets, signs, and the public address system, or via social media, like Facebook, Youtube and Line groups; (2) managing communication policies and systems with an emphasis on accuracy, speed, keeping up to date and innovation; and (3) evaluating communication management to make improvements for both internal and external communications. 3) Communication strategies included (1) media use strategies emphasized on using personal media as the core to build knowledge and understanding among the people; (2) content creation strategies focused on making messages easy to understand by communicating in the local dialect; and (3) for message receiver strategies, the message receivers were divided into different age groups- youth, working age people, elders, and sacrificing cooperative network members; combined with the content creation strategies and media selection strategies of using appropriate media for each group, this led to efficient communication. 4) Approaches to developing better communication included (1) for the communication process, community organization councils should emphasize continuity and communicate on a regular basis, while opening minor forums to wider participation; (2) for communication management, community organization councils should communicate clearly, follow their plans, and build up work teams that are skilled and respected by the communities; (3) for communication strategies, community organization councils should use more aggressive communication strategies along with aggressive membership base expansion strategies, because communication can be used as an important tool to persuade people and can be utilized through every communication medium that people in the community are exposed to.

Keywords : Communication to build participation, Model community organization councils, Local self-management innovation

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาจากคณาจารย์ที่คอยให้คำแนะนำ ตลอดจนบุคลากรสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคุษฎีนิพนธ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเสริมสร้างความสำเร็จของคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์ บุญศิริ และรองศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ธร ท่อแก้ว ที่กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้สละเวลาและให้คำแนะนำที่มีคุณค่าในการเรียบเรียงและพัฒนาคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ความชำนาญและความตั้งใจของท่านได้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ให้เสร็จสิ้นได้อย่างสมบูรณ์และขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุภาภรณ์ ศรีดี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรกช ชันธบุญ ผู้ซึ่งได้ให้ความคิดเห็นที่มีคุณค่าและช่วยในการปรับปรุงและพัฒนาคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณประธาน กรรมการ สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ และผู้แทนภาคประชาชนในพื้นที่ทำการศึกษาคุษฎีนิพนธ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) และนักวิชาการด้านการสื่อสาร ที่ได้ให้ความกรุณาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยนี้ รวมถึงขอขอบคุณนายพีรวัฒน์ คงเป็นไทย, นางสาวอุมารัตน์ อัยรา และนางสาววิไลวรรณ เรืองอุไร ทีมงานผู้ช่วยวิจัยที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงานด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ดร.อนุศักดิ์ คงมาลัย สมาชิกวุฒิสภา ผู้ให้โอกาสในการศึกษาและฝึกค้น รวมทั้งให้ข้อมูลและแนวคิดจนทำให้คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ และกราบขอบพระคุณ พลเอกสิงห์ศึก สิงห์ไพร รองประธานวุฒิสภา และพลเอกยอดยุทธ บุญญาธิการ สมาชิกวุฒิสภา ที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยพัฒนาคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบคุณ พี่ต๋อง นายสุรพล ประสทธิพันธ์ ประธาน เอฟ.เอ.กรุ๊ป ผู้เป็นพี่ชายที่ได้ให้การสนับสนุนอย่างเป็นทางการในการศึกษาด้วยความเอื้ออาทร และขอบคุณเพื่อนยนต์ นายประเสริฐ ต้นพิบูลย์ศักดิ์ ผู้สนับสนุนและให้กำลังใจตลอดระยะเวลาในการทำคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยหวังว่าคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานวัตกรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับชุมชนต่อไป

นายอรรษชัย ตระการศาสตร์

กันยายน 2567

สารบัญ

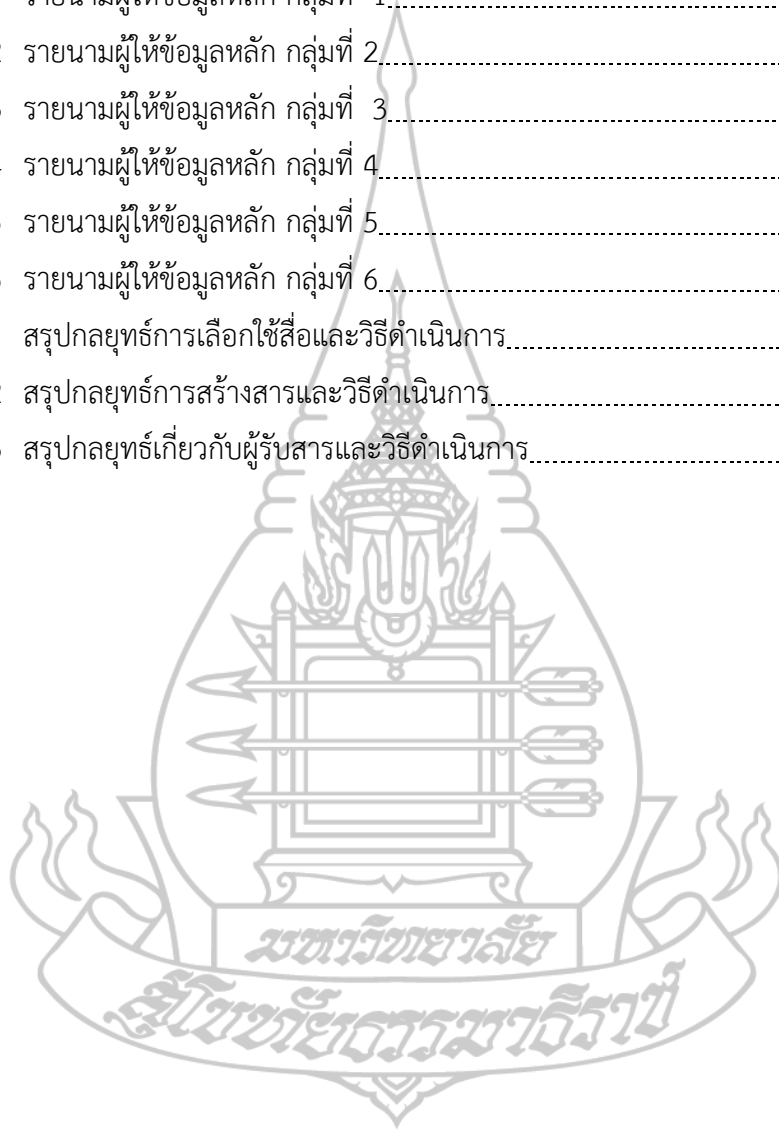
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	8
ขอบเขตการวิจัย.....	9
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ประโยชน์ที่ได้รับ.....	12
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	13
ทฤษฎีการสื่อสาร	13
ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม.....	22
แนวคิดนวัตกรรมชุมชน.....	36
สภาองค์กรชุมชนต้นแบบ.....	42
ข้อมูลองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง.....	44
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	54
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	60
วิธีการวิจัย.....	60
พื้นที่ทำการวิจัย.....	60
ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	62
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	65
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	66
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	67

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	68
กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น จัดการตนเอง.....	68
การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น จัดการตนเอง.....	82
กลยุทธ์สื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น จัดการตนเอง.....	89
แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชน- ท้องถิ่นจัดการตนเอง.....	96
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	103
สรุปวิธีดำเนินการวิจัย.....	103
สรุปผลการวิจัย.....	104
อภิปรายผล.....	108
ข้อเสนอแนะ.....	113
บรรณานุกรม.....	115
ภาคผนวก.....	123
ประวัติผู้วิจัย.....	128

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 รายงานผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 1.....	62
ตารางที่ 3.2 รายงานผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 2.....	63
ตารางที่ 3.3 รายงานผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 3.....	63
ตารางที่ 3.4 รายงานผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 4.....	64
ตารางที่ 3.5 รายงานผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 5.....	64
ตารางที่ 3.6 รายงานผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 6.....	65
ตารางที่ 4.1 สรุปกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อและวิธีดำเนินการ.....	90
ตารางที่ 4.2 สรุปกลยุทธ์การสร้างสารและวิธีดำเนินการ.....	92
ตารางที่ 4.3 สรุปกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสารและวิธีดำเนินการ.....	95

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1	ระดับคุณภาพสภาองค์กรชุมชน..... 3
ภาพที่ 1.2	ตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ..... 4
ภาพที่ 1.3	ผลการประเมินระดับความเข้มแข็งของตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง 852 ตำบล..... 5
ภาพที่ 1.4	กรอบแนวคิดการวิจัย..... 8
ภาพที่ 2.1	แบบจำลองการสื่อสาร SMCR Model ตามแนวคิดของ Berlo, D. K.,(1960)..... 17
ภาพที่ 2.2	แรงงานโมเดล “ปิดหมู่บ้านยับยั้งการระบาดของโรคโควิด-19” 47
ภาพที่ 2.3	บ้านใหม่โมเดล “พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง” 48
ภาพที่ 2.4	บ้านเรือนไทยในตำบลไผ่ดำพัฒนา..... 50
ภาพที่ 2.5	ไผ่ดำพัฒนาโมเดล “ชมรมผู้สูงอายุ” 51
ภาพที่ 2.6	ตัวอย่างภาพจากสื่อประชาสัมพันธ์ "หนองตากยาร่วมใจ สร้างที่อยู่อาศัยให้มั่นคง" โครงการบ้านพอเพียงชนบท ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี 52
ภาพที่ 2.7	หนองตากยาโมเดล บ้านพอเพียงชนบท “รวมคน ลงแรง ซ่อมบ้าน” 53
ภาพที่ 4.1	กระบวนการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 68
ภาพที่ 4.2	การประชุมแบบไม่เป็นทางการของสภาองค์กรชุมชนตำบล..... 72
ภาพที่ 4.3	การประชุมพิจารณาแผนงาน สภาองค์กรชุมชนบ้านใหม่..... 74
ภาพที่ 4.4	การประชุมถอดบทเรียนการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลแรงงาน อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี..... 76
ภาพที่ 4.5	การร่วมกิจกรรม “หนองตากยาร่วมใจ สร้างที่อยู่อาศัยให้มั่นคง” 77
ภาพที่ 4.6	โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้มีรายได้น้อยในเมืองและชนบท ตำบลแรงงาน..... 80
ภาพที่ 4.7	การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 82
ภาพที่ 4.8	ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสื่อสาร..... 85
ภาพที่ 4.9	การจัดระบบพื้นที่ให้บริการด้านการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ..... 86
ภาพที่ 4.10	กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 89

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.11 แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน	99
ภาพที่ 4.12 ข้อเสนอการพัฒนารูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล	105

บทที่ 1

บทนำ

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเกี่ยวกับ 1) กระบวนการสื่อสาร 2) การจัดการสื่อสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสาร โดยบทที่ 1 ซึ่งเป็นบทนำ ประกอบด้วย ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัย ขอบเขตการวิจัย นิยามศัพท์ และประโยชน์ที่ได้รับ โดยรายละเอียดดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

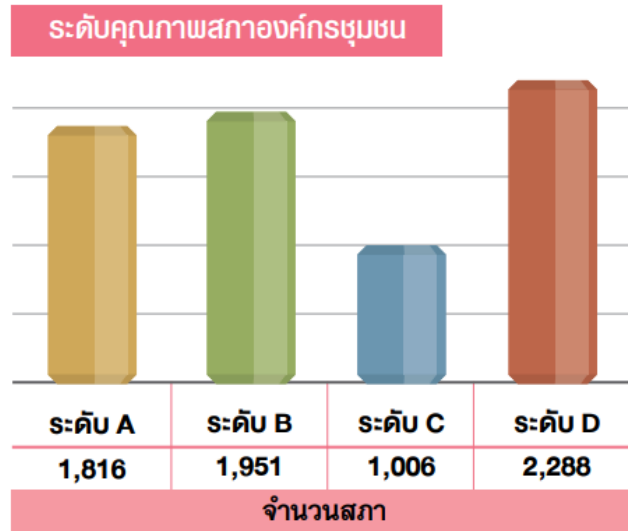
การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการหล่อหลอมจากกระแสการเปลี่ยนแปลงมุมมองการพัฒนาทางสังคม รวมถึงความพยายามแสวงหาแนวทางใหม่ในการสื่อสารรูปแบบใหม่ อันเกิดจากการประสานแนวคิดทางวิชาการที่เน้นการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมยังเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการวิจัยและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม ผสานกับจุดเน้นเรื่องการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของสมาชิกในการเรียนรู้เพื่อพึ่งพาตนเอง โดยท้ายที่สุดจะพัฒนาไปสู่ประเด็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยมุ่งเป้าหมายที่การสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543)

จากการถอดบทเรียนกระบวนการชุมชนที่ผ่านมา พบว่า ผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดจากการริเริ่มโดยบางส่วนของชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับการมีสติและความรับผิดชอบให้กับชุมชนนั้นๆ หรือชุมชนอื่นในกระบวนการร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการใช้กระบวนการพัฒนาแบบบนลงล่างตามที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีตไม่ได้ผลตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาที่ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในอดีตยังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้มากมาย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาการรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกและไม่เชื่อมั่นว่าชุมชนจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ด้วย

ความสามารถของตนเอง ดังนั้น หากจะบูรณาการการจัดการเรียนรู้ด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ต้องส่งเสริมการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีการดำเนินงานด้านการสื่อสารกับงานพัฒนาท้องถิ่นควบคู่กัน โดยเน้นการใช้สื่อเพื่อสร้างและ กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของปัจจัยและทุนทางสังคม เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ที่จะมี เจตคติที่ดีต่อปัจจัยแห่งความสมดุลของสภาพเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง, 2554)

การกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและความรู้สึกที่จะดูแลรักษา เกิดขึ้นได้ด้วยการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การใช้การสื่อสารและกิจกรรมหลากหลาย เพื่อสื่อ ให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกันว่า ทุกคนสามารถที่จะเข้ามาบริหารจัดการทุนทางสังคมให้เกิด ประโยชน์อย่างสูงสุดในแง่ใดได้บ้าง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของชุมชน เองที่จะสร้างสรรค์การดำเนินการรูปแบบต่างๆ และดูแลรักษาเอง นำไปสู่ความรู้สึกทั้งรักและหวง แหวนวมถึงความเป็นเจ้าของขึ้นในชุมชนนั้นได้ในที่สุด (ดวงพร คำบุญวัฒน์ และคณะ, 2550) ดังที่ จิตรทิมา ศรีพลชุมและคณะ (2564) ได้ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารทางการท่องเที่ยวของหมู่บ้านศิรีวงกต อำเภอนาโยง จังหวัดอุดรธานี เพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน พบว่า การสื่อสารมีความสำคัญ อย่างมากต่อการพัฒนาชุมชน เพราะการสื่อสารเป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของ สมาชิกในชุมชน จากกรณีศึกษาดังกล่าว นำไปสู่ข้อค้นพบว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการ จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนได้สำเร็จ และยังเป็นเครื่องมือช่วยประสานความร่วมมือและสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีให้กับชุมชน ตลอดจนช่วยให้การประสานงานกับภาครัฐ เอกชนและองค์กรภายนอก ในการขอความร่วมมือด้านต่างๆ เป็นไปด้วยดียิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินกิจการต่างๆ ในชุมชน และด้วยพลังของการสื่อสารนี้เองที่ทำให้หมู่บ้านเล็กๆ สามารถสร้างชื่อเสียงให้ตนเองได้

หากกล่าวถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนของประเทศไทยปัจจุบันนั้น หน่วยงานที่มีบทบาท สำคัญหน่วยงานหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้ คือ สภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ส่งผลให้ในปัจจุบันมี การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลขึ้น จำนวน 7,795 ตำบล มีสมาชิก 254,945 คน และมีกลุ่ม/องค์กร ชุมชน/เครือข่ายองค์กรชุมชน รวม 156,280 องค์กรในพื้นที่ 77 จังหวัด (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2565, น. 22) โดยในปี 2564 มีการประเมินระดับคุณภาพสภาองค์กรชุมชน 7,061 ตำบล คิดเป็นร้อยละ 90.58 ของสภาองค์กรชุมชนตำบลทั่วประเทศ ซึ่งมีคุณภาพระดับ A และ B รวม 3,767 ตำบล หรือร้อยละ 53.35 เพิ่มขึ้นจากปี 2563 จำนวน 1,046 ตำบล (ร้อยละ 38.44) และเกิดการพัฒนาศาองค์กรชุมชนตำบลใน 1,852 ตำบล ให้มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ชุมชนท้องถิ่น (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 23-24) ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 ระดับคุณภาพสภาองค์กรชุมชน

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2564, น. 23).

สภาองค์กรชุมชนตำบลจึงเปรียบเสมือนเซลล์ฐานรากของสังคมและเป็นคานงัดสำคัญของการปฏิรูปประเทศ โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นหน่วยงานให้การสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนภายใต้หลักการทำงานสำคัญ คือ การพัฒนาโดยชุมชนเป็นแกนหลัก (Community – Driven Development) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ภายใต้ภารกิจตามที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันฯ ภารกิจตามนโยบายของรัฐบาล และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสอดคล้องกับกรอบทิศทางการพัฒนาที่สำคัญตามนโยบายระดับประเทศ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งระบุเป้าหมายที่ 3 เรื่อง “เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเอง และการจัดการตนเองเพื่อสร้างสังคมคุณภาพ” ไว้ และเน้นเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ เพื่อสร้างประชาธิปไตยชุมชน และการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับชุมชน (ไทยโพสต์, 2566) นอกจากนี้ภารกิจของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ยังอยู่ภายใต้แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และนโยบายระดับสากลตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ของสหประชาชาติในการพัฒนาและแก้ปัญหาในประเด็นการพัฒนาต่างๆ ซึ่งจะเป็นกรอบใน

การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในมิติต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาที่อยู่อาศัย อันเป็นภารกิจสำคัญ ตามแผนแม่บทการพัฒนาที่อยู่อาศัยระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) (สุวัฒน์ คงแป้น, 2563)

ตามที่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ 20 ปี ไว้ว่า “ชุมชนไทยเข้มแข็งเต็มพื้นที่ประเทศไทย” เพื่อวางรากฐานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งและพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีผู้นำการพัฒนาในประเด็นงานต่างๆ กระจายเพิ่มมากขึ้น และขยายผลการดำเนินงานออกไปทั่วประเทศ โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทหลักในการวางแผนและดำเนินการตามแผนพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง พร้อมทั้งจัดกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย ภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ ได้แก่ สถาปนาองค์กรชุมชนต้นแบบ การพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองและชนบท กองทุนสวัสดิการชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการนวัตกรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่สิ่งใหม่ในพื้นที่และส่งผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ร่วมแก่คนในชุมชน ในปีงบประมาณ 2564 สถาบันจึงได้ตั้งเป้าหมายการพัฒนาตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 การพัฒนาคุณภาพคน มิติที่ 2 ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน มิติที่ 3 การแก้ปัญหาของชุมชนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต และมิติที่ 4 การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับหน่วยงานและการเปลี่ยนแปลงนโยบาย (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 64) รายละเอียดดังภาพที่ 1.2

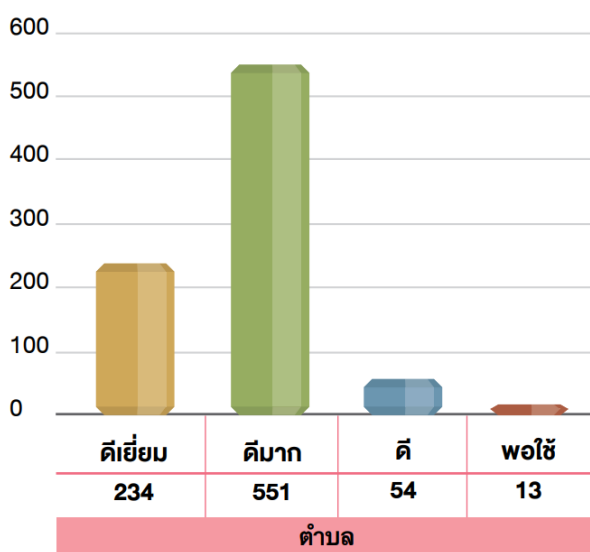

ภาพที่ 1.2 ตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2564, น. 64)

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ดำเนินงานตามภารกิจหลักและงานตามนโยบายของรัฐบาล ภายใต้ยุทธศาสตร์ “องค์กรชุมชนเป็นแกนหลักพื้นที่เป็นตัวตั้ง” โดยใช้ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ เพื่อเป็นเครื่องมือและสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นให้เป็น “ตำบลนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง”

และได้จัดโครงการพัฒนาตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็งขึ้นเป็นปีแรก โดยมีพื้นที่ปฏิบัติการเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาดังกล่าว จำนวน 852 ตำบล ครอบคลุม 77 จังหวัดทั่วประเทศ จากผลการประเมินตนเองร่วมกันของสมาชิกในตำบลภายใต้กรอบการประเมิน 4 มิติ พบว่า มีตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็งที่ผ่านการประเมินร้อยละ 80 ขึ้นไป จำนวน 785 ตำบล (ระดับดีเยี่ยมและดีมาก) (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น.37) รายละเอียดดังภาพที่ 1.3

ภาพที่ 1.3 ผลการประเมินระดับความเข้มแข็งของตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง 852 ตำบล
ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2564, น.37).

จากผลการประเมินระดับความเข้มแข็งของตำบลตามโครงการพัฒนาตำบลต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง ส่งผลให้ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 มีสภาองค์กรชุมชนที่มีผลงานดีเด่นในกลุ่มภาคกลางและตะวันตก ซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยมีผลคะแนนการประเมินทั้ง 4 มิติในระดับดีเยี่ยม จำนวน 4 ตำบล ได้แก่

สภาองค์กรชุมชนตำบลแจงงาม อำเภอนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี, สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านใหม่ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา, สภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองตากยา อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง ด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 เป็นผลมาจากการขับเคลื่อนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก มีการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับสมาชิกใน

ชุมชนผ่านช่องทางไลน์หมู่บ้าน ระบบเสียงตามสาย เฟซบุ๊ก รวมทั้งมีการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมคิด กำหนดแผนงานโครงการ การร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงานและจัดกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงการร่วมรับผลจากการพัฒนาตามแผนงานโครงการ อาทิ กิจกรรมการพัฒนาผู้สูงอายุ กิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนฐานราก เป็นต้น จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นนวัตกรรมชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการการทำงานที่เปลี่ยนแปลง รวมทั้งก่อให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน และทำให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการตนเองมากขึ้น

มุมมองเชิงวิชาการ การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนนั้น ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ กระบวนการในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ อันนำไปสู่การร่วมดำเนินการและร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้น ประการถัดมาคือ การจัดการการสื่อสาร ทั้งการจัดการองค์ประกอบการสื่อสาร ระบบการสื่อสารและประเมินผลอันเกิดจากการจัดการสื่อสารนั้น เพื่อนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสม ครอบคลุมกลยุทธ์ในการเลือกใช้สื่อ กลยุทธ์การสร้างสารและกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสารอันเป็นเป้าหมายของกระบวนการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการบูรณาการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ (Brown, J. and Isaacs, D., 1994) (ทิพย์สุดา ปานเกษมและพรพรรณ ประจักษ์เนตร, 2559)

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ จะต้องอาศัยการสื่อสารซึ่งเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดและขยายแนวความคิดตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ ไปยังประชาชน ฉะนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจำเป็นต้องเกิดขึ้นภายใต้การออกแบบระบบสนับสนุนต่างๆ และกำหนดบทบาทให้บุคคลกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน กระบวนการมีส่วนร่วมให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2551) ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ อันจะนำไปสู่ข้อค้นพบเพื่อพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบให้ประสบความสำเร็จไปสู่การเป็นตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองให้ครอบคลุมทั่วประเทศในที่สุด

2. คำถามการวิจัย

2.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง เป็นอย่างไร

2.2 การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง เป็นอย่างไร

2.3 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง เป็นอย่างไร

2.4 แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง เป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

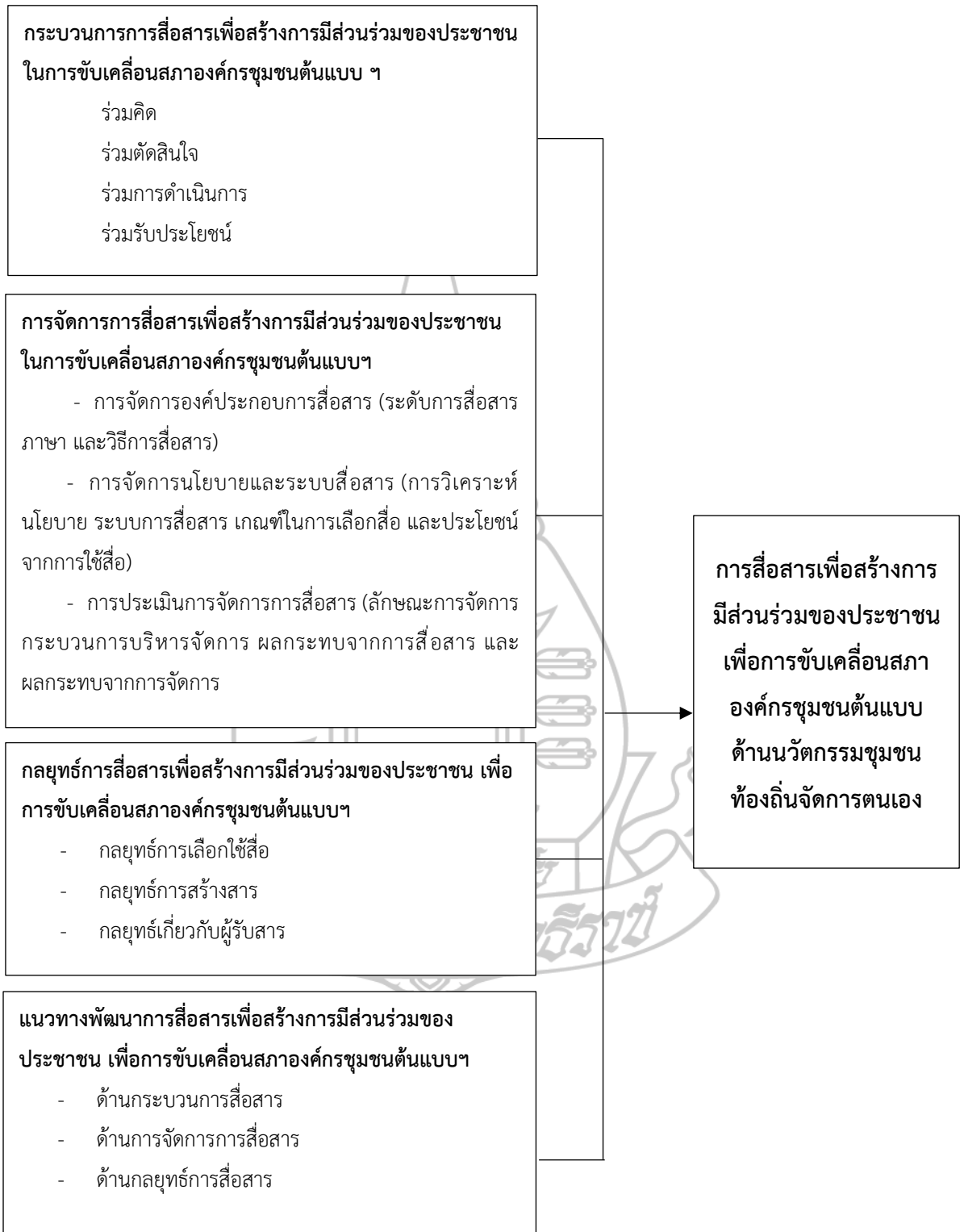
3.1 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

3.2 เพื่อศึกษาการจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

3.3 เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

3.4 เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของสภาองค์กรชุมชน ภายใต้บริบทของการปฏิรูปประเทศไทยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

5.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาองค์กรชุมชนต้นแบบทั้ง 4 ตำบล จำนวน 25 คน ได้แก่ (1) ประธานและกรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ (2) สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ (3) ผู้นำชุมชนต้นแบบ (4) ผู้บริหารงานหรือเจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (5) นักวิชาการด้านการสื่อสาร และ (6) ภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

5.3 ขอบเขตด้านเวลา

งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2566 – กรกฎาคม 2567

5.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยนี้ศึกษาในพื้นที่ตำบลซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นตำบลต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประจำปี 2564 ได้แก่ 1) ตำบลแจรงาม อำเภอนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี 2) ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และ 4) ตำบลหนองตากยา อำเภอนาทม จังหวัดกาญจนบุรี

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง การสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การส่งสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารโดยมีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมได้แก่ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยทุกฝ่ายสามารถสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสาร และผู้รับสารหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นคู่

สื่อสาร ผ่านเวทีการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ความเท่าเทียมกันและการทำงานร่วมกัน เพื่อนำข้อสรุปจากการสนทนาไปสู่การตัดสินใจดำเนินการต่างๆ ในกลุ่มอย่างโปร่งใส

6.2 สภากองค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่ม เครือข่าย องค์กรชุมชนรากฐานเกิดขึ้นจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภากองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่น บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งประชาชนในชุมชน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งจะดำเนินงานร่วมกันเพื่อผลักดันเจตนารมณ์ร่วมในการพัฒนาไปสู่การบูรณาการแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนโยบายสาธารณะทุกระดับ เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดพื้นที่เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถดูแลและจัดการตนเอง ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น สภากองค์กรชุมชนมี 3 ระดับคือระดับตำบล ระดับจังหวัดและระดับชาติ

6.3 สภากองค์กรชุมชนต้นแบบ หมายถึง สภากองค์กรชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ อันได้แก่ มิติที่ 1 คนมีแนวคิดและความสามารถ มิติที่ 2 องค์กรชุมชนเข้มแข็งมีความสามารถในการบริหารจัดการ มิติที่ 3 คุณภาพชีวิตคนในชุมชนดีขึ้น และมิติที่ 4 เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงความสัมพันธ์ โครงสร้างและนโยบาย และมีการขยายความร่วมมือไปยังทุกภาคส่วนของชุมชน เช่น กลุ่มเครือข่าย องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครู แพทย์ สาธารณสุข กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ โดยใช้สภากองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ฯลฯ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชุมชนของตนเอง และสามารถร่วมกันจัดทำเป็นข้อเสนอให้กับท้องถิ่นและรัฐบาลเพื่อนำไปปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาหรือสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนได้ โดยใช้สภากองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือและขับเคลื่อนภายใต้รูปแบบประชาธิปไตยชุมชน และผลสำเร็จในการดำเนินงานนั้นได้รับการถอดบทเรียนเป็นโมเดลหรือต้นแบบให้สภากองค์กรชุมชนอื่นสามารถนำไปปฏิบัติตามได้

6.4 พระราชบัญญัติสภากองค์กรชุมชน หมายถึง กฎหมายที่มีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยกำหนดเงื่อนไขในการจัดตั้งองค์กรหรือกลไกในการจัดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคีความร่วมมือต่างๆ พระราชบัญญัติสภากองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 แบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 4 หมวด รวมทั้งสิ้น 35 มาตรา โดย หมวด 1 ว่าด้วยสภากองค์กรชุมชนตำบล หมวด 2 การประชุมในระดับจังหวัดของสภา

องค์กรชุมชนตำบล หมวด 3 การประชุมในระดับชาติของสภาองค์กรชุมชนตำบล และหมวด 4 ว่าด้วยการส่งเสริมกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล

6.5 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมได้แก่ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับประโยชน์จากการดำเนินงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบมีส่วนร่วมจะให้ความสำคัญกับทุกฝ่ายให้สามารถสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสาร และผู้รับสารหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นคู่อสื่อสาร ผ่านเวทีการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ความเท่าเทียมกันและการทำงานร่วมกัน เพื่อนำข้อสรุปจากการสนทนาไปสู่การตัดสินใจดำเนินการต่างๆ ในการพัฒนาในทุกระดับ ในทุกกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบการสื่อสารคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร

6.6 การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง การสื่อสารในการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างผู้รับสารและแหล่งข้อมูลข่าวสารโดยผู้ส่งสารซึ่งมีบทบาทในการสื่อให้แก่สมาชิกของสภาองค์กรชุมชนตำบลในด้านต่างๆ ประกอบด้วยการจัดการด้านองค์ประกอบการสื่อสาร ด้านนโยบายและระบบสื่อสาร และด้านการประเมินการจัดการการสื่อสารนั้นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

6.7 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการปฏิบัติในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น ค่านิยม ของผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และแหล่งข้อมูลข่าวสารของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล ประกอบด้วยกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ กลยุทธ์การสร้างสาร และกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

6.8 แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง ข้อเสนอแนะในวิธีปฏิบัติที่ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อปรับปรุงการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ในการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารด้านกระบวนการสื่อสาร ด้านการจัดการการสื่อสาร และด้านกลยุทธ์การสื่อสาร เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

7. ประโยชน์ที่ได้รับ

7.1 ได้ข้อค้นพบทางวิชาการ อันเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ซึ่งนำไปสู่การขยายฐานองค์ความรู้ทางวิชาการด้านการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนด้านอื่น

7.2 ข้อค้นพบจากการศึกษาจะเป็นแนวทางในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบไปประยุกต์ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นคู่มือปฏิบัติให้กับสภาองค์กรชุมชนอื่น และองค์กรที่มีลักษณะเดียวกับสภาองค์กรชุมชนตำบลนำไปประยุกต์ใช้ได้

7.3 องค์ความรู้ทางวิชาการและแนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เป็นรูปธรรมจะเป็นแนวทางให้สภาองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนสามารถนำไปกำหนดเป็นกลยุทธ์และแผนการสื่อสารเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการได้

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเกี่ยวกับ 1) กระบวนการสื่อสาร 2) การจัดการสื่อสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสาร โดยบทที่ 2 ว่าด้วยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทฤษฎีการสื่อสาร
2. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดนวัตกรรมชุมชน
4. สภาองค์กรชุมชนตำบล
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีการสื่อสาร

Berelson, B. and Steiner, G.A. (1964, p. 527) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นพฤติกรรมของผู้ส่งสารในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความคิด ทักษะ อารมณ์ ความรู้สึก ความรู้ และความสามารถที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อความหมายไปยังผู้รับสาร หรืออาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์ (Shannon, C. E., & Weaver, W., 1949, p. 95) โดยใช้สัญลักษณ์ ได้แก่ คำพูด รูปภาพ ตัวเลข กราฟ ฯลฯ หรือวิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ (Berlo, D. K., 1960, p. 7) ไปยังผู้รับสารเพื่อก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองของผู้รับสารแต่ละคนในการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองซึ่งมักขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัย และประสบการณ์การสื่อสารในอดีตที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสาร ดังนั้น การสื่อสารจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และด้านการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีความรู้ความเข้าใจถึงความจำเป็นของการพัฒนาการสื่อสารจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน สังคม และท้องถิ่น (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2541, น.65)

การศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองให้มีความสำคัญกับทฤษฎีการสื่อสาร ซึ่งเป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการศึกษาประกอบการตีความและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

โดยทั่วไปการศึกษาเรื่องการสื่อสารจะให้ความสำคัญกับ **กระบวนการสื่อสาร (Communication Process)** ในงานวิจัยนี้ก็เช่นเดียวกัน ในเชิงทฤษฎี กระบวนการสื่อสารจะเริ่มต้นจากผู้ส่งสาร (Sender) ซึ่งทำหน้าที่เก็บรวบรวม แนวความคิดหรือข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ และเมื่อต้องการส่งต่อไปยังผู้รับสารข่าวสาร ก็จะแปลงแนวความคิดหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องออกมาเป็นตัวอักษร น้ำเสียง การเคลื่อนไหว ฯลฯ ซึ่งสิ่งที่ส่งออกไปนั้น เรียกว่า สารหรือข่าวสาร (Message) ที่ได้รับการใส่รหัส (Encoding) แล้วส่งต่อไปยังผู้รับสารข่าวสาร (Receivers) โดยผ่านสื่อกลาง (Media) ในช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels) ประเภทต่างๆ หรืออาจจะถูกส่งจากผู้ส่งสารข่าวสารไปยังผู้รับสารข่าวสารโดยตรงก็ได้ เมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารแล้วจะถอดรหัส (Decoding) ตามความเข้าใจและประสบการณ์ในอดีตของตน หรือสภาพแวดล้อมในขณะนั้น จากนั้นจึงจะมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับไปยังผู้ส่งสารข่าวสารซึ่งอาจอยู่ในรูปของความรู้ ความเข้าใจ การตอบรับ การปฏิเสธหรือการนิ่งเฉยก็ได้ อย่างไรก็ตามในกระบวนการสื่อสารนั้น อาจพบว่าข่าวสารที่ถูกส่งออกไปจากผู้ส่งสารอาจจะไม่ถึงผู้รับสารข่าวสารทั้งหมด หรือข่าวสารอาจถูกบิดเบือนไปได้ เพราะในกระบวนการสื่อสาร ย่อมมีโอกาสเกิดสิ่งรบกวน หรือตัวแทรกแซง (Noise or Interferes) ได้ทุกขั้นตอนของการสื่อสาร (กาญจนา มีศิลป์วิภักย์, 2553) โดยกระบวนการสื่อสารตามทฤษฎีสื่อสารที่ได้รับการยอมรับทั่วไป คือ ทฤษฎี SMCR ของ Berlo, D. K. (1960) ซึ่งได้เสนอกระบวนการสื่อสารได้ครบวงจร โดยองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารตามทฤษฎีดังกล่าวประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้ส่งสาร (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญใน “การเข้ารหัส” (Encode) เนื้อหาข่าวสารและควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับสารตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับสารด้วย 2) ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร 3) ช่องทางการส่งสาร (Channel) หมายถึง ประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น หรืออุปกรณ์ต่างๆ และ 4) ผู้รับสาร (Receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญใน “การถอดรหัส” (Decode) สาร เป็นผู้มีทัศนคติ ระดับความรู้และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสารจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ตามลักษณะของ SMCR Model นี้ มีปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่งสารและผู้รับสารที่จะทำให้การสื่อความหมายนั้นได้ผลสำเร็จ (กาญจนา มีศิลป์วิภักย์, 2553) ซึ่งการวิจัยเพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กร

ชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยด้านขีดความสามารถของผู้ส่งสารและผู้รับสารที่จะต้องมียุทธศาสตร์หลักดังต่อไปนี้ คือ 1) มีทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารควรมีทักษะ ความชำนาญในการส่งและการรับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งสารต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ใช้คำพูดที่ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสีหน้าหรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ทำนองลีลาในการพูดเป็นจังหวะน่าฟัง หรือการเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน ส่วนผู้รับสารก็ต้องมีความสามารถและมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่งสาร โดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งสารพูดมารู้เรื่อง หรือสามารถอ่านข้อความที่ส่งมานั้นได้ 2) เจตคติ (Attitudes) ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร จะมีผลต่อกระบวนการสื่อสารอย่างยิ่ง กล่าวคือ หากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีเจตคติที่ดีต่อกัน ก็จะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะเจตคติย่อมเกี่ยวโยงไปถึงการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วย ตัวอย่างเช่น ถ้าชาวบ้านมีความนิยมชมชอบ เชื่อถือในตัวผู้พูด ซึ่งหมายถึง ประธานสภาองค์กรชุมชนหรือกรรมการก็มักจะมีความเห็นที่สอดคล้องตามไปได้ง่ายกับผู้พูดและมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนมากขึ้น 3) ระดับความรู้ (Knowledge Levels) ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร หากมีระดับความรู้ที่เท่าเทียมกัน ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่หากความรู้ของผู้ส่งสารและผู้รับสารมีระดับที่แตกต่างกันย่อมจะต้องมีการปรับความยากง่ายของข้อมูลที่จะส่งในด้านความยากง่ายของภาษา และถ้อยคำสำนวนที่ใช้ เช่น การใช้คำศัพท์ทางวิชาการ หรือถ้อยคำยาวๆ สำนวนที่สลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การที่เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนพูดศัพท์ทางวิชาการ ก็อาจทำให้ชาวบ้านไม่เข้าใจว่า ตนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนได้อย่างไร หรือนำไปสู่การปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องได้ และ 4) ปัจจัยด้านระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio - Culture System) ซึ่งเป็นสิ่งกำหนด พฤติกรรมของประชาชนเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ เช่น การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส การเชื่อฟังผู้นำ ดังนั้นการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนจึงต้องมีการศึกษาระบบสังคม วัฒนธรรม ภาษาและวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน เพื่อการสื่อสารที่ถูกต้องเหมาะสม

เนื่องจากการสื่อสารมีลักษณะเฉพาะและมีลักษณะธรรมชาติที่ค่อนข้างซับซ้อนหลายประการ งานวิจัยนี้จึงให้ความสำคัญกับการศึกษา **ลักษณะของการสื่อสาร** ด้วย โดยสามารถสรุปลักษณะของการสื่อสารได้ ดังนี้ (สิริมาส หมั่นสาย และคณะ, 2565) คือ 1) การสื่อสารเป็นกระบวนการแห่งพลวัต (Dynamic) กล่าวคือ การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่ดำเนินต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้ง มนุษย์สื่อสารระหว่างกันด้วยคำพูดที่ส่งถึงกัน ท่าทางการเคลื่อนไหวของอากัปกิริยา สีหน้า แววตาท่าทาง กระบวนการการแปรผลคำพูด หรือการกระทำในสมอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเชื่อ การรับรู้ ค่านิยม โลกทัศน์ จะถูกกระทบหรือแทนที่ด้วยถ้อยคำและการกระทำของผู้อื่น ส่งผลให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงในบริบทแห่งสัมพันธอยู่เสมอ 2) การสื่อสารเป็นสิ่งที่เปลี่ยนผ่านไม่ถาวรยั่งยืน (Transitory) เมื่อเหตุการณ์หนึ่งๆ เกิดขึ้นแล้ว จะไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้อีก ไม่ว่าจะพูดหรือกระทำใดๆ ลงไปแล้วก็จะไม่สามารถย้อนกลับคืนมาอีกได้ 3) การสื่อสารทำให้มนุษย์วิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และคนอื่นก่อนสะท้อนย้อนดูตัวเอง (Self-Reflective) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของบริบทการสื่อสารจะเห็นว่าปัจเจกนั้นไม่เพียงแต่รับและส่งสารเท่านั้น แต่ยังเฝ้าวิเคราะห์ข้อมูลและการสนองตอบของสิ่งที่อยู่รอบตัวไม่ว่าจะเป็นบริบทหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประเมินการสื่อสารทั้งของตนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ มนุษย์มีความสามารถที่จะคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับตัวเอง ความสามารถที่จะเฝ้ามองความเป็นไปของโลก และสะท้อนให้เห็นถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต 4) การสื่อสารเป็นระบบแห่งสัญลักษณ์ (Symbolic) การสร้างและการบริโภคสัญลักษณ์เป็นความสามารถของการสื่อสาร เพราะสัญลักษณ์ทางการสื่อสารนั้นมีจำนวนมากและหลากหลายขึ้นอยู่กับสังคมวัฒนธรรม 5) การสื่อสารเป็นระบบ (Systemic) การสื่อสารได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบที่เกี่ยวกับระบบธรรมชาติของการสื่อสาร เช่น สถานที่ โอกาส เวลา และจำนวนบุคคล 6) การสื่อสารเกี่ยวพันกับการอนุมานอ้างอิง (Inferential) สืบเนื่องมาจากการที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความคิดและความรู้สึกของคนอื่นได้อย่างแท้จริง จึงสามารถทำได้เพียงการอนุมานอ้างอิงจากประสบการณ์ของคนอื่นและตัวเองเท่านั้น และ 7) การสื่อสารยังผลให้เกิดผลลัพธ์ที่ตามมา (Consequent) เมื่อมนุษย์ได้รับข่าวสารอาจเกิดการตอบสนองต่างๆ ทั้งที่สังเกตได้และสังเกตไม่ได้ ดังนั้นการสื่อสารจึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบุคคล จึงควรมีการระมัดระวังในการสื่อสาร เพราะอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตคนอื่นได้ทั้งที่อาจไม่ตั้งใจให้เกิดขึ้นก็ได้

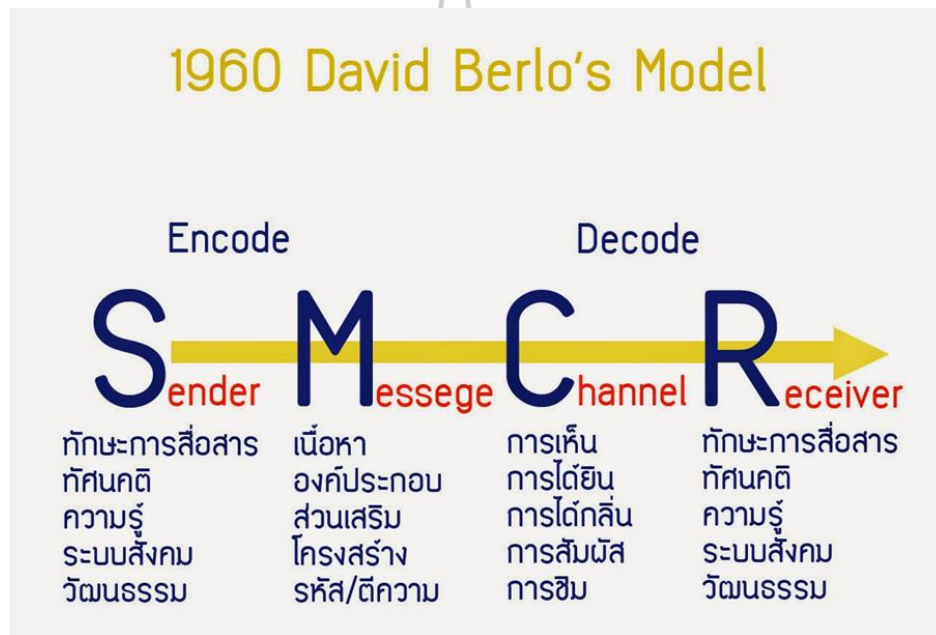
จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะของการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบบนพื้นฐานของทฤษฎีได้ว่า เป็นกระบวนการแห่งพลวัต การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่ดำเนินต่อเนื่อง ไม่หยุดยั้ง เป็นสิ่งที่เปลี่ยนผ่านไม่ถาวรยั่งยืน ทำให้มนุษย์วิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และคนอื่นก่อนสะท้อนย้อนดูตัวเอง เป็นระบบแห่งสัญลักษณ์ ได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบที่เกี่ยวกับระบบธรรมชาติของการสื่อสาร และการสื่อสารให้ผลลัพธ์ที่ตามมาซึ่งอาจกระทบต่อชีวิตคนอื่นโดยรอบได้

ในการเลือกทฤษฎีการสื่อสารที่เหมาะสมมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น

1) ทฤษฎีการสื่อสาร 2) การจัดการการสื่อสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร ดังนี้

1.1 ทฤษฎีการสื่อสารของ เดวิด เค. เบอร์โล (Berlo, D. K., 1960) เป็นทฤษฎีพื้นฐานที่จะทำความเข้าใจกับกระบวนการสื่อสารได้อย่างชัดเจน โดยเบอร์โลได้สร้างแบบจำลองการสื่อสาร (Berlo's SMCR Model) และอธิบายว่า การสื่อสารประกอบด้วยส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญ 6 ประการ คือ แหล่งสาร (Source) ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder) เนื้อหาข่าวสาร (Message) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder) และผู้รับสาร (Receiver) เพื่อให้ผู้ศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยซึ่งอาจมีพื้นฐานความรู้ด้านการสื่อสารไม่มากนักได้เห็นภาพชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำเสนอให้เห็นว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการเริ่มต้นจากผู้ส่งสาร ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนหนึ่ง หรือกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร ทำการส่งเนื้อหาข่าวสาร ซึ่งอาจเป็นคำพูด การเขียน สัญลักษณ์โดยการเข้ารหัสสารผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ ไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งผู้รับสารจะทำการถอดรหัสเพื่อรับสารนั้น ซึ่งกระบวนการสื่อสารนี้อาจเรียกทั่วไปว่า SMCR Model

ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการสื่อสาร SMCR Model ตามแนวคิดของ Berlo, D. K.,(1960)
ที่มา: ปรับจาก Saud, S., Jufri, A.W., Rahman, M.A., & Salam, S. (2014, pp. 1033-1041)

จากแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (Berlo's SMCR Model) นั้น จุดเริ่มต้นของการสื่อสารอยู่ที่**ผู้ส่งสาร** ซึ่งการส่งสารจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะ 5 ประการ คือ

- 1) ทักษะในการสื่อสาร หมายถึง ความชำนาญในการพูด การเขียน การคิด การใช้เหตุผล ในการโน้มน้าวใจ ซึ่งหากผู้ส่งสารมีความสามารถในการเรียบเรียงจัดระบบความคิดแล้วนำเสนอด้วยบุคลิกที่น่าเชื่อถือ น้ำเสียงที่น่าเชื่อถือ การสื่อสารนั้นก็จะมีประสิทธิภาพสูง
- 2) ทัศนคติ หมายถึง วิธีคิดของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งทัศนคติในการสื่อสารประกอบด้วย ทัศนคติต่อตนเอง ทัศนคติต่อประเด็นของการสื่อสาร ทัศนคติต่อผู้รับสาร และทัศนคติต่อสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ในขณะที่สื่อสาร ทัศนคติเหล่านี้ มีผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสารอย่างยิ่ง
- 3) ความรู้ของผู้ส่งสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ผู้ส่งสารจะต้องรอบรู้ในเรื่องที่ต้องการสื่อสาร และสถานการณ์ต่างๆ

รอบตัว รวมทั้งต้องวิเคราะห์ผู้รับสารให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งก่อนที่จะทำการสื่อสาร 4) ระบบสังคมเป็นตัวกำหนดบทบาทและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้นๆ ผู้ส่งสารจึงต้องเข้าใจระบบสังคมเพื่อที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบ อันจะก่อให้เกิดการยอมรับของผู้รับสาร และ 5) ระบบวัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อขนบธรรมเนียมของสังคมนั้นๆ ซึ่งผู้ส่งสารต้องทำความเข้าใจ และไม่สื่อสารในลักษณะที่ขัดแย้งกับความเชื่อ ค่านิยมของผู้รับสาร เพราะนอกจากจะไม่สามารถสื่อสารให้บรรลุเป้าหมายแล้ว ยังอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้

ถัดมาคือ **สาร (Message)** ในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สารจะต้องมีคุณลักษณะสำคัญในการนำเอาภาษา สัญลักษณ์ต่างๆ มาใช้เพื่อถ่ายทอดข้อมูลไปยังผู้รับสาร หรือเรียกว่า รหัสของสาร (Message Code) รวมทั้งมีเนื้อหา (Content) คือ สารที่ต้องการนำเสนอครอบคลุมประเด็นต่างๆ ทั้งหมด เนื้อหาของสารนั้น ไม่ควรที่จะยากจนเกินกว่าความสามารถที่ผู้รับสารจะเข้าใจได้ และไม่ง่ายจนผู้รับสารไม่มีความจำเป็นต้องรับสารแต่อย่างใดและมีการจัดสาร (Treatment) คือ การจัดเรียงลำดับเนื้อหา การเลือกใช้ถ้อยคำ ภาษา ไวยากรณ์ การเน้นย้ำข้อความ ซึ่งการจัดสารนี้จะต้องมีการเตรียมการล่วงหน้า หากจัดสารได้ดี ก็ย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพที่ดีของการสื่อสารด้วย ซึ่งจากการสำรวจวิธีการจัดสารจากผู้รับสารจำนวนมากพบว่า การจัดสารที่มีความสำคัญไว้ตอนต้นหรือตอนท้าย จะได้ผลในการจูงใจมากกว่าการจัดสารที่สำคัญไว้ตรงกลางเรื่อง เพื่อทำการสื่อหรือใช้ช่องทางการส่งสาร (Channel) ที่เหมาะสมที่ทำหน้าที่นำสารไปสู่ผู้รับสาร ทั้งนี้ เบอร์โวลออธิบายการนำสารไปสู่ประสาทรับรู้ 5 ช่องทาง ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่นและการลิ้มรส ซึ่งช่องทางการรับสารดังกล่าวนี้ เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า แต่หากเป็นการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน สื่อเหล่านี้ ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต และสื่อใหม่ (New Media) ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีสื่อรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมากมาย เพื่อเพิ่มส่วนขยายทางการสื่อสาร และเปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถนำเสนอเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดตลอดจนความคิดเห็นได้อย่างเสรีบนพื้นที่ส่วนตัวหรือโลกเสมือนจริง (Virtual Reality) และยังสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนที่มีพื้นที่เสมือนจริงได้จนขยายเป็นเครือข่ายสังคมแบบออนไลน์ (Social Networking) ที่สามารถสร้างการปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้หลากหลายทั้งการตอบกลับและโต้ตอบแบบรวดเร็วทันทีทันใด (Real Time Interaction) อย่างไรก็ตามผลลัพธ์แห่งการเปลี่ยนแปลงอาจไม่ใช่เพียงแค่ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสารเพียงอย่างเดียวแต่อาจหมายรวมถึงพฤติกรรมทางการสื่อสารของมนุษย์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนารูปแบบการสื่อสารใหม่ๆ อีกด้วย (Agnes, 2018) การสื่อสารผ่านสื่อใหม่จึงทำให้บทบาททางการสื่อสารมีความเปลี่ยนแปลงด้วยการทำลายข้อจำกัดทางการสื่อสารจากเดิมที่ผู้รับสารจะต้องรอเวลาในการเผยแพร่เนื้อหาผ่านสื่อดั้งเดิม ซึ่งบทบาททางการสื่อสารของผู้รับสาร (Receiver) อยู่ในลักษณะที่เป็นผู้ตาม (Passive Receiver) แต่ด้วยคุณลักษณะของสื่อใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ตามความต้องการ ทั้งด้านเวลา สถานที่ รวมถึงความสนใจ

ผู้รับสารสามารถเข้าถึงและแสวงหาข้อมูลด้วยตนเองทำให้บทบาทของผู้รับสารเป็นไปในลักษณะของการแสวงหาข้อมูลหรือเป็นผู้เลือกมากกว่าผู้ตาม (Active Audience) หรือเรียกว่า เป็นผู้แสวงหาหรือเลือกข้อมูลที่โดยเสรี (Active Seeker) อย่างไรก็ตามเมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารได้เปลี่ยนแปลงไป มนุษย์สามารถตอบรับการเปลี่ยนแปลงจากพฤติกรรมวัฒนธรรมและค่านิยมของตน (Patel, H., 2020)

องค์ประกอบที่ 4 ของการสื่อสาร คือ **ผู้รับสาร (Receiver)** เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร คือ การนำสารไปให้ถึงผู้รับสารให้ได้ ดังนั้นในกระบวนการสื่อสาร สิ่งที่ต้องตระหนักถึงเป็นอันดับแรก คือ ผู้รับสาร ซึ่งในแบบจำลองของเบอร์โลว์ผู้รับสารจะต้องถอดรหัสสารของผู้ส่งสาร คุณลักษณะของผู้ส่งสารจึงเป็นองค์ประกอบเดียวกับผู้รับสารทั้ง 5 ประการ จากกรอบแนวคิดการสื่อสารของเบอร์โลว์นั้น จะเห็นว่าปัจจัยร่วมระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร คือ ทักษะ ทศนคติ ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรม นั้นหมายความว่า การสื่อสารจะบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้ส่งสารจะต้องเข้าใจทัศนคติ ระบบสังคมวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพื่อปรับทักษะทางการสื่อสารให้สอดคล้องต้องกัน ในทางการเมือง หากนักการเมืองไม่เข้าใจหรือไม่ปรับตัวให้เข้ากับผู้รับสาร ก็ยากที่จะเปิดใจให้ประชาชนยอมรับสารของตนได้

1.2 การจัดการการสื่อสาร เป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จในการนำไปใช้เพื่อการบริหารจัดการเกี่ยวกับองค์การ การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ การเงิน การคลังและพัสดุ ตลอดจนการบริหารจัดการโครงการ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานในด้านต่างๆ ในการศึกษาการจัดการทางการสื่อสารได้นำเสนอการพิจารณาภาพรวมของการบริหารการจัดการทางการสื่อสารโดยแบ่งเป็น 3 ด้าน (Jitladdakorn, S., 2008) ได้แก่ 1) ด้านองค์ประกอบการสื่อสาร ได้แก่ บรรยากาศทั่วไปขอบเขตระดับการสื่อสาร ภาษา และวิธีการสื่อสาร 2) ด้านนโยบายและระบบสื่อสาร ได้แก่ การวิเคราะห์นโยบาย ระบบการสื่อสาร ยุทธศาสตร์ หน้าที่และกิจกรรม เกณฑ์ในการเลือกสื่อ และประโยชน์จากการใช้สื่อ และ 3) ด้านการประเมินการจัดการ ได้แก่ ลักษณะการจัดการ ยุทธศาสตร์การวิเคราะห์การจัดการ กระบวนการบริหารจัดการ เป้าหมายระยะสั้น การพัฒนาแนวทางการปรับปรุงความสำเร็จ ผลกระทบจากการสื่อสาร และผลกระทบจากการจัดการ

1.3 กลยุทธ์การสื่อสาร เนื่องจากการสื่อสาร เป็นเครื่องมือหรือกระบวนการและเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จในการติดต่อและทำงานร่วมกันของบุคคลทั้งภายในและนอกองค์กรเพื่อการดำเนินงานที่บรรลุเป้าหมาย แต่หากชุมชนไม่เรียนรู้และไม่เข้าใจความต้องการของตนเองและไม่เข้าใจบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นแล้วไม่ว่าจะมีกระบวนการสื่อสารที่ดีหรืออุปกรณ์การสื่อสารที่ทันสมัยเพียงใดก็ไม่สามารถทำให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ (วิโรจน์ โสวณณะ, 2545) ดังนั้น การสร้างระบบและกลยุทธ์การสื่อสารที่ดี จึงเป็นสิ่งจำเป็น (วันชัย มีชาติ, 2548) ซึ่ง Smith, R.D. (2002) ได้แบ่งลักษณะของกลยุทธ์ออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลยุทธ์เชิงรุก (Proactive Strategies) เป็นกระบวนการวางแผนรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

เพื่อให้องค์กรสามารถรับมือกับปัญหาและสามารถเตรียมการแก้ไขไว้ล่วงหน้าได้ อาทิเช่น กลยุทธ์การสื่อสารข้อมูลที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจบทบาทหน้าที่ขององค์กรและของตน กลยุทธ์การสื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กร กลยุทธ์การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม กลยุทธ์การบริหารและจัดการในภาวะวิกฤต รวมทั้งกลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด เป็นต้น และ 2) กลยุทธ์เชิงรับ (Reactive Strategies) เป็นการวางแผนรับมือกับสถานการณ์หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งอาจนำกลยุทธ์การมุ่งใจโดยใช้ข้อมูลสนับสนุน กลยุทธ์การเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม กลยุทธ์การมีส่วนร่วม กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อจัดการความขัดแย้งและการจัดการภาวะวิกฤตมาใช้

นอกจากนั้นในงานวิจัยนี้ ยังให้ความสำคัญกับแนวคิดการวางแผนการสื่อสารกลยุทธ์ให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร เพื่อให้การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันการดำเนินงานขององค์กรและการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เป็นไปได้ในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรโดยองค์ประกอบของแผนการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ (ยูล เบ็ญจรงค์กิจ, 2554) จะให้ความสำคัญกับ 1) สถานการณ์ เป็นภาวะที่องค์กรหรือชุมชนกำลังเผชิญอยู่หรือคาดว่าจะเกิดขึ้นกับชุมชนในอนาคต 2) วัตถุประสงค์ โดยทั่วไปแผนงานด้านการสื่อสารจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์หลัก 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านความรู้สึกและด้านพฤติกรรม 3) ข้อมูล เป็นสิ่งที่น่าสนใจประกอบวางแผนการสื่อสารหรือการจัดทำกลยุทธ์การสื่อสาร อาทิเช่น ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร ข้อมูลเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป้าหมายและผลงานที่พึงประสงค์ รวมถึงข้อมูลของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น 4) เป้าหมาย คือ ผลที่คาดว่าจะได้รับหรือเกิดขึ้นจากการสื่อสาร ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายหลักขององค์กร เช่น การเป็นที่รู้จัก การยอมรับ การให้ความร่วมมือ 5) ผู้รับสาร หมายถึง กลุ่มประชาชนในตำบล 6) ข้อความหลักในการสื่อสาร เป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสารหรือการจัดทำกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้ประชาชนผู้รับสารได้รับรู้ มีความเข้าใจ เปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรมหรือแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วม ดังนั้น ข้อความหลักในการสื่อสารจึงต้องมีความชัดเจน เข้าใจง่ายและเกิดผลตามที่วางแผนไว้ 7) กลยุทธ์ หรือกลวิธีหรือวิธีการที่เหมาะสมในการสื่อสาร ซึ่งสามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ กลยุทธ์เชิงรุก และกลยุทธ์เชิงรับ 8) กิจกรรม เป็นเครื่องมือที่ทำให้กลยุทธ์ต่างๆ เกิดผลในทางปฏิบัติและช่วยให้การดำเนินงานต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ในงานวิจัยนี้เน้นกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ 9) ตารางการปฏิบัติงานด้านการสื่อสาร เป็นอีกเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกำหนดว่า ช่วงเวลาใดควรดำเนินงานอะไรหรือควรจัดกิจกรรมทางการสื่อสาร โดยในการกำหนดตารางการปฏิบัติงานด้านการสื่อสารนั้น ผู้สื่อสารต้องระบุลำดับขั้นตอนที่จำเป็นในแต่ละกิจกรรมทางการสื่อสารและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและระยะเวลาในการดำเนินงานแต่ละกิจกรรมไว้ให้ชัดเจน และ 10) การประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งมีความสำคัญกับการพัฒนาการ

สื่อสาร เพราะเป็นขั้นตอนที่จะประเมินว่า การวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารและการดำเนินงานตามกลยุทธ์นั้นบรรลุผลตามที่ตั้งไว้หรือไม่ กิจกรรมที่ดำเนินงานไปเพียงพอหรือไม่ งบประมาณเพียงพอหรือไม่ และเป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารในอนาคตด้วย

กล่าวโดยรวม สรุปได้ว่า การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนนั้น นอกจากจะต้องศึกษากระบวนการการสื่อสารแล้ว “กลยุทธ์การสื่อสาร” เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น ในงานวิจัยนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดเป็นกลยุทธ์การสื่อสาร ซึ่งได้แก่ กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้ส่งสาร กลยุทธ์การสร้างสาร กลยุทธ์การใช้สื่อ และกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างกลยุทธ์การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ (นนทญา หงส์รัตน์, 2550) ดังนี้ 1) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้ส่งสาร อิทธิพลของผู้ส่งสารเป็นสิ่งจำเป็นในการวิเคราะห์ผู้ส่งสารเพราะเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ต่างๆ ซึ่งอิทธิพลที่สำคัญของผู้ส่งสารนั้นคือ (1) ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร (2) ความตั้งใจของผู้ส่งสาร ซึ่งแนวทางในการสร้างสารจากกลยุทธ์ผู้ส่งสารนั้น มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ การให้บริการข่าวสาร (Informing) การให้การศึกษาและความรู้ (Educating) การชักจูงโน้มน้าวใจ (Persuading) การให้บริการด้านความบันเทิง (Entertaining) 2) กลยุทธ์การสร้างสาร เป็นส่วนสำคัญที่สุดในกระบวนการสื่อสาร เพราะความสำเร็จหรือประสิทธิภาพของการสื่อสารจะขึ้นอยู่กับ “สาร” เป็นสำคัญ ผู้ส่งสารจึงต้องให้ความสำคัญกับสารเป็นอันดับแรกในการสื่อสาร โดยองค์ประกอบของกลยุทธ์การสร้างสารนั้น ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร (2) การกำหนดผู้รับสารเป้าหมาย (3) เนื้อหาหลักของสาร (4) หลักฐานสนับสนุน และ (5) ลีลาอารมณ์ของสาร 3) กลยุทธ์การใช้สื่อ การกำหนดกลยุทธ์การใช้สื่อจะเป็นการวิเคราะห์ว่าควรใช้สื่ออะไร ด้วยวิธีการนำเสนออย่างไร เมื่อไหร่ จึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารนั้นได้ การกำหนดกลยุทธ์การใช้สื่อจะต้องพิจารณา (นนทญา หงส์รัตน์, 2550) ได้แก่ 1) วิธีการใช้สื่อ 2) ประเภทของสื่อ นอกจากนี้ยังควรให้ความสำคัญกับประเด็นดังต่อไปนี้ (1) ความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย (2) ความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงภาษาที่จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ (3) การบูรณาการสื่อ และ 4) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร แนวทางการสร้างกลยุทธ์ด้านผู้รับสาร ได้แก่ การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (Target Audience) ซึ่งการวิเคราะห์กลุ่มผู้รับสารเป้าหมายนี้จะทำให้ผู้สื่อสารสามารถรู้จักลักษณะทางประชากรของผู้รับสาร และจะช่วยให้เกิดความเข้าใจรวมถึงคาดคะเนพฤติกรรมของผู้รับสารล่วงหน้าได้ โดยลักษณะการวิเคราะห์ผู้รับสารเป้าหมาย (วิทยากร ท่อแก้ว, 2549) ได้แก่ (1) ลักษณะทางประชากรศาสตร์ (2) ลักษณะทางจิตวิทยา (3) ลักษณะทางภูมิประเทศและที่ตั้งชุมชน (4) ลักษณะด้านความรู้ที่เกี่ยวข้อง และ (5) ลักษณะเกี่ยวกับสื่อที่มีอยู่ในพื้นที่

2. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เป็นทฤษฎีที่สำคัญยิ่งในการศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภากงกรวมชนตำบลต้นแบบครั้งนี้ และเพื่อให้ผู้ศึกษางานวิจัยมีความเข้าใจแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ชัดเจน ถูกต้อง ตรงกัน ผู้วิจัยจึงนำเสนอความหมายของการมีส่วนร่วมประชาชน (Participation) เพิ่มเติมไว้ในส่วนนี้ดังนี้ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนถือได้ว่าเป็นขั้นตอน และกระบวนการที่สำคัญที่ส่งผลให้การดำเนินโครงการต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและได้รับการยอมรับจากประชาชน รวมถึงประชาชนมีความสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของโครงการด้วย โดยความหมายของการมีส่วนร่วมมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

สัญญา เคนาภูมิ (2551) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน และเมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล

ในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2551) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ คือ 1) กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้ที่มีส่วนได้เสียมีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ของการบริหาร ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลการปฏิบัติงาน การร่วมแสดง ทัศนะแสดงความคิดเห็น การร่วมเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การร่วมคิด แนวทางแก้ไขปัญหา การร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินการ และการร่วมติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา 2) เป็นกระบวนการสานสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมและเพื่อให้การพัฒนานโยบายและบริการสาธารณะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้นโดยเน้นที่กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเรียนรู้ทำความเข้าใจประเด็นนโยบายสาธารณะร่วมกัน ปรีกษาหารือร่วมกันเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด ทุกฝ่ายยอมรับมากที่สุด และมีผลกระทบเชิงลบน้อยที่สุด และ 3) เป็นกระบวนการที่ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีแก้ไขปัญหายากซับซ้อน ร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ในทางสันติเป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม และมีส่วนร่วม

ในกระบวนการตัดสินใจ โดยนำความเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจ และกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ

เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนเป็นการดำเนินงานที่ต้องบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นในการพัฒนา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจในความหมายของการมีส่วนร่วมในมุมมองเชิงวิชาการด้านการปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ซึ่ง อรทัย ก๊กผล (2552) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมือง ในอดีตการมีส่วนร่วมของประชาชนมักหมายถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางตรง ส่งผลให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขอบเขตกว้างขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจของท้องถิ่นเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด โดยหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ไม่ใช่เป็นการจัดเวทีการมีส่วนร่วมครั้งเดียว ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้ 1) การเกิดจิตสำนึกในตนเอง และถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่ 2) ร่วมกันคิดเพื่อหาสาเหตุปัญหาของชุมชน และลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดเป้าหมาย และควรลำดับความสำคัญกับปัญหา ก่อนหลัง 3) ร่วมมือวางแผนการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ และแบ่งงานกันทำในเรื่องกำหนดงบประมาณ การจัดหางบประมาณ และมอบหมายให้มีผู้ดูแลรักษา 4) ให้ประชาชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยความเต็มใจ ด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง 5) ร่วมติดตามและประเมินผล ในการตรวจสอบปัญหาอุปสรรคและร่วมกันในการหาทางแก้ไขปัญหาตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันกับประชาชน เพื่อให้งานหรือภารกิจสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย 6) ร่วมรับผลประโยชน์ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้วยอมรับที่ได้รับ 7) เริ่มตั้งแต่มองจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่ 8) ร่วมกันคิดถึงสาเหตุของปัญหาชุมชนว่ามีสาเหตุเกิดจากอะไร และลำดับความสำคัญของปัญหา พร้อมกำหนดเป้าหมาย และดำเนินการแก้ไขกับปัญหา ก่อนหลัง 9) ร่วมวางแผนในการดำเนินกิจกรรม การแบ่งงานกันทำ กำหนดงบประมาณจะจัดหาแหล่งงบประมาณ และมอบหมายผู้ดูแลรักษา 10) ประชาชนจะต้องเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยความเต็มใจ ด้วยกำลังความรู้ ความสามารถของประชาชนเอง และ 11) ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนสมควรที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัสดุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสบายใจ ความพึงพอใจ ในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

2.1 ลักษณะการมีส่วนร่วม จะพิจารณาได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าจะสนใจศึกษาในประเด็นบ้าง ประเด็นที่น่าสนใจในงานวิจัยครั้งนี้ คือ การเน้นลักษณะการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เกิดจากกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประโยชน์สาธารณะ การเข้าร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน และร่วมตรวจสอบในลักษณะองค์กรชุมชน ฯลฯ และการเน้นการศึกษาในลักษณะของการบริหารที่เกิดจากการดำเนินงานในทางนโยบายและในทางปฏิบัติการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชุมชน

Huntington, S. & Nelson, S. (1975) ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะพิจารณาจากกิจกรรม และการบริหาร ซึ่งจะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไป ในระดับกิจกรรมนั้น จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้น จะเป็นลักษณะของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเปิดทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกถึงเข้าร่วมในกิจกรรม โดย Huntington & Nelson ได้มีหลักในการพิจารณาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) กิจกรรม ลักษณะของการมีส่วนร่วมประเภทนี้ให้ดูจากกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น ด้านการเมือง อาจพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง การลงประชามติ การประท้วง กรณีที่รัฐมีโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน เป็นต้นว่า สามารถกระทำได้เพียงใด

2) ระดับการบริหาร โครงสร้างขององค์กรหนึ่งจะต้องมีสายการบังคับบัญชา ดังนั้น การมีส่วนร่วมจะพิจารณาได้จาก (1) ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง ดังนั้น การมีส่วนร่วมในแนวราบจึงเป็นไปอย่างหลวมๆ ไม่จริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน (2) ในแนวตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา เช่น มีหัวหน้า ลูกน้อง มีฝ่าย แผนกต่างๆ ลดหลั่นกันไป เป็นต้น การทำงานจึงมีการตรวจสอบตามลำดับชั้น การแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นจะได้รับการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

การมีส่วนร่วมทั้งแนวราบและแนวตั้งนั้น ในบางครั้งจะต้องทำงานร่วมกัน ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาทตามสถานภาพของแนวราบและแนวตั้ง โดยไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ โดยได้ข้อสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ 2) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้

ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ 3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting) 4) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังของผู้ที่มีส่วนได้เสียของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน 5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ และ 6) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ และประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่ม องค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วม ซึ่ง Fornaroff, A. (1980) เสนอว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม คือ 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล 2) การดำเนินงาน 3) การใช้บริการจากโครงการ และ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาแนวคิดซึ่ง Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981) ได้อธิบายขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ เพื่อเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์ข้อมูลใน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำ

ประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังนำข้อสรุปของ โกวีย์ พวงงาม (2545) ที่ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรจะมี 4 ขั้นตอน มาร่วมวิเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจและไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

2.3 ประเภทของการมีส่วนร่วม จากการศึกษาผลงานของ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545) พบว่า เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบได้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น 2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการ

กำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น และ 3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

และเพื่อให้การศึกษาครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ผู้วิจัยยังได้นำลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดซึ่ง สุชาติ จักรพิสุทธ์ (2547) ได้ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษามาพิจารณาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ และ 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้แนะตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยนี้ยังเห็นว่า หากจะจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็นลักษณะพฤติกรรมก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ที่ขยายขอบเขตออกไปให้ชัดเจนขึ้น โดยศึกษาจากแนวคิดของ เมตต์ เมตต์การ์ณจิต (2553) ซึ่งจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะเพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น และ 2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุม แต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

2.4 การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ประเด็นที่เป็นแกนหลักของการศึกษาคั้งนี้ คือ การสื่อสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา นอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงและดำเนินชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร มีประโยชน์ทั้งในแง่บุคคลและสังคม ทำให้คนมีความรู้และโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถสืบทอด พัฒนา เรียนรู้ รับรู้วัฒนธรรมของตนเองและสังคมได้ ในการพัฒนาประเทศ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน และสังคมในทุกด้าน แนวคิดการสื่อสารเพื่องานพัฒนาสังคมแบบการมีส่วนร่วมมีแนวคิดและสาระสำคัญดังปรากฏในประชุมขององค์การยูเนสโก ณ กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ปี ค.ศ. 1977 ได้สรุปสาระสำคัญและนำเสนอแนวความคิดเรื่องการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ (Servaes, J., et al., 1996, p. 18) คือ

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง สิทธิในการเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน รวมทั้งสิทธิในการเลือกรับรายการหรือมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำรายการในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตน อีกทั้งต้องมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อรายการต่างๆ นอกจากนั้น กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) ได้กล่าวถึงการเข้าถึงสื่อ (Accessibility) ที่สามารถจำแนกได้เป็นหลายมิติ ดังนี้ 1) การเข้าถึงในด้านกายภาพ (Physical Accessibility) เช่น ชาวบ้านไม่มีโอกาสได้พบปะกับเจ้าหน้าที่ เพราะระยะทางห่างไกลหรือไม่มีโอกาสได้รับเอกสารสิ่งพิมพ์ซึ่งแจกไปไม่ถึง เป็นต้น 2) การเข้าถึงในด้านเศรษฐกิจ (Economic Accessibility) สื่อต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เช่น หนังสือพิมพ์ที่จะเข้าไปถึงหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านไม่มีเงินที่จะซื้อหามาอ่านได้ เป็นต้น 3) การเข้าถึงทางด้านวัฒนธรรม-สังคม (Social-Culture Accessibility) ได้แก่ เครื่องกีดขวางด้านวัฒนธรรม และสังคมที่ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงประชาชนที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ ช่องว่างทางภาษา ช่องว่างทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในทุกๆระดับ นั่นคือ ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนทั้งในกระบวนการการผลิตรายการ การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสารต่างๆ ในชุมชน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) หมายถึง กระบวนการการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนที่มีอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มคิด กำหนดนโยบาย การวางแผน การลงทุน การกำหนดและการจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น ซึ่งการจัดการด้วยตนเองเป็นการมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ยูเนสโกยอมรับการจัดการด้วยตนเองว่าจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารมีความเป็นไปได้มากและสามารถทำได้ง่ายกว่า

นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสื่อสารสามารถพิจารณาได้จากการมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ได้แก่ 1) เป้าหมายของการสื่อสาร

2) ลักษณะของการสื่อสาร 3) ใครคือผู้ส่งสาร 4) ประเภทของเนื้อหาสาร 5) ประเภทของช่องทางการสื่อสาร และ 6) ผู้รับสารและการมีปฏิกริยาป้อนกลับ ระดับของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารสามารถกระทำได้หลายระดับโดยหลักๆ แบ่งเป็น 3 ระดับ โดยเรียงจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในฐานะของผู้รับสาร
- 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร และ
- 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบาย

จากการศึกษาของ กาญจนา แก้วเทพ (2552) ยังนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การสื่อสารที่มีสื่อบุคคลเป็นสื่อกลางนั้น สามารถเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างกันและกันได้ทันที เนื่องจากกระบวนการสื่อสารนี้เป็นไปในรูปแบบของการเห็นหน้าเห็นตากัน และเกิดการสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นระยะๆ ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) และการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ผ่านสื่อบุคคล ซึ่งได้เห็นหน้าค่าตากันนี้ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด และพึงพาวาอาศัยกันระหว่างปัจเจกบุคคล ก่อให้เกิดความรู้สึก “ไว้วางใจ” ในท้ายที่สุด จึงกล่าวได้ว่า “สื่อบุคคล” เป็นสื่อที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสื่ออื่นๆ ตรงที่เป็น “สื่อที่เกิดขึ้นบนปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้ากัน” เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเรียบเรียงโดย ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2551) กล่าวคือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจำเป็นต้องเกิดขึ้นภายใต้การออกแบบระบบสนับสนุนต่างๆ และกำหนดบทบาทให้บุคคลกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน กระบวนการมีส่วนร่วมให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังตรงกับแนวคิดการระดมพลัง สังคม (Social Mobilization)

ในการศึกษาของ ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า การระดมพลังสังคมให้ความสำคัญกับการประสานความร่วมมือกับกลุ่มพันธมิตรจากทุกภาคส่วนในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน ตลอดจนกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาบนพื้นฐานความยั่งยืนและพึ่งตนเอง นอกจากนี้ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารแตกต่างจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนา โดยเชื่อว่าผู้รับสารไม่ใช่ผู้ที่ไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาที่สื่อสาร หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีอาจจะเป็นความรู้ที่แตกต่างจากสิ่งที่ผู้ส่งสารคาดคิดไว้ ซึ่งผลการศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน พบว่า สารหรือชาวบ้านในชุมชนมีความรู้ ทักษะความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่สามารถจัดการการท่องเที่ยวชุมชนด้วยตนเอง โดยชาวบ้านในชุมชนรู้จักชุมชนของตนเองดี ซึ่งอาจจะเป็นความรู้ ความคิดเห็น หรือมุมมองที่แตกต่างจากแผนการพัฒนการท่องเที่ยวของผู้ส่งสารอย่างเทศบาลเมืองต้นเปา ซึ่งในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนได้เปิดโอกาสและสร้างเวทีให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสในการแสดงทัศนะและความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนต้นเปา ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมดำเนินการในโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของประชาชน ถือได้ว่าเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ และกระบวนการผสมผสานหรือบูรณาการ ความคิดเห็น การตัดสินใจ การทำงาน ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันของปัจเจกบุคคลและหน่วยงาน ในลักษณะเป็นกลุ่มเป็นคณะมากกว่าการทำงานคนเดียว กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่มีแสดงออกในสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่เผชิญ และแสดงออกซึ่งวิธีการ

2.5 ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Ashcroft, L. (1987) ได้นิยามเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการที่กลุ่มบุคคลมีความตั้งใจหรือสนใจมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาหนึ่ง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความเข้าใจร่วมกัน สอดคล้องกับ Nair & White (1993) อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการออกแบบกระบวนการสื่อสาร โดยมุ่งเน้นผู้ที่เกี่ยวข้องทำการสื่อสารกันได้ ในลักษณะของ “การปรึกษาหารือ” (Dialogue) ร่วมกัน กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ คือ 1) การกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารที่ชัดเจน 2) รูปแบบของการสื่อสารต้องเป็นแบบสองทาง 3) ระบุผู้ส่งสารที่ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากที่สุด 4) เลือกประเภทของเนื้อหาสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม 5) เข้าใจและสามารถเลือกประเภทของช่องทางสื่อที่ทั่วถึง ทั้งที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการ สื่อสมัยใหม่ สื่อดั้งเดิม หรือสื่อชุมชน โดยต้องเป็นสื่อที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และ 6) ทราบผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเปิดโอกาสให้มีช่องทางในการปฏิสัมพันธ์ (Feedback) ซึ่งกันและกันได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555)

ในขณะที่ Brown, J. and Isaacs, D. (1994) ได้อธิบายถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วม (Involvement) ของประชาชน มีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทุกระดับ ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารผ่านสื่อมวลชน หรือแม้กระทั่งการสื่อสารผ่านประเพณีก็ตาม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust) เป็นพื้นฐานสำคัญ และต้องคำนึงถึงกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพราะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และการสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนรวมทั้งบุคคลภายนอก (Jacobson, T. & Kolluri, S, 1999)

นอกจากนั้น ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2549) ได้ขยายความเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่เน้นย้ำถึงการที่ทุกฝ่าย “เข้าร่วมปรึกษาหารือกัน” โดยไม่มีการผูกขาดบทบาทกันไว้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และไม่ได้มุ่งเน้นการแพ้ชนะในความคิดของตนเอง แต่เป็นการสื่อสารที่ทุกฝ่ายได้เรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบ “พบกันครึ่งทาง” บนพื้นฐานของการสร้างความเข้าใจร่วมกัน และการไหลเวียนของข่าวสารแบบสองทางในแนวระนาบ เช่น การสื่อสารในลักษณะเวทีประชุม

จะเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ Nair & White (1993) ได้อธิบายเรื่อง “การศึกษาหารือร่วมกัน” ว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพ “การมีปฏิสัมพันธ์กันอย่าง ต่อเนื่อง” ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในการร่วมกันคิดเชิงสร้างสรรค์ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาตลอดจนการลงมือปฏิบัติภายใต้ความร่วมมือกัน

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า กรรณิกา เฟ็งปรางค์ (2548) ได้อธิบายถึงบทบาท ของการสื่อสารในกระบวนการสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านรูปแบบการสื่อสาร ที่เรียกว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) ว่า มีนัยสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก คือ การใช้การสื่อสารประเภทต่าง ๆ เป็นหนทางหรือเป็นเครื่องมือ นำไปสู่การมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ เช่น การเขียนจดหมายเปิดผนึกถึงสื่อมวลชนเพื่อร้องเรียนการ ทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาในที่ประชุมหมู่บ้าน

ประการที่สอง คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการ สื่อสารเอง โดยรูปแบบของการเข้าถึงการสื่อสารมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ 1) การเข้าถึงในฐานะผู้บริโภค หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสใช้สื่อในฐานะ “ผู้รับสาร/ผู้ดู/ผู้ชม/ผู้อ่าน” โดยสามารถที่จะเลือก บริโภคสื่อได้จากรูปแบบของรายการที่หลากหลาย และมีช่องทางในการสะท้อนปฏิกิริยาของตนสู่ ผู้ผลิตที่เรียกว่าเป็น “ผู้รับสารที่เอาการเอางาน” (Active Audience) 2) การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้ผลิต หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสในการเข้าร่วมในเชิงกระบวนการผลิต เช่น การเข้าร่วมเป็นแขกรับเชิญ ในรายการวิทยุ การเข้าร่วมเป็นแหล่งข่าว การมีส่วนร่วมในการเลือกประเด็นนำเสนอ เป็นต้น และ 3) การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้บริหารสื่อ หมายถึง การที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวกับระบบการตัดสินใจต่างๆ ในองค์กรสื่อ เช่น การกำหนดเนื้อหาและรูปแบบที่เหมาะสม การกำหนดช่วงเวลา การวางระบบ บริหารงาน/ระบบงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนและนโยบายต่าง ๆ

จากนัยของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมข้างต้นที่ได้อธิบายถึงบทบาทของการสื่อสาร ในแง่ของการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเข้าไปมีส่วนร่วมและเป็นสะพานในการเชื่อมโยงการ เข้าถึงการมีส่วนร่วมในฐานะต่างๆ ทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้บริหารตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น การศึกษาในประเด็นของลักษณะ เป้าหมาย และระดับของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นประเด็น ที่ต้องทำความเข้าใจในลำดับต่อมา ในแง่ของการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมตามที่ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) กล่าวว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน เป็นการสื่อสารที่ดำเนินการตามหลัก ประชาธิปไตยที่เป็นการสื่อสารของชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน

2.6 ลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจากแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) ซึ่งได้อธิบายถึงลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการด้านการสื่อสารของชุมชน สรุปได้ดังนี้คือ

1) เป็นการสื่อสารที่เน้นแบบจำลองเชิงพิธีกรรม เน้นการสร้าง ความหมายร่วมกันของผู้ส่งสารและ ผู้รับสาร ทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันมากกว่าการสื่อสารในรูปแบบบนลงล่าง 2) เป็นการสื่อสารที่มี เป้าหมายในการสร้างความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) สร้างความรู้สึก ความผูกพันและการ แสดงอัตลักษณ์ร่วมกัน 3) มีการสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เรียกว่า การสื่อสารแบบ สองทาง ก่อให้เกิดความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน 4) มีทิศทางการไหลของสารรอบทิศทาง จากบนลงล่าง จากล่างขึ้นบน และในระดับเดียวกัน 5) เป็นการสื่อสารที่มีผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียเข้าร่วมในทุกๆระดับทั้งระดับการผลิต การเผยแพร่ และการวางนโยบาย 6) เป็นการสื่อสาร ที่มีเนื้อหาข่าวสารเกี่ยวข้องกับชุมชน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเพื่อเสริมพลังให้กับ กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนของตนเอง 7) เป็นการสื่อสารที่ใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ช่องทาง และสื่อเน้นต้องเน้นการมีส่วนร่วม และ 8) เป็นการสื่อสารที่ผลของการสื่อสารทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง ชุมชนตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมทั้งในประเด็นที่สื่อสารและสื่อ

2.7 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารชุมชน สามารถวัดได้หลายระดับ การศึกษาวิจัยนี้จึงใช้แนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) ที่ได้จัดแบ่งระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ 3 ระดับ เป็นพื้นฐานการวิเคราะห์ คือ 1) การมีส่วนร่วม ในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users) ต้องขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนัก ถึงสิทธิที่ตนพึงรู้ สิทธิในการบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะ และสร้างหลักประกันในการมี ส่วนร่วมของผู้รับสาร รวมทั้งการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารจะต้องมีการสำรวจว่า มีช่องทางอะไรบ้าง ที่ส่งผลให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึง 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต และผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-producer/Performance) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ สามารถแบ่งได้ตามขั้นตอนการผลิตสื่อ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นก่อนการผลิต (Pre – Production Stage) ได้แก่ เลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ การรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้เป็น วัตถุดิบ ขั้นที่สอง คือ ขั้นการผลิต (Production Stage) ได้แก่ การลงมือถ่ายทำวีดิทัศน์ การเข้าห้อง จัดรายการวิทยุ และขั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นหลังการผลิต (Post – Production Stage) ได้แก่ การตัดต่อ อัดเสียงประกอบ และเพิ่มเติมด้านเทคนิคหลังการถ่ายทำ และ 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และผู้กำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner) คือ การวางแผนและการกำหนดนโยบายในการ สื่อสารชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภท ในการสื่อสารชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ สูงสุด เช่น การเลือกประเภทของสื่อ สื่อมวลชน (วิทยุกระจายเสียงหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง) สื่อเฉพาะ กิจ (วีดิทัศน์ โปสเตอร์ หอกระจายข่าว หรือเสียงตามสาย) สื่อพื้นบ้าน รวมทั้งสื่อบุคคล

2.8 ประเภทของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม งานวิจัยนี้ศึกษาตามแนวคิดซึ่ง กิติมา สุรสุนธิ (2561) ได้นำเสนอไว้ เป็นการแบ่งประเภทของการสื่อสารตามเกณฑ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน สถานการณ์ต่างๆ ตามเกณฑ์จำนวนของผู้ทำการสื่อสาร คือ 1) การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Interpersonal

Communication) การสื่อสารประเภทนี้ เป็น “กระบวนการคิด” ซึ่งเกิดขึ้นภายในตัวของปัจเจกบุคคล (Individual) ในลักษณะของการสื่อสารกับตนเอง โดยที่บุคคลนั้นมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับสารและผู้รับสารเป็นการสื่อที่เกี่ยวข้องกับการคิด (Thoughts) และความรู้สึก (Feelings) ของบุคคลนั้น ก่อให้เกิดสาร (Message) โดยมีสมองทำหน้าที่เป็นช่องทาง (Channel) การสื่อสารประเภทนี้เป็นเพียงการนึกคิดอยู่ในใจ การทบทวนงานต่างๆ ที่ได้ทำมา ซึ่งในที่สุดอาจเป็นการตัดสินใจที่จะกระทำได้ 2) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หมายถึง การสื่อสารจะมีจำนวนบุคคลระหว่างบุคคลมาทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันในลักษณะตัวต่อตัว (Person to Person) เป็นการสื่อสารกันในรูปแบบเผชิญหน้า (Face to Face Communication) หรือ ทำการสื่อสารระหว่างคนสองคนในลักษณะที่มีสื่อเป็นตัวกลางในการสื่อสารก็ได้ (Interposed Communication) เช่น การพูดคุยกันระหว่างคนสองคน ลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการพูดคุยกันจะมีความเป็นส่วนตัวสูงและมีความใกล้ชิดคุ้นเคยกัน ข้อมูลข่าวสารจึงมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนเพียงไม่กี่คน ทำให้หลีกเลี่ยงการรับข่าวสารได้ยาก ขณะเดียวกันผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นจะกระทบกับคนเพียงไม่กี่คนเท่านั้น และ 3) การสื่อสารกลุ่มเล็ก (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนที่มีจำนวนตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไปจนถึง 7 คน มีลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีความผูกสัมพันธ์หรือรวมกลุ่มกันโดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง (กิติมา สุรสุนธิ , 2561)

อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสารภายในกลุ่ม คือ ระดับการพึ่งพิงกันของกลุ่มที่เป็นสมาชิกภายในกลุ่มมีลักษณะของการพึ่งพากันค่อนข้างสูง หรือมีเนื้อหาสาระใหม่ๆ เกิดขึ้นในกลุ่ม (Amount of New Information) มากเท่าใด ก็ยิ่งจะทำให้กลุ่มจำเป็นต้องมาพบปะพูดคุยกันมาก โอกาสความถี่ของการสื่อสารในกลุ่มเล็กก็จะเกิดขึ้นบ่อยครั้งตามข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อความเหนียวแน่นของกลุ่มได้ดียิ่ง นอกจากนี้ยังต้องกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนตามกรอบเค้าโครงการทำงาน เพื่อสร้างความชัดเจนในการปฏิบัติงาน และป้องกันความขัดแย้งต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายในกลุ่ม 4) การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมาก ซึ่งมารวมอยู่ในที่เดียวกันหรือในที่ที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้ส่งสารสามารถควบคุมสถานการณ์ได้น้อย เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มีคุณลักษณะทางด้านประชากร ความเชื่อ อุปนิสัย ที่แตกต่างกัน อีกทั้งมีความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ภายในกลุ่มมีน้อย ส่งผลให้ปฏิริยาตอบกลับจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างช้า และเกิดขึ้นได้ยากกว่าการสื่อสารในประเภทอื่นๆ 5) การสื่อสารในองค์กร (Organization Communication) คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคลในองค์กรทุกระดับ ทุกหน่วยงาน โดยจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันภายใต้สภาพแวดล้อมบรรยากาศขององค์กรที่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลเทศะและตัวบุคคล ตลอดจนวาระเรื่องราวและวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร และ 6) การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสาร

ข้อมูลข่าวสารอย่างเดียวกันจากองค์กรหรือสถาบันสื่อสารมวลชนไปยังคนจำนวนมากที่อยู่ในสถานที่ต่างกัน และผู้รับสารจะมีคุณลักษณะทางด้านประชากรที่แตกต่างกัน การส่งข่าวสารให้กับคนจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องอาศัยสื่อมวลชนที่มีประสิทธิภาพและสมรรถนะสูงในการเข้าถึงคนจำนวนมากได้ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

นอกจากนี้ การศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 4 เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการสื่อสาร ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ นั้น ซึ่ง กิตติมา สุรสุนธิ (2558) ได้สรุปการวางแผนในการบริหารด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาไว้ว่า การสื่อสารช่วยให้เกิดสภาพของสังคมใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้ ความเชื่อ ทักษะคิด และพฤติกรรมของคนในสังคม ทั้งในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเฉียบพลัน ซึ่งมักเกิดขึ้นโดยมีการวางแผนหรือไม่ก็ตาม แต่ทว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการวางแผนนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้ประโยชน์สูงสุดและเกิดผลเสียน้อยที่สุด เช่น การกำหนดให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ขั้นแรกจะต้องทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักในความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง เพื่อสิ่งที่ดีกว่าเสียก่อน โดยอาจวิเคราะห์ว่าในสังคมนั้นๆ มีประเพณี วัฒนธรรม หรือพฤติกรรมใดบ้างที่มีอยู่ในขณะนั้นที่ไม่สามารถตอบสนองการเปลี่ยนแปลงได้ โดยทั่วไปมักเริ่มจากการศึกษาสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบันที่เกี่ยวกับการสื่อสารที่มีอยู่ในขณะนั้นที่มีประโยชน์ต่อการวางแผน เช่น การสื่อสารในสังคมมีความครอบคลุมมากน้อยเพียงใด สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้ดีแค่ไหน ผู้รับสารเป็นกลุ่มใด ข่าวสาร มีประเภทใดบ้าง และมีความสำคัญแตกต่างกันอย่างไร จากนั้นต้องจัดวางลำดับความสำคัญ และเป้าหมายในระยะแรกกว่ามีปัญหาอะไรหรืออะไรที่ต้องการเป็นอันดับแรกของประชาชนและมีวิธีแก้ไขปัญหาอย่างไร ต้องใช้เครื่องมืออุปกรณ์อะไรบ้างที่ต้องการใช้ในการสนับสนุน สิ่งสำคัญอีกประการในการวางแผน คือ การทบทวนและตรวจสอบการวางแผนเพื่อประเมินการพัฒนาด้านการสื่อสารควรเป็นไปในลักษณะใดทั้งในรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ที่มีผลต่อการพัฒนาควรเป็นอย่างไร

อาจกล่าวได้ว่า การวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทั้งทางสังคมและวัตถุประสงค์สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ ดังนั้น ในมิติของการพัฒนาแล้ว การวางแผนการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรม ดังนั้น ขั้นตอนกระบวนการวางแผนเพื่อบริหารการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจึงสามารถสรุปได้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนการเตรียมงานก่อนเริ่มวางแผนโดยการวิเคราะห์ในด้านนโยบายและปัญหา การวิเคราะห์สถานการณ์และการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดวัตถุประสงค์ (Communication Objective) ที่ต้องชัดเจนและบอกถึงระดับของวัตถุประสงค์ เช่น ระดับนโยบาย ระดับการสื่อสารเฉพาะ หรือระดับกิจกรรม เป็นต้น โดยต้องระบุถึงองค์ประกอบ

ที่สำคัญของการสื่อสาร เช่น ผู้รับสาร พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเงื่อนไขที่มีผลต่อการบรรลุเป้าหมาย เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนการกำหนดรูปแบบโครงการเริ่มต้นจากการกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร กลยุทธ์ทางการสื่อสาร จัดทำรายการกิจกรรมการสื่อสาร และจัดทำเป็นแผนการบริหารการสื่อสาร เป็นขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสาร (Communication Strategy) โดยผสมผสานกันระหว่างการใช้รูปแบบการสื่อสารหรือกำหนดแนวทางการสื่อสารให้บรรลุวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) กลยุทธ์เชิงวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความรู้เพื่อการสร้างความรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เป็นต้น 2) กลยุทธ์เนื้อหาสาร เช่น เนื้อหาของสารที่เร้าอารมณ์ความคิด การเสนอสารโดยตรงกับเสนอสารโดยอ้อม 3) กลยุทธ์สื่อ คือ การเลือกสื่อเพื่อให้เกิดผลทางการสื่อสารให้มากที่สุด เช่น การเลือกสื่อให้เหมาะสมที่สุดในการพัฒนาและมีความเหมาะสมกับสารตามคุณสมบัติของสื่อแต่ละประเภท และ 4) กลยุทธ์กิจกรรมที่ต้องกำหนดรายละเอียดกิจกรรมย่อยๆ จากกลยุทธ์ที่ได้วางไว้ในลักษณะตามลำดับเหตุการณ์หรือกลุ่มกิจกรรมการสื่อสาร เป็นต้น

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการ เช่น การจัดทำแผนผลิตสื่อ แผนการฝึกอบรม รวมถึงการจัดทำแผนติดตามประเมินผล เป็นการจัดทำรายการกิจกรรมการสื่อสาร (Communication of Activities) ประกอบด้วย การกำหนดรูปแบบแผนบริหาร รูปแบบแผนวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้การใช้วัสดุอุปกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการพัฒนาบุคลากรโดยการกำหนดรูปแบบการฝึกอบรม เนื่องจากส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จและล้มเหลวของแผนงาน และแนวทางกำหนดรูปแบบแผนติดตามและประเมินผล ซึ่งเป็นส่วนที่จะทำให้ทราบว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้นั้นประสบผลสำเร็จหรือไม่อย่างไร

สรุปได้ว่า การกำหนดบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนานั้นจะเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับคำนิยามของ “การพัฒนา” ดังนั้น เมื่อคำนิยามของการพัฒนาเปลี่ยนจาก Dominant Paradigm ที่เน้นเรื่องปริมาณของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มาเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวหรือการแบ่งสรรความเจริญอย่างยุติธรรมใน Alternative Paradigm บทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย จากการสื่อสารแบบเดิมที่มีลักษณะจากบนสู่ล่างเป็นการสื่อสารทางเดียวและถูกวางแผนมาจากส่วนกลางมาเป็นการสื่อสารแบบล่างขึ้นบน หรือการสื่อสารในแนวระนาบเป็นการสื่อสารที่วางแผนมาจากท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

3. แนวคิดนวัตกรรมชุมชน (Innovation)

แนวคิดนวัตกรรมชุมชน (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาละติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือก็คือ “การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่นโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้กลายมาเป็นโอกาส (Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม” แนวความคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 โดยจะเน้นไปที่การสร้างสรรคการวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอันจะนำไปสู่การได้มาซึ่งนวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Innovation Technology) (สมบัติ นามบุรี, 2562)

เศรษฐชัย ชัยสนิท (2553) (อ้างถึงใน สมบัติ นามบุรี, 2562) ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการใหม่ๆ และยังอาจหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าจะการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาต่อยอด การเปลี่ยนแปลง การประยุกต์หรือกระบวนการ และในหลายสาขาเชื่อตรงกันว่าสิ่งที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความใหม่อย่างเห็นได้ชัด และความใหม่นั้นจะต้องเพิ่มมูลค่าสิ่งต่างๆ ได้อีกด้วย โดยเป้าหมายของนวัตกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดผลิตผลเพิ่มขึ้นและเป็นที่มาสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติ

พงศกร เอี่ยมสะอาด, ศุภกร ลิ้มคุณธรรมโม และประสพชัย พสุนนท์ (2559) ให้ความหมายว่า นวัตกรรม คือ กระบวนการการสร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งใหญ่และเล็ก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อยต่อผลิตภัณฑ์บริการและกระบวนการในการเสนอความใหม่ก็องค์กร ซึ่งเพิ่มคุณค่าให้กับลูกค้าและความรู้ขององค์กร และชุมชน พวงสมจิตร (2560) ให้ความหมายว่า นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการที่เกิดจากการใช้ความรู้ ประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์พัฒนาขึ้นและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

ขณะที่ Porter, M. (1990) กล่าวว่า นวัตกรรมองค์กร เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญมากในการสร้างให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งนวัตกรรมองค์กรนั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะเทคโนโลยีหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เท่านั้น หากแต่หมายรวมถึงการเปลี่ยนเทคโนโลยีการดำเนินการแบบเดิมมาสู่เทคโนโลยีการดำเนินการแบบใหม่ๆ อีกด้วย โดยองค์กรจะต้องพยายามสร้างโอกาสและเงื่อนไขที่นำไปสู่นวัตกรรมด้วยการนำองค์กรเข้าไปตอบสนองความต้องการของตลาดที่

มีความซับซ้อน ที่มีการการสร้างสรรค์แห่งคุณภาพที่อยู่ในระดับยอดเยี่ยมอยู่เสมอ ตลอดจนถึงต้องมีการเปรียบเทียบกับคู่แข่งตลอดเวลา ซึ่งคู่แข่งนับเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมองค์กร

การให้ความหมายของ Porter, M. (1990) ยังสอดคล้องกับ Herkema, S. (2003) ได้กล่าวว่า นวัตกรรม เป็นการใช้ความคิดหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในองค์กรและนวัตกรรมสามารถเป็นได้ทั้งผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่ หรือเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเฉียบพลันหรือค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้ง Lemon, M. & Sahota, P. S. (2003) ที่ให้ความหมายว่า นวัตกรรม เป็นผลจากการใช้ความรู้ในเรื่องตลาดใหม่ และหรือความรู้เชิงเทคนิคใหม่ ๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ Schilling, M.A. (2008) ให้ความหมายว่า นวัตกรรม เป็นเรื่องของ การนำความคิดไปใช้ในเชิงปฏิบัติ เพื่อให้ได้สิ่งใหม่หรือกระบวนการใหม่

จึงสรุปได้ว่า นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่ หรือกระบวนการใหม่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

3.1 องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน

นวัตกรรมชุมชนนับเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการจัดการชุมชนที่แสดงถึงความคิดริเริ่ม ประกอบกับการนำความคิดริเริ่มเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งกระบวนการทางนวัตกรรมนี้เองจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถดำรงอยู่และเจริญเติบโตต่อไปได้ โดยจากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชนที่สำคัญมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ สรุปได้ดังนี้

อรุณี ไพศาลพาณิชย์กุล (2560) ได้กล่าวว่า องค์การที่มีระบบการบริหารจัดการ นวัตกรรมเพื่อให้เกิดการปรับปรุงหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ บริการ แผนงาน กระบวนการ โดยองค์การ นวัตกรรมมีคุณลักษณะ ดังนี้ การนำองค์การเพื่อนวัตกรรม โครงสร้างองค์การที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ นวัตกรรม บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์และนวัตกรรม และระบบงานที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากร

ทั้งนี้ จันทรศรี สิมสินธุ์ และคณะ (2559) ศึกษา นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า 1) การพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ โดยคนในชุมชนต้องร่วมกิจกรรมในนวัตกรรมชุมชนอย่างไม่แบ่งแยก เรียนรู้ร่วมกันเกิดทักษะในการดำเนินชีวิต นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ 2) การพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และ 3) คนในชุมชนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงทุกด้านโดยเรียนรู้ได้ด้วยเชิงประจักษ์ในพฤติกรรมผ่านกิจกรรมหลักในการเรียนรู้ร่วมกันใน 3 ช่องทาง คือ (1) เรียนรู้ร่วมกันในชุมชน (2) การนำชุมชนไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น และ (3) ชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกับนวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต นำหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ตระหนักและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ซึ่งต้องต่อเนื่องตลอดชีวิต นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรม

ในชุมชน เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนวัตกรรมสังคมอันมีจุดหมายปลายทางเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการนวัตกรรมสังคม พลวัตนวัตกรรมสังคม และเงื่อนไขในการบูรณาการนวัตกรรมสังคม เพื่อเป็นแนวทางการทำความเข้าใจนวัตกรรมสังคมอย่างเป็นระบบ (บรรเลง อินทร์จันทร์, 2559)

นอกจากนั้น ในทฤษฎีของ ญาณิศา เพื่อนเพาะ และประสพชัย พสุนนท์ (2564, น. 37-40) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบหลักของนวัตกรรมชุมชนไว้ดังนี้ 1) นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน ปัญหาหลักในการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยสืบเนื่องมาจากคนในชุมชนปัญหานี้สี่น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้มีหลายหน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือเป็นการบูรณาการวิจัยเพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาและพยายามใช้ความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานขององค์ความรู้ศาสตร์ต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือ เช่น นวัตกรรมจัดการดูแลสุขภาพของชุมชน “อาสาป็นสุข” โดยสร้างกระบวนการนวัตกรรมเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการดูแลสุขภาพของชุมชนในกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง ภายใต้การดำเนินงานของชมรมอาสาป็นสุข โครงการ “บ้านพอเพียงชนบทแบบบูรณาการ” เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้วยการสร้างความเข้าใจ สภากงค์การชุมชนตั้งขบวนองค์การชุมชนบูรณาการการทำงานในเชิงรุก นอกจากนี้ นวัตกรรมชุมชนยังเป็นการต่อยอดเพื่อการส่งเสริมชุมชนในเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่อีกด้วย และ 2) การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน การบริหารจัดการในชุมชนเป็นการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน และการบริหารการจัดการในการขับเคลื่อนการพัฒนากิจกรรมในชุมชนโดยแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น การบริหารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเตรียมการพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่การวางแผนและร่วมปฏิบัติ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนสามารถลดความขัดแย้งจากความแตกต่างด้านความคิด และมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน การบริหารมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมถึงเรื่องการพัฒนาาร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ชุมชนให้ดีขึ้นและประสบผลสำเร็จนั้น ในทฤษฎีนี้ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า ส่วนประกอบสำคัญควรประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

ผู้นำชุมชนมีส่วนต่อความสำเร็จอย่างมาก ต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์และพร้อมเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชุมชนมีความหนาแน่นและเป็นกลุ่มพร้อมเป็นตัวแทนในการสร้างเครือข่ายกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน (Jingcheng et al., 2016)

นอกจากนี้ ผู้นำมีอิทธิพลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งมีผลกระทบต่อรายได้ของชุมชนส่งผลต่อการสร้างงานและสร้างอาชีพในชุมชน (Prummer, A., and Siedlarek, J. P., 2017) สมาชิกในชุมชนเป็นส่วนสำเร็จของการสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของการมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกในชุมชนต่างมีบทบาทที่หลากหลายและซับซ้อนแต่ต่างมีความมุ่งหวังที่จะขับเคลื่อนชุมชนด้วยการวางแผนการบริหารจัดการชุมชนด้วยกัน (Cleopatra, V., and Black, L., 2019) ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อจะแก้ปัญหาในชุมชน โดยพิจารณาจากสุขภาพของคนในชุมชนและระบบนิเวศในชุมชนเอง บทบาทสำคัญของสมาชิกในชุมชน คือ บทบาทของการสื่อสารเพื่อสะท้อนปัญหาภายในชุมชนให้เป็นรูปธรรม

การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นเสมือนเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนให้มีประสิทธิภาพ เป็นการบูรณาการหน้าที่ทางการจัดการให้เข้ากับบริบทของชุมชน (เสาวลักษณ์ โกศล กิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ, 2559) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการของการจัดการ ได้แก่ คน (Man) เป้าหมาย (Goals) โครงสร้าง (Structure) ข้อมูลข่าวสารความรู้ (Data Message and Knowledge) เทคโนโลยี (Technology) และสิ่งแวดล้อม (Environment) โดยคนในชุมชนซึ่งเป็นแกนหลักสำคัญต้องร่วมกัน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาของชุมชนมีการวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของชุมชน มีการกำหนดบทบาทในการดำเนินงานใครทำหน้าที่อะไรในเรื่องที่ต้องการดำเนินงานในชุมชน ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีการสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้การดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันและโปร่งใส รวมถึงการสื่อสารให้ข้อมูลแก่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ หรืออำนวยความสะดวก ในปัจจุบันต้องมีการสนับสนุนให้มีการเข้าถึงเทคโนโลยีและใช้เทคโนโลยีอย่างเป็นประโยชน์สูงสุดเพื่อส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง รวมถึงมีการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปประมวลผลไว้วางแผนการพัฒนาต่อยอดหรือแก้ปัญหาในชุมชนด้วย สิ่งแวดล้อมในชุมชนเกี่ยวข้องกับที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและหล่อเลี้ยงคนในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีผลกระทบต่อจุดเริ่มต้นของความเสียหายของมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศหรือในระดับโลกต่อไป การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของการคงอยู่ของชุมชน ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้วย กระบวนการจัดการประกอบไปด้วย การกำหนดเป้าหมายและการวางแผน การใช้ฐานข้อมูล การใช้ความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ การทำงานเป็นทีม และการเพิ่มสมรรถนะขององค์การทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล (อุทัย ปริญาสุทินันท์, 2561)

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะจัดการอย่างไร เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของคนในชุมชนต้องไปในทิศทางเดียวกันและมีการยอมรับร่วมกัน รวมถึงมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เพราะในปัจจุบันไม่มีองค์การใดที่หยุดนิ่ง มีแต่ความเป็นพลวัตพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบครั้งนี้ยังให้ความสำคัญกับแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชนด้วย โดยในมุมมองทางธุรกิจเครือข่ายถูกมองว่าเป็นทรัพยากรหนึ่งที่มีคุณค่าขององค์กร การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ (Business Networking) เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือธุรกิจต่างหลายๆ องค์กร ซึ่งการสร้างเครือข่ายจะสามารถทำให้เพิ่มความสามารถให้แก่องค์กรด้านสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขัน หรือแม้แต่การแบ่งปันความรู้ เครือข่ายของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชนได้ มีความหมายที่กว้างไกลและสลับซับซ้อนมาก ทั้งนี้ เครือข่ายภายในชุมชนเอง ซึ่งหมายความรวมถึงการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์และเป้าหมายทิศทางเดียวกัน หรือแม้แต่เครือข่ายตามบริบทพื้นที่ของที่อยู่อาศัย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีประจำตำบล กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายกับหน่วยงานราชการภายในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด องค์กรการบริหารส่วนตำบล ซึ่งการทำงานร่วมกันของเครือข่ายภายในชุมชนนี้เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองให้แก่คนในอยู่ชุมชนได้มีวิถีชีวิตที่มีความสุขร่วมกัน แต่ปัจจุบันการมีเครือข่ายภายนอกชุมชนเป็นเรื่องของการเข้ามาช่วยพัฒนาองค์ความรู้ในชุมชนเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้ชุมชน เปรียบเสมือนการทำงานแบบบูรณาการเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนในที่สุด โดยเครือข่ายภายนอกนั้นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างศักยภาพเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน เช่น เครือข่ายด้านการตลาด เครือข่ายข้อมูล เครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนภายนอก รวมทั้งองค์กรระดับประเทศเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่า องค์กรประกอบของนวัตกรรมชุมชน ประกอบไปด้วย 1) นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน 2) การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน และ 3) ความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ต้องผ่านกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมให้ได้มากที่สุด ต้องอาศัยการริเริ่มจากคนในชุมชน และการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนเป็นพลังกำลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ทั้งนี้ นวัตกรรมชุมชนเป็นการประยุกต์ใช้กระบวนการใหม่ๆ อันเกิดจากองค์ความรู้นวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน ต่อยอด และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์หรือบริการของชุมชน ซึ่งสร้างมูลค่าให้แก่ชุมชนในเชิงเศรษฐกิจได้ด้วย

3.2 การพัฒนานวัตกรรมบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความหมายครอบคลุมถึงการเปิดโอกาสให้บุคคลกลุ่มบุคคลได้เข้ามาร่วมกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะการร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมลงมือปฏิบัติที่มีผลกระทบทั้งต่อตนเองและชุมชน และที่สำคัญ การมีส่วนร่วมจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมอาจมีหลายแบบ เช่น การมีส่วนร่วมเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น การให้ทรัพย์สิน ที่ดิน ภูมิปัญญา ความคิดเห็น แรงกาย เป็นต้น การมีส่วนร่วมเพื่อรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ส่วนรวมหรือการมีส่วนร่วมที่เกิดจากชุมชน

สามารถควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้เอง โดยชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากกระบวนการกลุ่ม โดยชุมชนมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางด้านจิตใจและอารมณ์ โดยมีความรับผิดชอบร่วมกัน (Responsibility) ความร่วมมือร่วมใจกัน (Cooperation) และการประสานการทำงานร่วมกัน (Coordination) เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (ัญลักษณ์ อาษาศรี, 2563)

จากการศึกษาของ ัญลักษณ์ อาษาศรี (2563) ได้อธิบายถึงรูปแบบการมีส่วนร่วม โดยพบว่า กระบวนการการมีส่วนร่วม ได้แก่ การระดมความคิด (Brainstorming Participation) การร่วมวางแผน (Planning Participation) การร่วมลงมือทำ (Taking Action Participation) การร่วมติดตามประเมินผล (Monitoring Participation) การรับประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefits Participation) โดยลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะนี้ จะเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมแบบริเริ่มงานร่วมงาน ร่วมให้การสนับสนุนด้วยการบริจาคหรือการร่วมมือในการทำงานร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม การคิดริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ยังคงเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมสามารถร่วมได้ทุกกิจกรรม โดยให้ชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาและจัดการ ร่วมกันกำหนดภาพความสำเร็จในการพัฒนากับสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นในกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและเสนอแนวทางการดำเนินงาน การวิเคราะห์ปัญหา และเสนอความต้องการ มีส่วนร่วมในการนำกิจกรรมและการถ่ายทอดความรู้ การกำกับดูแล การดำเนินงานและประเมินผล และการเผยแพร่ผลงาน และการประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมการเรียนรู้โครงการต่าง ๆ

ขณะที่ พงษ์รัตน์ ไกรพรหม (2554) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม พบว่าการบริหารกับการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การระดมความคิด การร่วมวางแผน การร่วมลงมือทำ การร่วมติดตามประเมินผล และการรับประโยชน์ร่วมกัน เป็นรูปแบบการเชื่อมประสานจะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยให้ชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาร่วมกันกำหนดภาพความสำเร็จ มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นในกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและเสนอแนวทางการดำเนินงาน การวิเคราะห์ปัญหา และเสนอความต้องการ การกำหนดกิจกรรมและโครงการ มีส่วนร่วมในการนำกิจกรรมและการถ่ายทอดความรู้

ตามโครงการปฏิบัติการ ซึ่ง พงษ์รัตน์ ไกรพรหม (2554) ได้พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของ กศน. ตำบล โดยกำหนดกรอบรูปแบบการบริหาร แบบมีส่วนร่วมไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผนดำเนินงาน (Planning) 2) การดำเนินงาน

(Implementation) 3) การประชาสัมพันธ์และประสานงานภาคีเครือข่าย (Public Relations and Coordinating with Networks) 4) การติดตามผลและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) และ 5) การร่วมรับประโยชน์ (Benefits Sharing) ในกระบวนการสำคัญของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม คือ การระดมความคิด การร่วมวางแผน การร่วมลงมือทำ การร่วมติดตามประเมินผล การร่วมรับประโยชน์ร่วมกัน โดยให้ชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาและจัดการเรียนรู้ร่วมกันกำหนดภาพความสำเร็จในการพัฒนากับสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นในกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ การวางแผนและเสนอแนวทางการดำเนินงาน การวิเคราะห์ปัญหา และเสนอความต้องการ การกำหนดหลักสูตร กิจกรรม และโครงการ มีส่วนร่วมในการนำกิจกรรมและการถ่ายทอดความรู้ในภูมิปัญญาตามโครงการปฏิบัติการการจัดการเรียนรู้ การกำกับดูแลการดำเนินงาน และประเมินผล การจัดการเรียนรู้ และการเผยแพร่ผลการประเมินการจัดการเรียนรู้ การร่วมรับประโยชน์จากการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้น การชื่นชมผลสำเร็จของสถานศึกษาร่วมกัน และการประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมการเรียนรู้โครงการต่าง ๆ

4. สภาพองค์กรชุมชนต้นแบบ

สภาพองค์กรชุมชน เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสภาพองค์กรชุมชนตำบลจะเข้ามาเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกันของชุมชนในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ โดยชุมชนจะต้องแสดงจุดยืนและใช้สภาพองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีพูดคุยวางแผนการพัฒนา และการแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการรับฟังจากพื้นที่ต่างๆ ซึ่งทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมและเข้าถึงเจตนารมณ์ร่วมกัน สภาพองค์กรชุมชนตำบลมีภารกิจตามกฎหมาย (สุวัฒน์ คงแป้น, 2563) คือ

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน
3. เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งการร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

4. เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5. เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขหรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

6. จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

7. ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8. ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

9. รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลอันเนื่องจากการดำเนินงานใดๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ โดยรายงานต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

10. วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล

11. จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงสถานการณ์ด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบ และ

12. เสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวนสองคน

4.1 เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน เจตนารมณ์ในการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน คือ “ด้วยชุมชนเป็นสิ่งจตุรภาคที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมแตกต่างหลากหลายตามภูมิโนเวศ การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอประสบปัญหาความยากจน เกิดปัญหาสังคมมากขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนถูกทำลายจนเสื่อมโทรม เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ การสร้างระบอบประชาธิปไตยและระบบธรรมาภิบาลซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนและประชาชนให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเห็นสมควรส่งเสริมและสนับสนุนให้

ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (สภาพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564)

4.2 สภาพัฒนาองค์กรชุมชน การจัดตั้งสภาพัฒนาองค์กรชุมชนเริ่มต้นด้วยแนวคิดของขบวนการองค์กรชุมชนที่ต้องการผลักดันให้ขบวนการองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับจากภาคและหน่วยงานต่างๆ ตลอดจนสามารถต่อรองกับหน่วยงานของรัฐได้ จึงมีแนวคิดที่น่าจะทำให้ขบวนการองค์กรชุมชนมีสถานะ มี พรบ. มารองรับเริ่มจากการพูดคุยกับบุคคลและภาคส่วนต่างๆ ที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรเข้ามาเป็นหน่วยงานหลักในการประสาน ในเบื้องต้นได้ร่าง พรบ.องค์กรชุมชน ซึ่งกล่าวถึงการทำให้ประชาชนมีสถานะในการตรวจสอบในระดับท้องถิ่น แต่ขณะนั้นยังไม่ได้รับการยอมรับ และได้มีการปรับร่าง พรบ. เป็นระยะๆ จากนั้นนำเข้าสู่การประชุมในวาระที่ 1 2 และ 3 และต่อมาจึงกลายเป็น พรบ.สภาพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งประกาศใช้เมื่อ ปี พ.ศ. 2551 หลักคิดสำคัญในการจัดตั้งสภาพัฒนาองค์กรชุมชน คือ หนึ่ง ให้สภาพัฒนาองค์กรชุมชนเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนของคนในชุมชน เป็นเวทีในการหารือของชาวบ้าน ตั้งแต่ระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ ถ้าทำเช่นนี้ได้ก็จะทำให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ดังที่มีการใช้คำว่า “ตำบลพึ่งตนเอง” “จังหวัดจัดการตนเอง” และ สอง ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมี พรบ. มารองรับ สภาพัฒนาองค์กรชุมชนจะได้รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับคนในชุมชน สภาพัฒนาองค์กรชุมชนตำบลเข้มแข็งได้ก็ต้องมีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเจตนาของงานสภาพัฒนาองค์กรชุมชน คือ ต้องการให้สภาพัฒนาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนได้มีเวทีในการพูดคุยอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจนำไปสู่การทำแผนผลักดันนโยบายของตำบลเพื่อให้ท้องถิ่นนำไปดำเนินการ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564)

5. ข้อมูลองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมท้องถิ่นจัดการตนเอง

5.1 องค์กรชุมชนต้นแบบ 4 ตำบล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินงานและผลงานโดดเด่น ซึ่งส่งผลให้องค์กรชุมชนตำบลที่ศึกษาได้รับรางวัลองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประกอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งสิ้น 25 คน ประกอบด้วย ประธานสภาพัฒนาองค์กรชุมชน, กรรมการสภาพัฒนาองค์กรชุมชน, สมาชิกสภาพัฒนาองค์กรชุมชน, ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ, ประชาชนทั่วไป, เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และนักวิชาการด้านการ สื่อสาร โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองในพื้นที่ตำบลหนองตากยา อำเภอท่าม่วง

จังหวัดกาญจนบุรี, ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และตำบลแจรงงาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการศึกษา พบว่า องค์กรชุมชน ประกอบด้วย คณะทำงานหรือคณะกรรมการ องค์กรชุมชน คณะทำงานกลุ่มย่อยกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่มีการรวมตัวกัน มีกิจกรรมเคลื่อนไหวและมีสมาชิกที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยเครือข่ายองค์กรชุมชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเชื่อว่าประชาชนย่อมเป็นผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาตนเอง รวมทั้งสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือกำหนดวิธีการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด เพื่อแก้ไขปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ค่อยๆ หมดไป

ในขณะที่ สภาองค์กรชุมชน คือ พื้นที่การเมืองใหม่และการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่นที่มีสมาชิกจากตัวแทนกลุ่มองค์กรและเครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่ สภาองค์กรชุมชนจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนระดับรากหญ้าของสังคมไทยได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมตามกฎหมายแล้วพัฒนาไปสู่การเป็นเจ้าของการพัฒนาในระดับพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเปิดกว้างให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเพียงผู้ที่เป็นสมาชิกสภาฯ เท่านั้น

ดังนั้น สภาองค์กรชุมชนจึงเป็นเวทีการเรียนรู้ของประชาชนตามครรลองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีฐานรากจากตัวแทนกลุ่มคนต่างๆ เข้ามาร่วมทำงานด้วยการเป็นอาสาสมัครและไม่มีผลตอบแทนที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ส่วนตน กล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาองค์กรชุมชน คือ สภาประชาชนและมีฉันทามติ ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะหุ้นส่วน ดูแลจัดการชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง ดำเนินงานอย่างเป็นอิสระเพื่อเสนอปัญหา แนวทางแก้ไข และร่วมมือกับท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ตรงกับสภาพปัญหาความต้องการ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกัน ด้านวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นเครื่องมือให้เกิดการจัดขบวนองค์กรชุมชนในพื้นที่ให้เกิดการขับเคลื่อนงานร่วมกันอย่างเป็นขบวนการ มีระบบ มีระเบียบ มีกติกา และมีการประสานความร่วมมือระดับพื้นที่ และระดับประเทศโดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือ

จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลองค์กรชุมชนเข้มแข็งทั้ง 4 ตำบลจากฐานข้อมูลแหล่งต่างๆ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สภาองค์กรชุมชน กรมพัฒนาชุมชน ฯลฯ สามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

5.1.1 องค์กรชุมชนตำบลแจงงาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี

ตำบลแจงงาม อยู่ในเขตอำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี มีประชากรประมาณ 3,150 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ประสบปัญหาความแห้งแล้ง ไม่มีแหล่งเก็บกักน้ำ จึงได้จัดให้มีการประชุมร่วมกัน โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นหลักและเป็นศูนย์กลางการประชุมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่และประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำร่วมกัน เช่น มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตร การสนับสนุนจากสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรีในการการขุดบ่อเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในภาคเกษตรและครัวเรือน

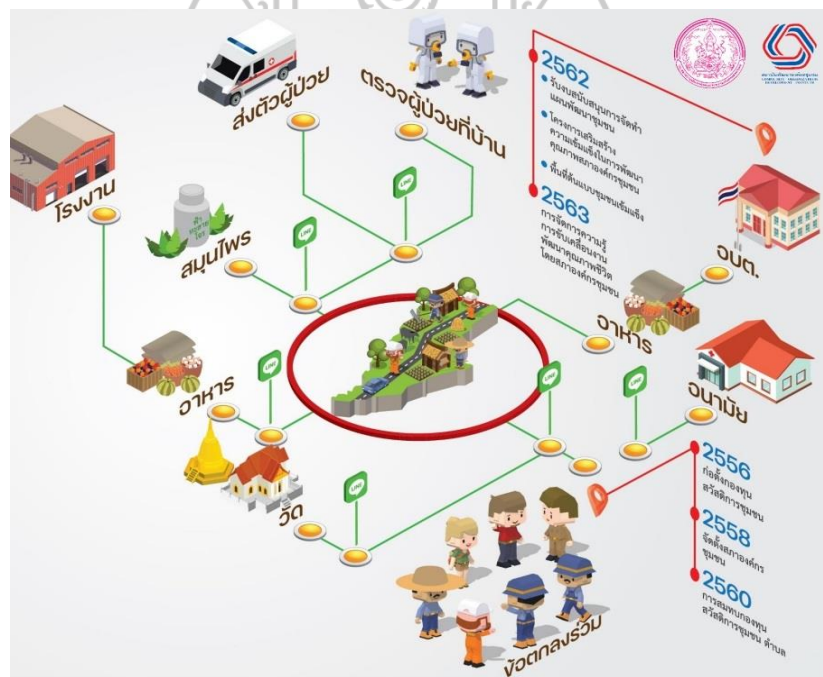
สภาองค์กรชุมชนตำบลแจงงาม มีนายเสน กาศพร กำนันตำบลแจงงาม ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลอีก 1 ตำแหน่ง ซึ่งลักษณะการดำรงตำแหน่งควรระหว่างงานด้านการปกครองและงานด้านการพัฒนา นับว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญที่ทำให้ประธานสภาองค์กรชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงาน มีเครือข่าย มีการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและสามารถประสานงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพผลมากขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าย่อมส่งผลให้การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จด้วย

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นยังพบว่า สภาองค์กรชุมชนมีจุดเด่นสำคัญในการเป็นเวทีชาวบ้านที่เปิดกว้างให้มีการพูดคุย ปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและร่วมกันหาทางออกในการแก้ไข โดยทุกคนในตำบลมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกันในการเสนอปัญหา ความต้องการ เพื่อส่งผ่านไปยังหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งนับได้ว่า สภาองค์กรชุมชนเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างประชาชนและภาคีความร่วมมือในการพัฒนาตำบลและส่งเสริม สนับสนุนให้การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชนสำเร็จลุล่วงด้วยการบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วนท้องถิ่นและนอกพื้นที่ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแก้ไข เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมปัญหา ความต้องการ ความคิดเห็น เสนอเป็นแผนและโครงการประสานไปยังหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของการขับเคลื่อนงานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สภาองค์กรชุมชนตำบลแจงงามได้พัฒนาไปสู่การเป็นตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง โดยองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก ผลงานโดดเด่นเกิดจากการแก้ไขปัญหาของชุมชนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งกำนันในฐานะผู้นำชุมชนฝ่ายปกครองและพัฒนา (และประธานสภาองค์กรชุมชน) ได้ตัดสินใจสั่งปิดหมู่บ้าน ในระหว่างวันที่ 14 กรกฎาคม – 5 สิงหาคม 2564 เพื่อยับยั้งการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 การตัดสินใจดังกล่าวนับว่าเป็นการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนอย่างทันที่รวมทั้งมีการดำเนินงานด้านต่างๆ เพื่อป้องกันคนในชุมชนไม่ให้ติดเชื้อ ส่งผลให้สภาองค์กรชุมชนตำบลแจงงามได้รับรางวัลองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมท้องถิ่นจัดการตนเอง และ

แฉงงามโมเดลได้รับการประกาศให้เป็น 1 ใน 50 โมเดลนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564) โดยมีการดำเนินงานสรุปได้ดังนี้

- 1) การสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน ทันท่วงทีต่อเหตุการณ์ และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมผ่านช่องทางไลน์หมู่บ้าน ระบบเสียงตามสาย เฟซบุ๊กและการส่งจดหมายขอบคุณผู้บริจาค
- 2) การสร้างข้อตกลงร่วมกันทั้งชุมชนที่ชัดเจนและสร้างความโปร่งใสในการทำงาน รวมทั้งมีการติดตามผู้เข้าร่วมงานฉกฉวยที่มีความเสี่ยงให้กักตัว
- 3) การได้รับความร่วมมืออย่างเต็มใจจากหลายฝ่าย ทั้งผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุข และชาวบ้านทุกหลังคาเรือน
- 4) การดำเนินงานด้านสาธารณสุขด้วยการใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วย มีการตรวจผู้ป่วยที่บ้าน ส่งเสบียงอาหาร และกลุ่มเสียงจำนวน 120 หลังคาเรือน (ประมาณ 360 คน)
- 5) การให้ความร่วมมือจากภาคธุรกิจ/โรงงานอุตสาหกรรมในการร่วมบริจาคสิ่งของที่จำเป็นและจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนค่าอาหารผู้กักตัวและการจัดให้มีรถรับ-ส่ง ผู้ป่วย

ภาพที่ 2.2 แฉงงามโมเดล “ปิดหมู่บ้านยับยั้งการระบาดของโรคโควิด-19”

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 18

แฉงงามโมเดล จึงนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมชุมชนในกระบวนการการทำงาน เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนและทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจในการจัดการตนเองมากขึ้นผ่านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ

5.1.2 องค์กรชุมชนตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 2.3 บ้านใหม่โมเดล “พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง”
ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 24

ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนตำบลบ้านใหม่ สภาองค์กรชุมชนให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้สูงอายุและกลุ่มคนเปราะบาง จึงมีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตในโครงการ “บ้านใหม่โมเดล” ขึ้น จากพื้นฐานแนวคิดที่ต้องการดูแลสุขภาพของคนในตำบล ซึ่งเป็นผลจากการทำประชาคมหมู่บ้าน ตำบล และการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล นำไปสู่การจัดกิจกรรมการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ 5 วัน ต่อสัปดาห์ ได้แก่

- 1) วันจันทร์ และวันพฤหัสบดี มีการจัดกิจกรรมการเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดเตียง และ ผู้สูงอายุที่อยู่บ้าน โดยสภาองค์กรชุมชน
- 2) วันอังคาร เป็นการเยี่ยมผู้ป่วยที่อยู่ในทะเบียนของ สปสช. ของอาสาสมัคร

3) วันพุธ มีการจัดกิจกรรมพอกหัวเข่าด้วยสมุนไพร ทำอาหาร และกายบริหารของผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต เรียกว่า “บ้านริมฝั่ง”

4) วันศุกร์ จัดบริการตรวจโรค “คลินิกโรคเรื้อรัง”

นอกจากนั้น ยังมีการสนับสนุนเงินทุนจากกองทุนสวัสดิการวันละบาท และเงินบริจาคของชาวบ้าน รวมทั้งการให้ความร่วมมือในการให้ความรู้และการลงแรงมาจากผู้นำชุมชนที่เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และข้าราชการครูเกษียณอายุ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีการวางแผนกิจกรรมอย่างต่อเนื่องด้วยการบรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์การดูแลผู้สูงอายุ 10 ปี (2559-2568) ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ จากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องส่งผลให้กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็น 1 ใน 8 กองทุน ที่ได้รับรางวัลจากการประกวด “รางวัลผู้สรรค์สร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวคิด “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ของ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์” ประจำปี 2566 ประเภทที่ 9 ด้านการสร้างสังคมที่เป็นธรรม

5.1.3 องค์กรชุมชนตำบลไผ่คำพัฒนา อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ไผ่คำพัฒนาเป็นตำบลที่มีชื่อเสียงในด้านการเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์บ้านทรงไทย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นของไทย ภายในตำบลบ้านไผ่คำพัฒนานี้มีบ้านเรือนที่เป็นบ้านทรงไทยอยู่ราว 450 หลังคาเรือน ทั้งบ้านทรงไทยแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์ มีทั้งทรงยอดแหลมและปั้นหย่า เดิมบ้านเรือนของชาวบ้านไผ่คำพัฒนาเป็นบ้านริมน้ำ ปัจจุบันหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงอนุรักษ์บ้านทรงไทยอยู่จวบจนถึงปัจจุบัน โดยสภาองค์กรชุมชนไผ่คำพัฒนาได้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และประชาชนในพื้นที่จัดทำแผนพัฒนาตำบลที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยว บ้านเรือนไทยเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน ทำให้เกิดการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน

ภาพที่ 2.4 บ้านเรือนไทยในตำบลไผ่ดำพัฒนา

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนตำบล. <https://web.codi.or.th/20190330-1751/>

ด้านการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม สภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนาได้ร่วมกับสภาเด็กและเยาวชนตำบลไผ่ดำพัฒนา เทศบาลฯ หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอ่างทอง ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนและผู้ประกอบการโฮมสเตย์ในตำบลออกแบบวางแผนงานจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว โดยจัดกิจกรรมฝึกอบรมมัคคุเทศก์และการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้กับอาสาสมัครในพื้นที่ รวมทั้งได้จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้หลักสูตรต่างๆ ทำให้ประชาชนมีอาชีพเสริมและมีรายได้มากขึ้น คุณภาพชีวิตก็ดีขึ้น ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น นอกจากจะได้เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนแล้ว ยังปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีการทำความสะอาดบ้านเรือนของตนเองให้น่าอยู่น่ามอง ตลอดเส้นทางท่องเที่ยว ภายหลังการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ปัจจุบันประชาชนในพื้นที่ตำบลไผ่ดำพัฒนาหลายครัวเรือนจึงได้เข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดสารพิษไว้เพื่อบริโภคและจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และขยายผลไปสู่การจัดตั้งกลุ่มทำขนมไทยโบราณที่เป็นอัตลักษณ์ของตำบลไผ่ดำพัฒนา เช่น ขนมเกสรลำเจียก ขนมทองพูน ขนมวง ฯลฯ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น

อย่างเป็นรูปธรรมนี้จึงสะท้อนให้เห็นได้ว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนาได้ใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันได้ผลประโยชน์อย่างทั่วหน้า

นอกจากนั้น ตำบลไผ่ดำพัฒนายังเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในปี 2561 มีการเสนอโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนฐานราก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีโครงการที่โดดเด่น คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุและคนเปราะบาง “คนจน” ในตำบล ให้มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรจากรัฐและกองทุนสวัสดิการ

ภาพที่ 2.5 ไม้ค้ำพัฒนาโมเดล “ชมรมผู้สูงอายุ”

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 22

ในการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปบริการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องบริหารผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพร่างกาย การให้ความรู้เรื่องการออกกำลังกาย และการใช้ยาที่ถูกต้อง รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้เข้าถึงโครงการช่วยเหลือของรัฐ การขึ้นทะเบียนและจัดทำบัตรผู้พิการ เบี้ยยังชีพ บ้านพอเพียงชนบทเพื่อซ่อมบ้านให้แก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ อีกทั้งยังมีการประสานงานกับกระทรวง พม. ในการให้การสนับสนุนกองทุนสวัสดิการและถุงปันสุขแก่คนพิการด้วยแนวคิดที่ว่า “เราช่วยคนอื่นได้” ทำให้มีการพัฒนาความช่วยเหลือได้ครอบคลุม เช่น แผนการตั้งโรงเรียนชรบาล การทำศูนย์ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ที่ช่วยส่งต่อให้กับผู้สูงอายุและคนพิการ เป็นต้น จนนำไปสู่การได้รับรางวัลสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบจากการพัฒนา “ไม้ค้ำพัฒนาโมเดล”

5.1.4 องค์กรชุมชนตำบลหนองตากยา อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองตากยาได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2560 ประกอบด้วยคณะทำงานที่เป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ 16 หมู่บ้าน ในปี 2560-2561 ได้มีการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ และในปี 2562 มีการจัดทำแผนพัฒนาตำบลร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตากยา ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ส่งผลให้ในระหว่างปี 2562-2564 มีการซ่อมแซมบ้านเรือนราษฎรได้จำนวน 67 หลังคาเรือนภายใต้โครงการบ้านพอเพียงชนบท

ภาพที่ 2.6 ตัวอย่างภาพจากสื่อประชาสัมพันธ์ “หนองตากยาพร้อมใจ สร้างที่อยู่อาศัยให้มั่นคง”
โครงการบ้านพอเพียงชนบท ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
ที่มา: สื่อประชาสัมพันธ์จากโครงการ “นิกส์สื่อสารชุมชน” (นายเทพฤทธิ์ คงคา, 2021)

ในปี 2564 ตำบลหนองตากยาได้รับการคัดเลือกให้เป็นต้นแบบการพัฒนาชีวิต ภายใต้ทฤษฎีใหม่สู่โคกหนองนาโมเดล ความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่

1) ด้านทักษะการก่อสร้างที่เป็นทักษะติดตัวและเป็นอาชีพของชาวบ้านหลายคน รวมทั้งการร่วมแรงของญาติพี่น้องในการก่อสร้างโดยไม่รับค่าตอบแทนภายใต้ฐานคิด “ช่วยเหลือญาติพี่น้องของตน”

2) ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นและจริงจังในการสำรวจปัญหาที่อยู่อาศัยทุกหมู่บ้านและจัดลำดับการซ่อมแซมบ้านตามลำดับความเดือดร้อน

3) ระบบการสื่อสารได้มีการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยการใช้สื่อใหม่ คือ ไลน์ เป็นช่องทางการสื่อสาร ทั้งการส่งข่าวสารต่างๆ และผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เช่น การมอบบ้านโดยนายอำเภอ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจ มีความร่วมมือและได้รับผลประโยชน์จากโครงการ

4) การร่วมมือในการทำงานระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ทั้งด้านทักษะการจัดทำข้อมูล การเสนอโครงการอย่างชัดเจนและน่าสนใจ นำไปสู่ความสำเร็จในการดึงทรัพยากรมาสู่ชาวบ้านที่เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยแต่ขาดทรัพยากร ด้วยการสร้างบ้านด้วยงบประมาณที่จำกัดได้สำเร็จ

ภาพที่ 2.7 หนองตากยาโมเดล บ้านพอเพียงชนบท “รวมคน ลงแรง ซ่อมบ้าน”

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 16

หนองตากยาโมเดล จึงได้รับการเผยแพร่เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาตำบล
นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง เพื่อเป็นแนวทางให้องค์กรชุมชนตำบลอื่นๆ ได้ศึกษาเรียนรู้และนำไปเป็น
แนวทางในการพัฒนาในพื้นที่ของขบวนองค์กรชุมชนที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนจะเข้าไปส่งเสริมให้
เกิดความเข้มแข็ง และสามารถจัดการตนเองอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่ร่วมกับภาคีการพัฒนาในมิติต่างๆ
อย่างหลากหลายในอนาคตต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน

กฤษฎา สุริยวงศ์ (2563) ศึกษาการสื่อสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนมีส่วนร่วมของจังหวัดเพชรบุรี พบว่า การสื่อสารและการใช้สื่อของชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) องค์ประกอบการสื่อสาร 4 องค์ประกอบ คือ (1) ผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (2) สาร ได้แก่ มรดกทางภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้านของชุมชน (3) สื่อ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อเก่า คือ ป้ายบอกทาง แผ่นพับและสื่อมวลชน รวมทั้งสื่อใหม่ ได้แก่ เว็บไซต์และเฟซบุ๊ก และ (4) ผู้รับสาร ได้แก่ กลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในกระบวนการสื่อสาร นอกจากนี้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ชุมชนใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีความสำคัญที่สุดในการจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งปรากฏขึ้น 2 รูปแบบคือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้วางแผนและกำหนดเป้าหมาย และรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสารและผู้ผลิต โดยชุมชนจะมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนไปจนถึงเป็นผู้ผลิตแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเอง

วิโรจน์ ศรีหิรัญ (2564) ศึกษาแนวคิดกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดระนอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดระนอง 2) ค้นหาและวิเคราะห์แนวคิดกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดระนอง และ 3) พัฒนาและสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดระนองอย่างยั่งยืน การศึกษาดังกล่าวได้ทำการสัมภาษณ์ประชาชน แกนนำหรือตัวแทนชุมชน นักท่องเที่ยว และนักวิชาการด้านการสื่อสารและการท่องเที่ยว รวม 37 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การตีความในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา พบว่า สภาพการณ์ปัจจุบันด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวระนองมีการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนอยู่ในระดับค่อนข้างดี และมีการสื่อสารเพื่อการกระจายรายได้กันอย่างทั่วถึง โดยนวัตกรรมเชิงผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยว คือ ชาวชุมชนควรเน้นการสื่อสารเกี่ยวกับกิจกรรมที่ต้องทำเมื่อมาเที่ยวระนองหรือ The Must in Ranong นั้น คือ “การแช่น้ำแร่ระนอง” การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนนำไปสู่ข้อเสนอในการสร้างนวัตกรรม ได้แก่ 1) นวัตกรรมเชิงกระบวนการฯ คือ เน้นการสื่อสารที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งให้นักท่องเที่ยวมีความกระตือรือร้นมากขึ้น โดยชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนนวัตกรรมนี้ด้วยการสร้างกิจกรรมส่งเสริมให้

นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมเผยแพร่ความประทับใจในการมาเที่ยวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูบ อิน스타그램 ทวิตเตอร์ เช่น เป็นการรณรงค์แคมเปญ “เที่ยวสุขใจแท้ แชน้ำแร่ระนอง” 2) นวัตกรรมเชิงตำแหน่งฯ คือ เน้นการสื่อสารเกี่ยวกับการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงการบริการใหม่ๆ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยการตั้งกลุ่มในสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊กและไลน์ ชื่อกลุ่มว่า “รักระนอง” หรือ Love Ranong เพื่อสร้างการเปลี่ยนตำแหน่งจากการสื่อสารมวลชนกลุ่มใหญ่ทั่วไปมาเป็นการสื่อสารเฉพาะกลุ่มยิ่งขึ้น 3) นวัตกรรมเชิงกระบวนการที่เสนอว่า ด้วยการเน้นสื่อสารว่าการมาแช่น้ำแร่ร้อนที่ระนองเป็นรายการสำคัญที่สุดข้อหนึ่งในชีวิต หรือที่เรียกว่า “Bucket List” และ 4) นวัตกรรมเชิงสังคมฯ ด้วยการสื่อสารว่า “ทุกคนที่ระนอง คือ ผู้ชนะ” (Win-Win Society) เป้าหมายของนวัตกรรมทั้ง 4 ประการ จะนำไปสู่การบริการที่ดีกับนักท่องเที่ยว ให้ได้รับความสนุกสนาน ผ่อนคลาย และได้ประสบการณ์ใหม่ ในขณะที่ชาวชุมชนระนองก็ได้รับน้ำใจไมตรี ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนมุมมองความคิดเห็นต่างๆ และได้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ทิพย์สุดา ปานเกษม และพรพรรณ ประจักษ์เนตร (2559) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดน่าน และเพื่อพัฒนาแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 1) การได้มาของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 2) กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดรูปแบบนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (2) การมีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (3) การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่วัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดน่าน และการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม (4) วิธีการดำเนินการให้ผู้ประกอบการและชุมชนเกิดการมีส่วนร่วม (5) บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหน่วยงานภาครัฐ และ(6) สื่อที่ใช้สื่อสารกับคนในชุมชน

ชวัลลักษณ์ คุณาธิกรกิจ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตราสินค้าด้านการท่องเที่ยวไทยเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะผู้กำหนดนโยบาย ผลการศึกษา พบว่า 1) แนวทางการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตราสินค้าด้านการท่องเที่ยวไทยเชิงสร้างสรรค์ให้ก้าวเข้าสู่การเป็น

ศูนย์กลางทางการท่องเที่ยวกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การสัมมนา การประชาสัมพันธ์สื่อโทรทัศน์เป็นสำคัญ โดยหน่วยงานภาคเอกชนใช้การประชุม การสัมมนาเป็นช่องทางหลักในการสื่อสารข้อมูลข่าวสารต่างๆ เช่นเดียวกัน 2) หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐมีการประสานงานระหว่างกันเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตราสินค้าด้านการท่องเที่ยวไทยเชิงสร้างสรรค์ให้ก้าวเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางทางการท่องเที่ยวกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน อาทิ ระหว่างกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา กับหน่วยงานต่างๆ หรือการประสานงานระหว่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในประเทศต่างๆ และ 3) หน่วยงานภาครัฐได้มีการเตรียมความพร้อมในด้านการสนับสนุนการเตรียมการเปิดเสรีการค้าการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างอาเซียนกับไทยในเรื่องบุคลากรวิชาชีพ การรองรับวิทยฐานะบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม การจัดตั้งเครือข่าย 6 ภาค เพื่อเป็นศูนย์กลางการให้บริการต่างๆ การเตรียมตัว และการกำหนดกลยุทธ์แหล่งท่องเที่ยวที่จะเป็นจุดขาย สำหรับภาคเอกชนมีการเตรียมพร้อมรับมือกับ AEC โดยการเตรียมพร้อมรับมือถ้าประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทำธุรกิจในประเทศไทย นโยบายของภาคเอกชนในการเตรียมพร้อมเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย การเตรียมพร้อมเรื่องบุคลากรภาคเอกชน การเตรียมคนที่ จะออกไปทำงานในประเทศเพื่อนบ้าน การเตรียมตัวและการกำหนดกลยุทธ์แหล่งท่องเที่ยวที่จะเป็นจุดขาย

พรรณนิภา เดชพล (2563) ศึกษาเรื่องการจัดการกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี โดยศึกษาศักยภาพการจัดการกลยุทธ์การสื่อสาร การพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารและการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมและฟื้นฟูการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า ชุมชนยังมีศักยภาพในการสื่อสารค่อนข้างน้อยและขาดระบบที่มีประสิทธิภาพในการจัดการการสื่อสาร จึงควรมีการพัฒนาองค์ประกอบของการสื่อสารในระดับบุคคลให้มีศักยภาพ โดยใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน ชุมชน และพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ อันได้แก่ สื่อบุคคล คือ เจ้าหน้าที่นำชมและกลุ่มยุวจิตอาสา สื่อสิ่งพิมพ์ คือ แผ่นพับ สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ โลโก้ หมวก สื่อและสื่อออนไลน์ ได้แก่ เพจเฟซบุ๊ก และคลิปวิดีโอ ให้เหมาะสม สวยงามและสร้างสรรค์

สมพงษ์ เส็งมณี และคณะ (2564) ศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านเสม็ดงาม จังหวัดจันทบุรี โดยเน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนของหมู่บ้านเสม็ดงามเป็นรูปแบบทิศทางการสื่อสารสองทางทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสลับหน้าที่กันได้โดยต้องมีทักษะการสื่อสารที่ดี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นกัน โดยช่องทางการสื่อสารผ่านบุคคลเป็นช่องทางที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้ การสื่อสาร

แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนนั้น ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจะต้องมีความเข้าใจบริบทของชุมชนเพื่อให้เกิดการสื่อสารที่เข้าใจมากยิ่งขึ้นด้วย

6.2 การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน

วิศิษฐ์ เกตุรัตนกุล และคณะ (2562) ศึกษาเรื่อง แนวทางการศึกษาการสื่อสารเพื่อการสร้างความร่วมมือกับชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการสร้างการประสานความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน 2) แนวคิดเกี่ยวกับการประสานความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน และ 3) กระบวนการสื่อสารเพื่อการสร้างการประสานความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน ผลการศึกษา พบว่า 1) สภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อการสร้างการประสานความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน คือ ด้านทัศนคติเชิงลบที่เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชุมชน ความกลัว ความไม่มั่นใจของผู้คนในชุมชนจนส่งผลให้เกิดการต่อต้านจนทำให้ขาดการประสานความร่วมมือ 2) แนวคิดเกี่ยวกับการประสานความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน คือ กระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันและตัดสินใจอย่างอิสระร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ต่างตอบแทน และการประสานความร่วมมือมี 3 ระดับ คือ ระดับเครือข่าย ระดับองค์การ และระดับปัจเจกบุคคล นอกจากนี้ การประสานความร่วมมือมีการประสานความร่วมมือในแนวตั้งและในแนวนอน และ 3) กระบวนการสื่อสารเพื่อการสร้างการประสานความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน เป็นการสื่อสารเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ และแบบกึ่งทางการ โดยใช้การสื่อสารแบบ 2 ทาง การใช้สื่อแบบหลากหลายช่องทางผสมผสาน รวมถึงต้องมีการวิเคราะห์ถึงบริบทของผู้รับสารหรือผู้คนในชุมชนเพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมสื่อสารอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการสร้างความไว้วางใจ ลดความรู้สึกเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อเป็นหนทางสู่ความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน

ศิริธร โรจนสุพจน์และคณะ (2547) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้วกิ่ง อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เมื่อเกิดวิกฤติการณ์กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารและมีการใช้สื่อ เช่น สื่อบุคคล การทำหนังสือเปิดผนึก การทำหนังสือให้ชาวบ้านลงประชามติ การใช้สื่อมวลชน การชุมนุมประท้วง ผู้นำนักสื่อสารจึงเป็นแบบล่างขึ้นบน สามารถถดถอยแยกเป็นคุณลักษณะต่างๆ ของการสื่อสารได้ดังนี้ 1) ชาวบ้าน เป็นผู้ริเริ่มการสื่อสาร 2) เป็นการสื่อสารที่แสดงความต้องการของชาวบ้าน 3) เป็นการสื่อสารที่ชาวบ้านได้แสดงปัญหา วิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีแก้ปัญหาจากทัศนคติของชาวบ้านเอง 4) ชาวบ้าน เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถแลกเปลี่ยนเนื้อหาสารกันได้ 5) เนื้อหาของสารเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต 6) สื่อที่ใช้เป็นสื่อที่เอื้อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ 6) เป็นการสื่อสารที่ทำให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของตนเอง ส่วนกรณีภายหลังจากช่วงวิกฤติ ชาวบ้านกลับมาใช้การสื่อสารที่

เรียบง่าย เช่น การประชุม การสนทนาการใช้สื่อกิจกรรม และในปัจจุบันการสื่อสารเพื่อจัดการป่าเขา บางลง และจำกัดอยู่กับเพียงคนบางกลุ่มเท่านั้น

อัจฉรา ศรีพันธ์ (2555) ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทย พบว่า การบูรณาการข้อมูลข่าวสารด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จากทุกภาคส่วนโดยมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน โดยแนวคิดและสาระสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะครอบคลุมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชนและสิทธิในการเลือกมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำรายการ ในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนใน 3 มิติ คือ (1) การเข้าถึงในด้านกายภาพ (2) การเข้าถึงในด้าน เศรษฐกิจและ (3) การเข้าถึงด้านวัฒนธรรม- สังคม 2) การมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารทุกระดับ และ 3) การจัดการด้วยตนเอง หรือ Self-Management เป็นกระบวนการตัดสินใจของประชาชนใน ชุมชนตั้งแต่เริ่มคิด กำหนดนโยบาย วางแผน ลงทุน การกำหนดและจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น ทั้งนี้ เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิผล ในการพัฒนาสังคม ได้แก่ ปรัชญาและแนวคิดด้านประชาธิปไตยในการสื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคม อย่างเท่าเทียมกันทุกคน

Incio, F. A. R., et al. (2021) ศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นกลยุทธ์ หลักในการสร้างความเป็นพลเมือง โดยวิเคราะห์ความสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในฐานะ กลยุทธ์ที่สำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองผ่านการทบทวนวรรณกรรมเฉพาะทางอย่างถี่ถ้วน เพื่อ ปรับปรุงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมือง และโครงสร้างของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นพลเมือง ตลอดจนเสนอแนวทางปรับปรุงการสื่อสารแบบมีส่วน ร่วม ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้รับการสกัดโดยพื้นฐานจากวารสารทางวิทยาศาสตร์ที่จัดทำดัชนีใน Scopus, Web of Science, Scielo, Redalyc และ Dialnet การอ้างอิง และการอ้างอิงบรรณานุกรมทั้งหมด ได้รับการจัดการโดยใช้ Mendeley จากผลการศึกษา พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมช่วยอำนวยความสะดวกในการรวมกลุ่มและความสามัคคีของชุมชน โดยอาศัยโครงการร่วมกัน การตัดสินใจ การมีส่วนร่วม และการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยความเป็นพลเมืองมีการเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับพลเมือง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมือง และการมีส่วนร่วมในการแสวงหาการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม ในทำนองเดียวกัน การมีส่วนร่วม ของชุมชนจะต้องถูกต้องตามกฎหมาย เป็นองค์กรรวม และครอบคลุม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วม ของการสื่อสารอยู่ที่พลังขับเคลื่อนของผู้มีบทบาททางสังคมในที่สุด แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วน ร่วมทำให้สามารถขับเคลื่อนการกำหนดพฤติกรรมทางสังคมเพื่อให้เกิดพลังอำนาจทางสังคม

Pemba, P. R. (2019) วิจัยเรื่อง กลไกการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การวางแผนและการดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาโครงการการศึกษาของเด็กผู้หญิงใน

มาลาวิ โดยมุ่งสำรวจเส้นทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการพัฒนาชุมชน และเน้นการตอบคำถามว่า ทำไมกลไกการสื่อสารข้ามโครงสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการพัฒนาชุมชนจึงไม่สามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ในโครงการ การศึกษาวิเคราะห์กลไกการสื่อสารในโครงการภายในโครงการการศึกษาของเด็กผู้หญิงที่เรียกว่าโครงการร่วมเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กผู้หญิงในมาลาวิ หนึ่งในประเทศที่ยากจนที่สุดในแอฟริกาและในโลก การวิเคราะห์ดำเนินการในสามเขตที่ดำเนินโครงการ การศึกษาตรวจสอบโครงการในบริบทของระบบการวางแผนพัฒนาอำเภอ (DDPS) ซึ่งรัฐบาลมาลาวิก่อตั้งขึ้นในปี 1998 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการวางแผนและการดำเนินโครงการพัฒนาทั่วประเทศ โดยทั่วไป ผลจากการวิจัยพบว่า แม้ว่าโครงสร้างสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนอาจมีอยู่ในโครงการ แต่การใช้โครงสร้างของผู้คนเพื่อทำให้การมีส่วนร่วมของพวกเขาเกิดขึ้นจริงส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับวิธีการทำงานของเส้นทางการสื่อสารทั่วทั้งโครงสร้าง กลไกการสื่อสารควรเฝ้าระวังองค์ประกอบต่าง ๆ

สรุปได้ว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการสื่อสาร เพื่อศึกษากระบวนการที่สามารถใช้เป็นทางออกในการพัฒนาในทุกระดับในทุกกลุ่มได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ กระบวนการร่วมคิด กระบวนการร่วมตัดสินใจ กระบวนการร่วมการดำเนินการ และกระบวนการร่วมรับผลประโยชน์ แนวคิดเรื่องการจัดการการสื่อสาร เพื่อศึกษาการสื่อสารในการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างผู้รับสารและแหล่งข้อมูลข่าวสาร โดยผู้ส่งสารซึ่งมีบทบาทในการสื่อสารให้แก่สมาชิกของสภาองค์กรชุมชนตำบลในด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านองค์ประกอบการสื่อสาร ด้านนโยบายและระบบสื่อสาร และด้านการประเมินการจัดการ แนวคิดกลยุทธ์การสื่อสาร เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น ค่านิยม ของผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และแหล่งข้อมูลข่าวสารของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยมีกลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ กลยุทธ์การสร้างสาร และกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร และแนวคิดแนวทางการพัฒนาการสื่อสาร เพื่อค้นหาข้อเสนอแนะในวิธีปฏิบัติที่ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อปรับปรุงการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ ด้านกระบวนการสื่อสาร ด้านการจัดการการสื่อสาร และด้านกลยุทธ์การสื่อสาร เพื่อเป็นการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสาร 2) การจัดการสื่อสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสาร โดยบทที่ 3 เป็นบทที่ว่าด้วยวิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย วิธีการวิจัย พื้นที่ทำการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลัก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการวิจัยในครั้งนี้

2. พื้นที่ทำการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาสภาองค์กรชุมชนตำบล 4 แห่ง ซึ่งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้คัดเลือกให้เป็นตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 โดยใช้ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ อันได้แก่ มิติที่ 1 การพัฒนาคุณภาพคน มิติที่ 2 ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน มิติที่ 3 การแก้ปัญหาของชุมชนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต และมิติที่ 4 การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับหน่วยงานและการเปลี่ยนแปลงนโยบาย (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2564, น. 64) ซึ่งเหตุผลที่ผู้วิจัยคัดเลือกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ 4 แห่งนี้เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นสภาองค์กรชุมชนที่มีผลงานดีเด่นในกลุ่มภาคกลางและตะวันตก ด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง และทั้ง 4 แห่งมีผลงานโดดเด่นของตนเองตามแต่ละมิติที่

เป็นตัวชี้วัดแตกต่างกัน และมีผลคะแนนการประเมินทั้ง 4 มิติในระดับดีเยี่ยม โดยมีข้อมูลสรุปของแต่ละแห่ง ดังนี้

2.1 สภาองค์กรชุมชนตำบลแจงงาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี สภาองค์กรชุมชนต้นแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จากการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจน ทันท่วงทีต่อเหตุการณ์ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการยับยั้งการระบาดของโรคโควิด-19 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

2.2 สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สภาองค์กรชุมชนที่มีผลงานโดดเด่นตามโครงการบ้านใหม่โมเดลที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง โดยดำเนินงานด้านการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนและผู้ป่วยในพื้นที่ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) องค์การบริหารส่วนตำบลและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การสื่อสารอย่างบูรณาการดำเนินงานร่วมกันทุกฝ่ายยังส่งผลให้สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านใหม่ได้รับรางวัลผู้สรรค์สร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวคิด “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ของ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ ประจำปี 2566 ด้านการสร้างสังคมที่เป็นธรรมอีกด้วย

2.3 สภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นพื้นที่ที่มีชื่อเสียงด้านการมีหมู่บ้านทรงไทยโบราณซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นของไทย สภาองค์กรชุมชนไผ่ดำพัฒนาได้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และประชาชนในพื้นที่จัดทำแผนพัฒนาตำบลที่มุ่งเน้นการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านเรือนไทยเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน ทำให้เกิดการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

2.4 สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองตากยา อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ได้รับการคัดเลือกให้เป็นต้นแบบการพัฒนาชีวิตภายใต้ทฤษฎีใหม่สู่โคกหนองนาโมเดล ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือในการทำงานระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ในการร่วมใจ ร่วมแรง ร่วมมือในการสร้างที่อยู่อาศัยและซ่อมแซมบ้านเรือนให้กับผู้เดือดร้อน รวมทั้งเป็นตัวอย่างในการใช้ระบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยการใช้สื่อใหม่ คือ ไลน์ เป็นช่องทางการสื่อสาร ทั้งการส่งข่าวสารต่างและผลงานที่ได้ทำไปแล้ว ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจ มีความร่วมมือและได้รับผลประโยชน์จากโครงการมากขึ้นตามลำดับ

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ รวมจำนวน 25 คน แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ประธานและกรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ สภาองค์กรชุมชนละ 2 คน รวม 8 คน
 - 2) สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ สภาองค์กรชุมชนละ 1 คน รวม 4 คน
 - 3) ผู้นำชุมชนต้นแบบ ได้แก่ กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านที่มีส่วนในการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล ตำบลละ 2 คน รวม 8 คน
 - 4) ผู้บริหารงานหรือเจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่มีส่วนในการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน 1 คน
 - 5) นักวิชาการด้านการสื่อสารที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน หรือที่มีส่วนในการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน 1 คน
 - 6) ภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ จำนวน 4 คน
- โดยมีรายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประธานและกรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ตารางที่ 3.1 รายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 1 ประธานและกรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	สภาองค์กรชุมชนตำบล
1	นายสายชล ต้นมันทอง	ประธานสภาฯ	ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
2	นายบำรุง ชื่อสัตย์	ประธานสภาฯ	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
3	นายมงคลรัตน์ เฉยพ่วง	ประธานสภาฯ	ต.ไผ่ดำพัฒนา อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
4	นายเชน กาเพชร	ประธานสภาฯ	ต.แจงงาม อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี
5	นายสมศักดิ์ น้ำใจสุข	กรรมการ	ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
6	นายดำรง เกษีณทรัพย์	กรรมการ	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
7	นายสมนึก บำรุงญาติ	กรรมการ	ต.ไผ่ดำพัฒนา อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
8	นายสมชาติ ลำภา	กรรมการ	ต.แจงงาม อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี

กลุ่มที่ 2 สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ตารางที่ 3.2 รายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 1 สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	สภาองค์กรชุมชนตำบล
1	นางวิมาลา เสาะหาอึ้ง	สมาชิก	ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
2	นางเครือวัลย์ ทริสุข	สมาชิก	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
3	นายนพรัตน์ แสงทอง	สมาชิก	ต.ไผ่ดำพัฒนา อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
4	นายบุญมาก นิรุจี	สมาชิก	ต.แจงงาม อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี

กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชนต้นแบบ

ตารางที่ 3.3 รายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 1 สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	สภาองค์กรชุมชนตำบล
1	นางวรรณมา ใจเย็น	ผู้นำชุมชน	ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
2	นางกนกวรรณ ศิริเรือง	ผู้นำชุมชน	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
3	นายสมศักดิ์ ดวงรงค์	ผู้นำชุมชน	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
4	นางบุญยงษ์ พิมพ์เถื่อน	ผู้นำชุมชน	ต.ไผ่ดำพัฒนา อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
5	นายสำรวย ฉิมฉวี	ผู้นำชุมชน	ต.ไผ่ดำพัฒนา อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
6	นายอุทธรณ์ เข้มเพชร	ผู้นำชุมชน	ต.แจงงาม อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี
7	นางชมพู่ กาฬษร	ผู้นำชุมชน	ต.แจงงาม อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ตารางที่ 3.4 รายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
1	นายทองใบ สิงสีทา	หัวหน้าสนง.	สำนักประสานงานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

เหตุผลในการเลือกนายทองใบ สิงสีทา เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในกลุ่มนี้เนื่องจากเนื่องจากเป็นผู้ดูแลสภาองค์กรชุมชนและเป็นผู้ประสานงานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนในส่วนของภาคกลางและภาคตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ จึงเป็นบุคคลที่รู้ข้อมูลเชิงลึกทั้งในเชิงพื้นที่และในเชิงการปฏิบัติอย่างยิ่ง

กลุ่มที่ 5 นักวิชาการด้านการสื่อสาร

ตารางที่ 3.5 รายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 5 นักวิชาการด้านการสื่อสารที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนหรือมีส่วนในการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
1	ดร.อนุศักดิ์ คงมาลัย	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนและสมาชิกวุฒิสภา

เหตุผลในการเลือก ดร.อนุศักดิ์ คงมาลัย เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในกลุ่มนี้ เนื่องจากที่เป็นสมาชิกวุฒิสภา รับผิดชอบงานและเป็นผู้มีประสบการณ์ และทำงานด้านการผลักดันและขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ เป็นรองประธานอนุกรรมการตรวจสอบ ฯ ผลการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาส และความเสมอภาคทางสังคมวุฒิสภา นอกจากนั้นยังมีผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน และศึกษาวิจัยเรื่องการสื่อสารของเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนเพื่อการปฏิรูปประเทศโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการศึกษาระดับดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชานิติศาสตร์ ดังนั้น ดร.อนุศักดิ์ คงมาลัย จึงเป็นนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร การพัฒนาชุมชนและการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน และ

สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกทั้งด้านวิชาการและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยนี้

กลุ่มที่ 6 ภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ตารางที่ 3.6 รายนามผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 6 ตัวแทนภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	สภาองค์กรชุมชนตำบล
1	นายไพรัช คุณมา	ประชาชน	ต.หนองตากยา อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
2	นางสมใจ สุทธิสุทธิ	ประชาชน	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
3	นางกรองแก้ว คงมัน	ประชาชน	ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
4	นางกัญญา คำแดง	ประชาชน	ต.ไผ่ดำพัฒนา อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วยชุดคำถามปลายเปิด เพื่อค้นหาคำตอบตามคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย โดยในขั้นตอนสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การพูดคุย สอบถาม สังเกต และตั้งคำถามเชิงลึก เพื่อเสริมข้อมูลให้ได้ครบถ้วน เพื่อการค้นหาคำตอบจากกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งแบบสอบถามที่ได้สร้างขึ้นและตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบบสอบถามแต่ละชุดจะแบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้ ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประกอบด้วยประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมคิด 2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมดำเนินการและ 4) การมีส่วนร่วมรับประโยชน์

ส่วนที่ 3 การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประกอบด้วยประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การจัดการองค์ประกอบการสื่อสาร (ระดับการสื่อสาร ภาษา และวิธีการสื่อสาร) 2) การจัดการนโยบายและระบบสื่อสาร (การวิเคราะห์นโยบาย ระบบการสื่อสาร เหนือในการเลือกสื่อ และ

ประโยชน์จากการใช้สื่อ) และ 3) การประเมินการจัดการการสื่อสาร (ลักษณะการจัดการ กระบวนการบริหารจัดการ ผลกระทบจากการสื่อสาร และผลกระทบจากการจัดการ)

ส่วนที่ 4 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประกอบด้วยประเด็นหลัก ได้แก่ 1) กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ 2) กลยุทธ์การสร้างสาร และ 3) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร

ส่วนที่ 5 แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ประกอบด้วยประเด็นหลัก ได้แก่ 1) แนวทางพัฒนากระบวนการสื่อสาร 2) แนวทางพัฒนาการจัดการสื่อสาร และ 3) แนวทางพัฒนากลยุทธ์การสื่อสาร

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง และการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง มีขั้นตอนและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

5.1 จัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลที่จะให้สัมภาษณ์ตามจำนวนที่กำหนดไว้ จากนั้นผู้วิจัยจะติดต่อทำการนัดหมายเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นหลัก

5.2 ประสานงานด้านเอกสารเพื่อประกอบการขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เมื่อได้รับหนังสือดังกล่าวแล้ว จึงประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนัดหมายวันเวลาและสถานที่สัมภาษณ์

5.3 เข้าพบผู้ให้ข้อมูลหลักตามกำหนดนัดหมาย โดยการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการแนะนำตัว กล่าวสรุปถึงที่มาและความสำคัญของงานวิจัย รวมทั้งอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลหลักความเข้าใจตรงกันในวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และขออนุญาตทำการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

5.4 ในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกย่อและเมื่อการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยจะนำบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาสรุป และเรียบเรียง ถอดเทป และจัดทำเป็นเอกสารสรุป หากพบประเด็นสำคัญที่ตกหล่นไปในการสัมภาษณ์ครั้งแรก ผู้วิจัยจะได้ติดต่อผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง เพื่อขอสัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มเติม

5.5 ในขั้นตอนสุดท้ายของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนำรายการการบันทึกนั้นมาจัดระบบจัดกลุ่ม แยกประเภท เพื่อนำไปใช้ประกอบการวิเคราะห์ตีความ เพื่อเตรียมการวิเคราะห์ผลการวิจัยต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยใช้แนวทางดำเนินงานตามแนวคิดของ Gagne (1990, อ้างใน Miles & Huberman (1994) กล่าวคือ นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาหาข้อสรุปเชิงประจักษ์กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลแบบขั้นบันไดของกาเน่ โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 กำหนดประเด็นในการศึกษาและนำข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้จากการวิจัยมาจัดกลุ่มตามประเด็นที่ศึกษา จากนั้นวิเคราะห์และตีความตามกรอบแนวคิดทฤษฎีและตรวจสอบความถูกต้องตรงกันกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งได้ทบทวนวรรณกรรมมา ขั้นตอนที่ 2 นำเสนอสาระความรู้และแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูลและความแตกต่างของสาระความรู้ที่ค้นพบ ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้มั่นใจได้ในความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลว่าข้อมูลมีความครบถ้วนอยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์ได้ รวมถึงตอบปัญหาการวิจัยได้ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบโดยนำข้อมูลที่รวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยโดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) จากแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านตัวบุคคล ด้านเวลา และด้านสถานที่

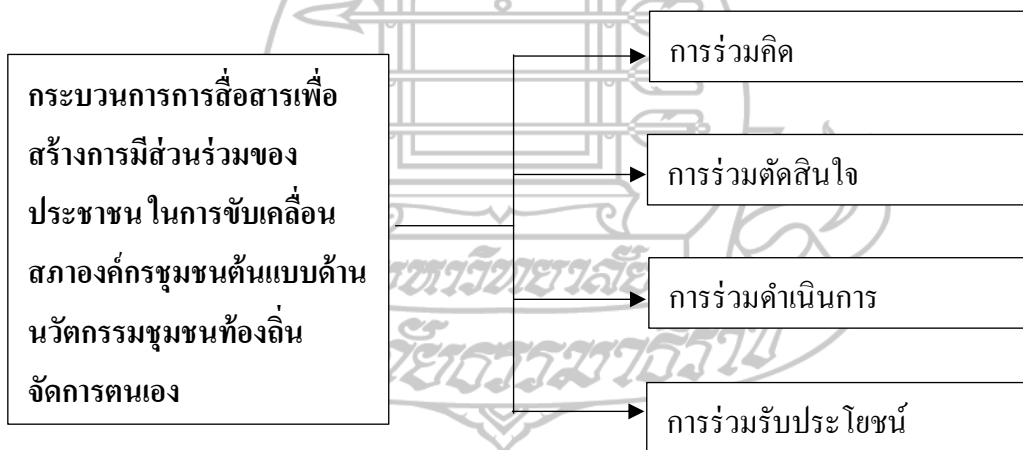
บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเกี่ยวกับ 1) กระบวนการสื่อสาร 2) การจัดการสื่อสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสาร โดยบทที่ 4 จะนำเสนอผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสารและประมวลคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตามกรอบแนวคิดการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ดังภาพที่ 4.1 ดังนี้

ภาพที่ 4.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ความเป็นองค์กรชุมชนมีลักษณะที่สำคัญ คือ มีองค์ประกอบที่ชัดเจนเพื่อบ่งบอกถึงแนวคิด โครงสร้าง กระบวนการทำงาน รวมถึงการมีกิจกรรมในการพัฒนา ร่วมกัน จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบสำคัญสองประการในความเป็นองค์กรชุมชนคือ “การสื่อสาร” และ “การมีส่วนร่วม”

การสื่อสาร มีความสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร โดยทำหน้าที่ในการประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในองค์กร ซึ่งสามารถสรุปหน้าที่ของการสื่อสารได้ 4 ประการ คือ 1) หน้าที่เชิงปฏิบัติการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก 2) จูงใจ กระตุ้นให้สมาชิกทราบว่าทำอะไร ทำได้ดีเพียงใด และจะปรับปรุงงานอย่างไร 3) การ ระบายความพอใจ หรือไม่พอใจหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้ของสมาชิก และ 4) ให้ข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิก โดยกระทำ ได้ 2 ช่องทาง คือ การสื่อสารแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ สำหรับการสื่อสารแบบเป็นทางการ ได้แก่ การติดต่อสื่อสารเพื่อส่งข้อมูล การพัฒนาองค์กรชุมชนตามความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานในโครงสร้างองค์กร ส่วนการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยส่วนตัว การประชุมกลุ่มย่อย เป็นต้น

ในขณะที่ *การมีส่วนร่วม* จะเป็นตัวบ่งชี้ความอยู่รอดของกลุ่ม เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่จะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความเป็นเจ้าของนี้เองที่ทำให้เกิดพันธะผูกพันของคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกัน ผลการศึกษาแยกการมีส่วนร่วมของประชาชน 4 ด้าน ได้แก่ การร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินการ และการร่วมรับผลประโยชน์

1.1 การร่วมคิดของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันและให้ข้อมูลตรงกันในประเด็นการร่วมคิดของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ซึ่งจะเกิดขึ้นในขั้นตอนการประชุมทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คือ การร่วมคิดค้นหาปัญหาของชุมชนและนำเสนอประเด็นงาน กำหนดวิธีการและแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ การทำการเกษตร การเข้าร่วมกิจกรรมสวัสดิการชุมชน การแก้ปัญหาคาดแคลนน้ำ ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ เป็นต้น รวมถึงการร่วมเสนอและกำหนดแนวทางกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน เช่น การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การวางแผนการทำงาน ฯลฯ โดยผู้เข้าร่วมการประชุมแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ประธานสภาองค์กรชุมชน กรรมการฯ สมาชิกฯ ผู้นำชุมชนที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำกลุ่มอาชีพต่างๆ และชาวบ้านจะร่วมกันคิดและเสนอความเห็นได้อย่างอิสระและกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินงานร่วมกัน และการร่วมให้คำแนะนำ การสนับสนุนการประสานงานของชุมชนและเสนอประเด็นงานของสภาองค์กรชุมชน (ภาคประชาชน) เพื่อขอความคิดเห็นจากสมาชิก โดยบทบาทในส่วนนี้จะเน้นไปที่ประธานสภาองค์กรชุมชน กรรมการฯ และเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีข้อมูล มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“เป็นประธานการประชุม เราทำหน้าที่ทั้งสื่อสารให้ความรู้ ความเข้าใจข้อกำหนด และแนวทางปฏิบัติและเสนอประเด็นงานในสภาองค์กรชุมชน ให้ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและเสมอภาค กันในการช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ปัญหาชุมชนเรา” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2567)

“ในฐานะกรรมการ เราเข้าร่วมประชุมและร่วมคิด และเสนอปัญหาที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อน” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“เข้าร่วมประชุมทุกครั้ง ที่ประชุมก็จะเปิดโอกาสให้เราเสนอปัญหาว่าชาวบ้านอย่างเรามีปัญหาอะไร และช่วยกันคิดว่าจะแก้ไขอย่างไร” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“เราเป็นผู้นำชุมชนก็จะรู้ว่าชาวบ้านต้องการอะไร เวลาประชุม เราก็จะเสนอปัญหา สิ่งที่ถูกบ้านต้องการ แล้วช่วยกันคิดว่าจะทำโครงการอะไรบ้างเพื่อแก้ปัญหาให้ลูกบ้าน” (ผู้นำชุมชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2567)

“ในการประชุมจะมีกระบวนการทำความเข้าใจ เพราะวาทะนโยบายของเราคือ โค-ครี เอชั่น จะมี 5 ร่วม คือร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ แล้วก็ร่วมรับประโยชน์ เราจะไปหยั่งเสียงก่อนว่าเขาต้องการพัฒนาไปทางไหน แล้วเราก็ไปช่วยคิดวิธีให้เขา เปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมกันคิด หาผู้มีส่วนร่วมที่จะขยายเครือข่าย โดยเฉพาะในส่วนของเจ้าของพื้นที่เอง” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“ในฐานะประธานสภาฯ เราก็จะมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในการเชื่อมโยงและยกระดับการทำงานของสภาองค์กรชุมชน โดยประสานแผนการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ/จังหวัด” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

“ร่วมเสนอแผนงาน โครงการต่างๆ ตามความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก โดยเฉพาะเรื่องที่เราได้รับรู้มาจากชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมด้วย” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2567)

“หลังจากช่วยกันคิดหาวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนแล้ว เราก็จะช่วยกันคิดว่า จะทำโครงการอะไร ทำกิจกรรมอะไร ชักชวนชาวบ้านอย่างไรให้มาร่วมกันทำ แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่เขาสนใจ ไม่ใช่เรากำหนดจากความต้องการเราเอง” (สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“เสนอในที่ประชุมเลยว่าน่าจะจัดกิจกรรมอะไร เช่น ช่วยกันพัฒนาคลองที่แห้ง ร่วมกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ กองทุนปุ๋ย” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2567)

“ประธานสภาฯ ต้องเรียนรู้มากกว่าสมาชิกคนอื่น เพราะเราจะต้องแจ้งให้ทุกคนร่วมรับทราบและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบาย และการปฏิบัติต่างๆ ให้ชาวบ้านรู้ ซึ่งผมก็ทำมาโดยตลอด” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“มีส่วนร่วมอย่างมากในการสื่อสารกับชาวบ้านให้เข้าใจระเบียบวิธีปฏิบัติ ชาวเกี่ยวข้องกับงบประมาณ การประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

“ในฐานะตัวแทนของพอช. เราเป็นนักปฏิบัติการชุมชนชำนาญพิเศษ ทุกเวทีเสวนาร่วมกับชาวบ้าน เราจะมีหน้าที่สำคัญ คือ การชี้แจงให้ชาวบ้านทราบข้อกฎหมาย วิธีการรวมกลุ่ม การจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ” (เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), สัมภาษณ์ 1 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 4.2 การประชุมแบบไม่เป็นทางการของสภาองค์กรชุมชนตำบล
ที่มา: ภาพจากการเก็บข้อมูลพื้นที่ตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

1.2 การร่วมตัดสินใจของประชาชน ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ

ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนหลังจากมีการประชุมเพื่อเสนอปัญหา ความต้องการของประชาชนในเวทีเสวนาหรือการประชุมแต่ละครั้งแล้ว หลังจากนั้นจะมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อร่วมกำหนดแผนการดำเนินงาน ซึ่งจะเป็นขั้นตอนในการตัดสินใจดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในการนำเรื่องที่เสนอเข้าสู่ที่ประชุมแล้วมาพิจารณาตัดสินใจเลือกทำ โดยจัดเรียงลำดับความสำคัญเพื่อจัดทำเป็นแผนงาน นอกจากนี้ ยังมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดงบประมาณในการพัฒนา และมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องที่ต้องพิจารณาดำเนินการ โดยพิจารณาจากความสำคัญ ความเร่งด่วนตามลำดับ นอกเหนือไปจากนั้น สภาองค์กรชุมชนยังขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมตัดสินใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสรรหาและแต่งตั้งคณะกรรมการโดยพิจารณาจากคุณวุฒิและความสามารถในการทำงานเพื่อส่วนร่วมด้วยความเสียสละ

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“เราเป็นตัวแทนหลายๆ คนที่ไม่ได้เข้าประชุม จะรวบรวมทุกเรื่องที่ชาวบ้านเสนอมา เพื่อให้ที่ประชุมร่วมกันพิจารณาตัดสินใจว่าจะทำอะไร ทำเรื่องไหนก่อน” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2567)

“เสนอทุกเรื่องที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้ชาวบ้านได้ แต่ก็ต้องช่วยกันเลือกว่าเรื่องไหนจำเป็นเร่งด่วนก็ต้องรีบทำก่อน” (ผู้นำชุมชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2567)

“แผนงานที่จะลงมือทำทุกครั้ง จะผ่านที่ประชุมมีมติร่วมกันในการตัดสินใจเลือกโครงการที่เหมาะสมที่สุดนำไปดำเนินการ” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“สภาองค์กรชุมชนไม่มีงบประมาณดำเนินงานทุกโครงการ เราต้องช่วยกันตัดสินใจเลือกโครงการที่เหมาะสมแล้วประสานไปยังหน่วยงานที่มีทุนสนับสนุน เช่น อบต. กรมชลประทาน หรือบริษัทเอกชน” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจ้จาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“ต้องช่วยกันคิด หรือเรียกว่า ฟันธงว่า เราจะใช้เงินเท่าไรในการทำงานแต่ละโครงการ แล้วเสนอไปยังหน่วยงานที่มีงบประมาณสนับสนุน” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2567)

“บางโครงการเราไม่ต้องขอเงินจากภายนอก เช่น บ้านเรือนไทยโบราณ ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของก็สามารถพัฒนาพื้นที่ตนเองได้ เราก็จะช่วยกันคิดหาแค่ทุนสนับสนุนเล็กน้อยในการประชาสัมพันธ์โครงการแค่นั้น” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“ได้โครงการแล้วที่ประชุมก็จะร่วมกันพิจารณาจัดลำดับแล้วเลือกโครงการที่ดำเนินงานต่อ ในฐานะประธาน ผมก็จะคอยรับฟัง แนะนำ แต่ไม่ตัดสินใจคนเดียว” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

“จะเอาแผนงานต่างๆ มาจัดลำดับว่าจะช่วยใครก่อน ใครหลัง อะไรต้องรีบทำ ต้องรีบช่วยเหลือ ก็จะเสนอและพิจารณาร่วมกันในที่ประชุม” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“สมาชิกจะมีส่วนร่วมในการเลือกว่าสิ่งที่ทุกคนเสนอมา เรื่องใดสำคัญและจำเป็น ก็จะสนับสนุนให้ดำเนินการก่อน” (สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2567)

“มีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญในการช่วยเหลือ” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2567)

ภาพที่ 4.3 การประชุมพิจารณาแผนงาน สภาองค์กรชุมชนบ้านใหม่
ที่มา: สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสรรหาและแต่งตั้งคณะทำงานด้านการพัฒนาของชุมชน โดยเราจะดูความเหมาะสมทั้งความรู้ ความสามารถ และความเสียสละของคนที่จะเข้ามาทำงาน” (ผู้นำชุมชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2567)

“เขาก็ให้ชาวบ้านช่วยกันเสนอชื่อว่า ใครที่จะเข้ามาเป็นกรรมการหรือทำงานให้ชุมชน เราก็จะเสนอคนที่ทำงานเพื่อส่วนรวมได้ พวกที่เสียสละและมีเวลา” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2567)

1.3 การร่วมตัดสินใจของประชาชน ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ

ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนหลังจากมีการประชุมเพื่อเสนอปัญหา ความต้องการของประชาชนในเวทีเสวนาหรือการประชุมแต่ละครั้งแล้ว หลังจากนั้นจะมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อร่วมกำหนดแผนการดำเนินงาน ซึ่งจะเป็นขั้นตอนในการตัดสินใจดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในการนำเรื่องที่เสนอเข้าสู่ที่ประชุมแล้วมาพิจารณาตัดสินใจเลือกทำ โดยจัดเรียงลำดับความสำคัญเพื่อจัดทำเป็นแผนงาน นอกจากนั้น ยังมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดงบประมาณในการพัฒนา และมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องที่ต้องพิจารณาดำเนินการ โดยพิจารณาจากความสำคัญ ความเร่งด่วนตามลำดับ นอกเหนือไปจากนั้น สภาองค์กรชุมชนยังขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมตัดสินใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสรรหาและแต่งตั้งคณะทำงานโดยพิจารณาจากคุณวุฒิและความสามารถในการทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยความเสียสละ

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“สภาองค์กรชุมชนจะประสบความสำเร็จไม่ได้ถ้าประชาชนไม่เข้าร่วม ตั้งแต่เข้ามาร่วมประชุมไปจนถึงทำโครงการ ในชุมชนเราทั้งข้าราชการ ผู้นำ ชาวบ้านให้ความร่วมมือทุกครั้งที่มีการประชุม” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจ้จาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“ร่วมประชุมทุกครั้ง เพราะแต่ละครั้งก็จะมีเรื่องให้ช่วยกันคิด ช่วยกันทำตลอดเวลา” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลไผ่คำพัฒนา, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2567)

“มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรกเลย คือ เราเข้าไปประชุมกับเขาทุกครั้งที่สภาองค์กรชุมชนจัดประชุม เราก็จะสามารถเสนอปัญหาความเดือดร้อนของเราได้” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจ้จาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

ภาพที่ 4.4 การประชุมถอดบทเรียนการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลแจงงาม
อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2565

“สภาฯ เปิดโอกาสให้เข้าประชุมทุกครั้ง เขาจะแจ้งเสียงตามสายและไลน์กลุ่ม เราก็จะไปร่วมรับฟัง บางครั้งก็เสนอปัญหาที่กลุ่มบ้านเราเดือนร้อนให้เขารู้” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2567)

“ได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ จากที่ประชุมชาวบ้าน ป้ายโฆษณา และเข้ากลุ่มไลน์ของชุมชน เราก็จะรู้ข่าวสารและโครงการต่างๆ เช่น การอนุรักษ์บ้านโบราณ เราก็ได้เข้าร่วมเพราะมีบ้านโบราณ” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาฯ แจ้งข่าวผ่านหอกระจายข่าว เช่น ช่วงโควิดระบาด กำนันแจ้งข่าวเร็วมาก เราก็ได้รับรู้แนวทางแก้ปัญหาได้ทันที” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจงงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

ภาพที่ 4.5 การร่วมกิจกรรม “หนองตากยาร่วมใจ สร้างที่อยู่อาศัยให้มั่นคง”

ที่มา: สื่อประชาสัมพันธ์โครงการบ้านพอเพียงชนบท ต.หนองตากยา อําเภอนาทม
จังหวัดกาญจนบุรี (เทพฤทธิ์ คงคา, 2021)

“แรกเริ่มการก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนานั้น ตนเป็นประธานสภา
องค์กรชุมชน ซึ่งการดำเนินการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตนมีหน้าที่เขียนขอโครงการเพื่อขอรับการ
จัดสรรงบประมาณ หาแหล่งเงินทุน ประสานหน่วยงานภายในและภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน และ
ภาคประชาชน” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2567)

“หลังจากมีการพูดคุยปรึกษารือกันจนตกผลึก เราก็จะทำโครงการ ยกตัวอย่าง
เช่น การทำเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกผักปลอดสารพิษ สภาองค์กรชุมชนจะมีการทำงานร่วมกันกับ รพ
สต.แฉ่งงาม เรื่องการตรวจสุขภาพชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้เห็นผล จากนั้นมีการอบรมให้ความรู้กับ
ชุมชน โดยพัฒนาชุมชนเป็นวิทยากรเรื่องโทษพิษภัยจากสารเคมี ส่วนพัฒนาที่ดินจังหวัดก็ลงมา
สนับสนุนให้ชุมชนสามารถทำสารชีวภาพไว้ใช้เอง จากนั้นก็จะเริ่มกิจกรรมการปลูกผักปลอดสาร โดย
กติการ่วมกันว่า ทุกครัวเรือนต้องปลูกผักไว้บริโภค หากครอบครัวไหนไม่ปลูกผักไว้ก็จะไม่สามารถร่วม
กิจกรรมต่างๆ ของกองทุน เช่น การเป็นสมาชิก การกู้ยืม เป็นต้น” (ผู้นำชุมชนตำบลแฉ่งงาม,
สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2567)

“ทำเป็นหน้าที่หลักอีกอย่าง คือ การแจ้งให้ชาวบ้านรู้ว่าองค์กรชุมชนเราทำอะไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร ถ้าได้ผลดีชาวบ้านก็จะได้เข้ามามีส่วนร่วมขยายกลุ่มออกไป” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“ก็จะคอยแจ้งให้ชาวบ้านรู้ผลการดำเนินงานต่างๆ ตลอด แบบบอกปากต่อปากบ้าง และแจ้งในไลน์กลุ่ม เช่น กิจกรรมสร้างบ้านให้ครัวเรือนยากจน (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจ้จาม, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2567)

“สภาองค์กรชุมชนดำเนินงานในนามประชาชนในตำบล เช่น เราได้เป็นหนึ่งในหลายๆ องค์กรเครือข่ายทางสังคมร่วมลงนามความร่วมมือในการขับเคลื่อนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดคุณธรรม ร่วมกับทุกหน่วยงานทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ในการร่วมกันส่งเสริมพัฒนาชุมชน ร่วมกันสื่อสาร หนุนแรงค์ พัฒนาศักยภาพและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แกนนำในการพัฒนา” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

“ในการประชุมแต่ละครั้งเราจะลงไปให้ความรู้ ผลักดันเชิงนโยบายทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับนานาชาติถ้ามีโอกาสในอนาคต เพื่อหาช่องทางให้เกิดการสนับสนุน การขับเคลื่อนการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม” (นักปฏิบัติการชุมชนชำนาญการพิเศษ, สัมภาษณ์ 1 กรกฎาคม 2567)

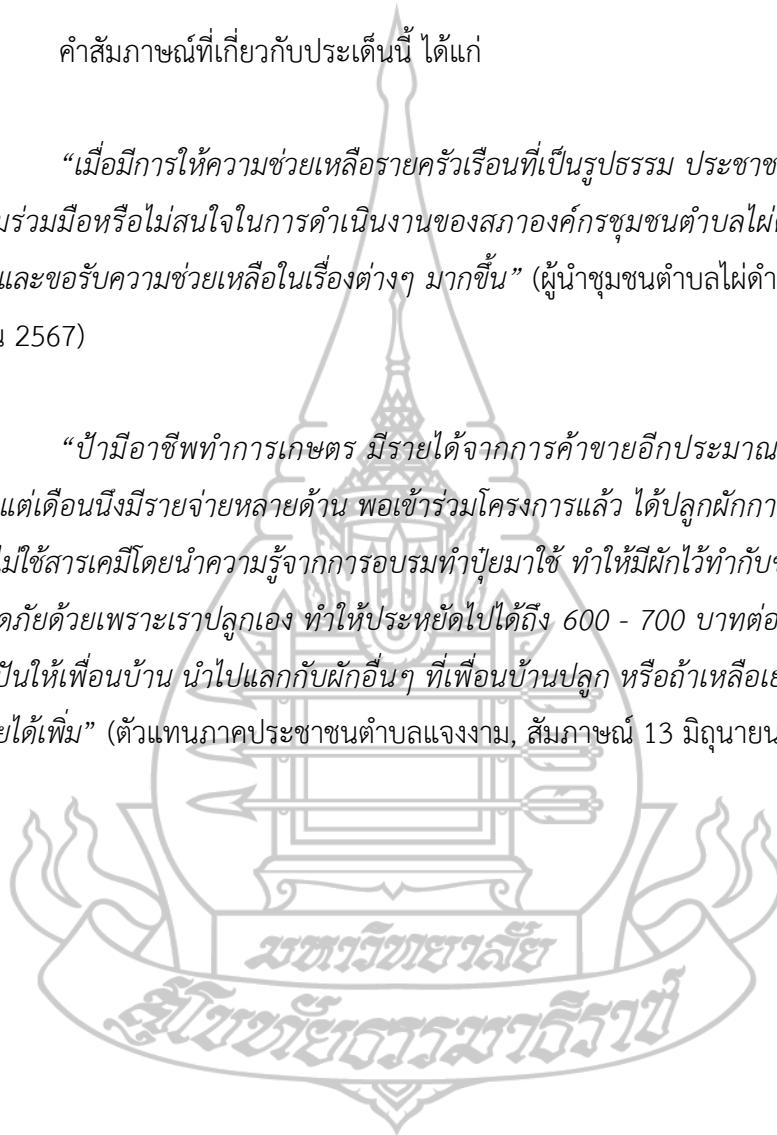
1.4 การร่วมรับผลประโยชน์ของประชาชนจากการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ เป็นประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมต้องได้รับและสิ่งจูงใจหรือรางวัลที่มีความสำคัญ อันจะช่วยกระตุ้นและจูงใจให้คณะทำงาน อาสาสมัครหรือสมาชิกสามารถทำงานได้โดยตลอดและบรรลุเป้าหมาย ในระบบผลประโยชน์ที่ว่านี้ อาจแยกได้เป็นประโยชน์แบบนามธรรม คือ ความพึงพอใจ ความสุข ฯลฯ และผลประโยชน์แบบรูปธรรม ได้แก่ วัสดุ สิ่งของ หรือเงินรางวัล เป็นต้น คือ 1) รับรางวัลร่วมกับสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ 2) มีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และมีการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น โครงการพัฒนาอาชีพ โครงการบริโภคผักปลอดภัย โครงการสวัสดิการชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโครงการของสภาองค์กรชุมชนและรับงบประมาณมาบริหารในชุมชน อย่างไรก็ตาม จากผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน พบว่า ในฐานะที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนจะไม่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ใดกับสภาองค์กรชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชนตำบลนั้นๆ รวมทั้งสมาชิกและองค์กรชุมชนที่จัด

แจ้งกับสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้นจะเป็นผู้รับประโยชน์โดยตรง เช่น รางวัลผลการดำเนินงานดีเด่น การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานหรือแหล่งทุนที่สภาองค์กรชุมชนตำบลได้เสนอโครงการขอรับการสนับสนุน เป็นต้น

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“เมื่อมีการให้ความช่วยเหลือรายครัวเรือนที่เป็นรูปธรรม ประชาชนละแวกใกล้เคียงที่ไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่สนใจในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลไม่พัฒนาาก็เริ่มให้ความสนใจ และขอรับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ มากขึ้น” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2567)

“ป่ามื่ออาชีพทำการเกษตร มีรายได้จากการค้าขายอีกประมาณ 7,000 – 8,000 บาท/เดือน แต่เดือนหนึ่งมีรายจ่ายหลายด้าน พอเข้าร่วมโครงการแล้ว ได้ปลูกผักกาด มะเขือ ฯลฯ ไว้กินเอง โดยไม่ใช้สารเคมีโดยนำความรู้จากการอบรมทำปุ๋ยมาใช้ ทำให้มีผักไว้ทำกับข้าว ไม่ต้องซื้อเขา และยังปลอดภัยด้วยเพราะเราปลูกเอง ทำให้ประหยัดไปได้ถึง 600 - 700 บาทต่อเดือน บางเดือนมีเหลือก็แบ่งปันให้เพื่อนบ้าน นำไปแลกกับผักอื่นๆ ที่เพื่อนบ้านปลูก หรือถ้าเหลือเยอะกินไม่ทันก็เอาไปขาย มีรายได้เพิ่ม” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

ภาพที่ 4.6 โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้มีรายได้น้อยในเมืองและชนบท ตำบลแจรงงาม
อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2565.

“สภาองค์กรชุมชนได้ร่วมกับ อบต. ประสานการทำงานร่วมกันกับ บริษัทเจียไต๋ พัฒนาชุมชน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สนับสนุนงบประมาณแบบให้ยืมแก่เกษตรกรรายละ 450,000 บาท เพื่อเป็นทุนในการสร้างโรงเรือนและเพาะปลูกเมล่อน ระยะเริ่มแรกมีคนเข้าร่วมโครงการ 20 ตย จากผลผลิตไม่ดี แต่หลังจากนั้น 2-3 ปีได้มีการย้อนกลับมาเริ่มทำใหม่ จนปัจจุบันมีมากกว่า 90 ครัวเรือน และตำบลแจรงงามสามารถปลูกเมล่อนให้ผลิตเกรด เอ เพื่อเป็นสินค้าส่งออกได้” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจรงงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์บ้านไทยโบราณและกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ได้เงินสนับสนุนมาเล็กน้อยแล้วเรามาต่อยอดเอง ชีวิตความเป็นอยู่ก็ดีขึ้นนะ มีรายได้เพิ่ม” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลไผ่คำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“สำหรับงานสภาองค์กรชุมชนนั้น ไม่ได้มีการประกวดหรือได้รับรางวัลใดๆ แต่เป็นการช่วยเหลือ/บรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่คำพัฒนา, สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2567)

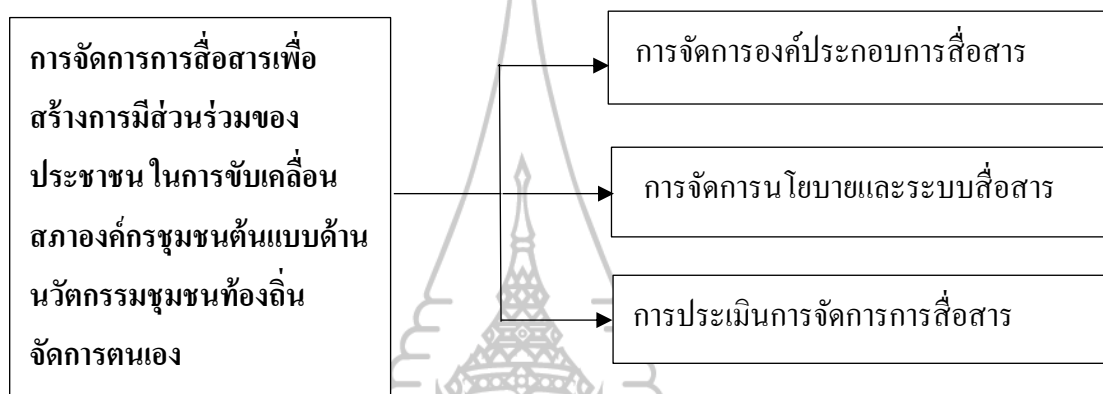
จากผลการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลสามารถยืนยันได้ว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบที่ศึกษามีการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมร่วมของประชาชนและมีการดำเนินงานร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาผ่านการประชุมของหมู่บ้าน ตำบล ซึ่งจะมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความร่วมมือ ร่วมรับฟังพร้อมกันกับชาวบ้าน รวมทั้งยังมีการหนุนเสริมด้านอื่น อาทิ หน่วยงานท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณและรับแผนพัฒนาหมู่บ้านเข้าบรรจุในแผนพัฒนาตำบล, สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด สนับสนุนงบประมาณในการขุดลอกลำคลอง ขุด เหมือง สระน้ำ เพื่อเป็นแหล่งเก็บกักน้ำ และสนับสนุนการให้ความรู้ในการดูแลปรับปรุงดิน, สำนักงานเกษตรอำเภอ สนับสนุนในส่วนของกรขึ้นทะเบียนเกษตรกรและดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ, กระทรวงพลังงานฯ สนับสนุนระบบสูบน้ำ, หน่วยงานสาธารณสุข สนับสนุนการตรวจรักษาและกศน.สนับสนุนการอบรมให้ความรู้ในการฝึกอาชีพงานฝีมือ เป็นต้น การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนจึงมีผลงานที่ชัดเจนหลายอย่างที่ทำให้ตำบลเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น คนเกิดความกระตือรือร้น เกิดความสามัคคี คนมีกิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาชุมชนและสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกับชุมชน

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“เราใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อน เช่น ปัญหาการขาดแคลนน้ำในตำบล เราได้ประชุมร่วมกันทุกฝ่ายและทำแผนเสนอไปยัง อบต.แจรงาม เพื่อให้สนับสนุนงบประมาณประสานไปยังบริษัทน้ำตาลมิตรผล จำกัด และชลประทานจังหวัดสุพรรณบุรี ผลปรากฏว่าบริษัทน้ำตาลมิตรผลได้ร่วมประสานงานกับชลประทานจังหวัดสุพรรณบุรี และกระทรวงพลังงานฯ ติดตั้งสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้าเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ส่งผลให้ประชาชนได้รับประโยชน์มากกว่า 650 หลังคาเรือน” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

2. ผลการศึกษาการจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตามกรอบแนวคิดการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ดังภาพที่ 4.7 ดังนี้

ภาพที่ 4.7 การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

จากการวิเคราะห์ผลการศึกษาการจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ประกอบด้วย 3 ด้าน

2.1 การจัดการองค์ประกอบการสื่อสาร ประกอบด้วย 1) ระดับการสื่อสาร 2) ภาษา และ 3) วิธีการสื่อสาร ผลการศึกษาพบดังนี้

1) ระดับการสื่อสาร พบว่า ระดับการจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ แบ่งเป็น 3 ระดับ ตามลักษณะการมีส่วนร่วม คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยผู้ส่งสารจะมีหน้าที่ในการขยายแนวคิดหรือให้ความรู้แก่ผู้รับสาร ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการสื่อสารระดับนี้ พบว่า มีผู้ส่งสาร 3 กลุ่มหลัก โดยกลุ่มที่ 1 คือผู้ส่งสารจากส่วนราชการ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ กลุ่มที่ 2 คือผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนาองค์กรอิสระ เช่น ประธานสภาองค์กรชุมชน กรรมการสภาองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งนักปฏิบัติการชุมชนน่านาญการพิเศษในฐานะตัวแทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ

มหาชน) และกลุ่มที่ 3 คือ ภาคประชาชน ได้แก่ ประชาชนทั่วไป เครือข่ายกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มปลูกผัก กลุ่มทอผ้า ฯลฯ

การสื่อสารในระดับระหว่างบุคคลนี้ จะเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสนอปัญหาความต้องการ การเลือกประเด็นปัญหา การรวบรวมข้อเท็จจริง ไปสู่ขั้นตอนการตัดสินใจในการหาแนวทางพัฒนาและสร้างกิจกรรม และสิ้นสุดที่การประเมินผลการดำเนินงานตามกิจกรรมหรือแผนงานโครงการต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชน โดยในการสื่อสารระดับบุคคลนี้ ผู้สื่อสารจะมีหน้าที่ให้ข่าวสารสร้างความเข้าใจเรื่องพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 โดยเฉพาะประเด็นเรื่องภารกิจของสภาองค์กรชุมชนในแต่ละระดับที่กำหนดไว้ในกฎหมาย งานพัฒนาขององค์กรชุมชนต่างๆ ที่จัดแจ้งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน รายละเอียดการทำกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบล คือ ประธานสภาองค์กรชุมชน กรรมการฯ และนักปฏิบัติการชุมชนฯ และสร้างแรงจูงใจ โน้มน้าว กระตุ้นให้ประชาชนเปลี่ยนพฤติกรรม ผลักดันให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ในการสื่อสารระดับบุคคลมีข้อสังเกตที่พึงระมัดระวังว่า ผู้สื่อสารต้องมีทักษะในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ภาษาถิ่น มีความสามารถในการอธิบาย รวมทั้งมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ ระดับถัดมา คือ การสื่อสารระดับกลุ่ม เป็นระดับการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบในลักษณะการสื่อสารแบบกลุ่มเล็ก ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ทั้งในการมีส่วนร่วมคิดเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นการสื่อสารในระดับที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยกันในกลุ่มอาชีพเดียวกัน สภากาแฟ เป็นต้น นอกจากนั้น จากการศึกษาพบว่า มีการสื่อสารระดับกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นการปรึกษาหารือหรือการสื่อสารที่เป็นทางการ เช่น การประชุม การสื่อสารระดับนี้จะพบในกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ และระดับที่สาม คือ การสื่อสารสาธารณะและสื่อสารมวลชน เป็นการจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ ในระดับที่มีขอบเขตกว้างขึ้นไป จากการศึกษาพบว่า สภาองค์กรชุมชนฯ ใช้การสื่อสารสาธารณะและสื่อสารมวลชนเพื่อเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร หรือผลการดำเนินงานให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบอย่างทั่วถึงผ่านช่องทางหรือสื่อการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ ก. สื่อธรรมชาติ คือ การสื่อสารผ่านบุคคลแบบเผชิญหน้า สื่อมนุษย์ คือ บุคคลที่ทำหน้าที่สื่อสาร ได้แก่ ประธานสภาฯ กรรมการ ฯลฯ สื่อสารแบบตัวต่อตัวผ่านช่องทางหลัก คือ การประชุมปรึกษาหารือแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนั้น ยังมีการสื่อสารผ่านบุคคลแบบบอกต่อเป็นกระบวนการสื่อสารผ่านบุคคลที่เป็นผู้นำสภาองค์กรชุมชน กรรมการ ผู้แทนกลุ่มต่างๆ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ข. สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสารประชาสัมพันธ์ต่างๆ โปสเตอร์ แผ่นพับ เพื่อสร้างการรับรู้ที่มากขึ้น ค. สื่อ

กระจายเสียง ได้แก่ วิทยุชุมชน หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เป็นช่องทางการสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนทุกคนในชุมชนได้อย่างดีเยี่ยม และ ง.สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อโซเชียลมีเดีย สื่อสังคมออนไลน์ พบว่า มีการให้ข้อมูลข่าวสารผ่าน เฟซบุ๊ก ยูทูป และการสื่อสารผ่านไลน์กลุ่ม ทั้งนี้ จะพบมากในกระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ ได้แก่

“ปัจจุบันได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาประธานสภาองค์กรชุมชน จะให้ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน เช่น การเขียนโครงการเพื่อขอรับการจัดสรรงบประมาณ การประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ การขอความร่วมมือจากคนในชุมชน การไกล่เกลี่ยปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน เป็นต้น” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“ในส่วนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) เราจะมีบทบาทหน้าที่หลักๆ ในการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีดำเนินการ การจัดแจ้ง และการจัดตั้งสภาองค์กร รวมทั้งแนวทางการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาตามทีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) ในฐานะองค์กรสนับสนุนดำเนินการ” (นักปฏิบัติการชุมชนชำนาญการพิเศษ, สัมภาษณ์ 1 กรกฎาคม 2567)

“การเคลื่อนไหวทุกเรื่องเป็นการสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ว่า เดือดร้อนเรื่องอะไร การสื่อสารมีหลากหลายวิธีการ จะสื่อสารได้ต้องทำอะไรให้เท่ากันในเรื่องข้อมูล ชาวบ้านจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องข้อกฎหมายเข้าถึงยากและสำคัญ แต่ที่สำคัญกว่า คือ เรื่องความเป็นธรรม ต้องทำให้ชัดว่า ที่เราต่อสู้เป็นธรรมใหม่ ถูกต้องหรือไม่” (นักปฏิบัติการชุมชนชำนาญการพิเศษ, สัมภาษณ์ 30 มิถุนายน 2567)

ภาพที่ 4.8 อนุศักดิ์ คงมาลัย ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสื่อสาร
ที่มา: การสัมภาษณ์เชิงลึก วันที่ 23 สิงหาคม 2567

“เราต้องรู้จักพูด ต้องคุยกับชาวบ้านบ่อยๆ ให้เขารู้ว่าสภาองค์กรชุมชนทำอะไร
ได้ผลอย่างไร แล้วชวนเขามาร่วมกิจกรรม” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา,
สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“ส่งข่าวให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านรู้ตลอดผ่านไลน์กลุ่ม บางครั้งก็ส่งภาพ ให้เห็นว่า
เราไปทำอะไร ใครได้อะไร ดูบ่อยๆ เห็นบ่อยๆ ก็จะมีคนเขามาร่วมกิจกรรมกับเรามากขึ้น” (สมาชิก
สภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“ต้องเป็นเหมือนกระบอกข่าว ชักชวน ชี้แจงให้ชาวบ้านทุกกลุ่มรู้ว่าสภาองค์กร
ชุมชนทำอะไร แล้วก็ชวนเขาเขามาร่วมกิจกรรม” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนอง
ตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“เราต้องสร้างกลไกขึ้นมา เอาหัวหน้าบ้านต่างๆ ที่พูดแล้วมีคนฟัง เราก็ดึงเข้ามาเป็น
แนวร่วม แล้วให้เขาถ่ายทอดลงไป เหมือนเขาเป็นสื่อกลางแต่เป็นคนระดับเดียวกับผู้ฟัง สื่อสารกัน

โดยตรงให้เข้าใจง่าย ๆ” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

ภาพที่ 4.9 การจัดระบบพื้นที่ให้บริการด้านการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ
ที่มา: ภาพจากการเก็บข้อมูลพื้นที่ตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี

2) ภาษา เป็นปัจจัยที่สำคัญในกระบวนการจัดการการสื่อสาร การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมนั้น จะสามารถทำให้การทำงานด้านต่างๆ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ผู้สื่อสารจะต้องสามารถสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ใช้ภาษาถิ่น สื่อสารแบบตัวต่อตัวและอธิบายให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจเจตนาในการสื่อสารหรือเข้าใจเนื้อหาของสารได้ ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน และ

3) วิธีการสื่อสาร เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่จะช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติงานในสภาองค์กรชุมชนสามารถสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ พร้อมทั้งสามารถส่งสารออกไปยังผู้รับสารภายนอกองค์กรได้ โดยสามารถทำได้หลายวิธี จากการศึกษาพบว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน คณะทำงานจะมีวิธีพื้นฐานในการสื่อสาร 3 ลักษณะ คือ (1) การสื่อสารแบบซึ่งหน้า เป็นการสื่อสารสองทาง (2) การสื่อสารเป็นลายลักษณ์อักษร และ (3) การสื่อสารโดยใช้เครื่องมือทางการสื่อสารเข้ามาช่วย ได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือในคณะทำงาน คือ ผู้มีหน้าที่ในการส่งสาร เพื่อกำหนดแนวทางในการสื่อสาร กำหนดรายละเอียดเนื้อหาของสาร และวิธีการหรือช่องทางในการสื่อสารออกไปยังประชาชน มีการจัดทำเอกสาร สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ผ่านทางโซเชียลเน็ตเวิร์ค และหอกระจายข่าวหมู่บ้าน

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“การเรียกสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลไม่ดำพัฒนามาประชุม และขอความเห็นพร้อมทั้งสรุปมติที่ประชุมเพื่อดำเนินการเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ ในการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในตำบล จะดำเนินการผ่านกรรมการแต่ละหมู่ทั้ง 8 หมู่ เพื่อไปสื่อสารทำความเข้าใจให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งมีการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในการติดต่อสื่อสาร โทรศัพท์ เป็นต้น” (ผู้นำชุมชนตำบลไม่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2567)

“ต้องพูดให้เข้าใจง่าย ใช้ภาษาถิ่นยิ่งดี ชาวบ้านจะได้เข้าใจ” (สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2567)

“คนที่มาสื่อสารกับชาวบ้านให้เข้าใจได้ ต้องอธิบายเป็น ต้องรู้ว่าชาวบ้านแต่ละกลุ่มเราต้องสื่อสารแบบไหน กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มคนแก่ ก็จะใช้วิธีการสื่อสารต่างกัน” (ผู้นำชุมชนตำบลแจ้จาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“จะมีการจัดประชุมคณะกรรมการเป็นประชุม เพื่อชี้แจงข้อกฎหมาย แนวทางปฏิบัติ นโยบายรัฐต่างๆ เพื่อให้สมาชิกเข้าใจและไปสื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจได้” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

“เราพยายามสื่อสารทุกรูปแบบเท่าที่จะทำได้ ทั้งบอกต่อกัน ทั้งผู้นำลงไปเคาะประตูบ้าน เสียงตามสาย และที่สำคัญตอนนี้ คือ ไลน์” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจ้จาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“ทำคลิปลงยูทูป ส่งไลน์ เฟซบุ๊ก เพื่อให้ชาวบ้านได้รับข่าวสารของสภาองค์กรชุมชนได้หลายช่องทาง” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2567)

2.2 การจัดการนโยบายและระบบสื่อสาร พบว่า การจัดการนโยบาย คือ การให้ความสำคัญกับข้อมูล ในการสื่อสารต้องมีความถูกต้อง สื่อสารอย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์และทันสมัย และระบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบใช้ระบบการประชุมปรึกษาหารือ ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และสภาองค์กรชุมชน

แบบบูรณาการเชื่อมโยง เนื่องจากการประชุมปรึกษาหารือจะเป็นการสื่อสารแบบพบเจอตัว สื่อสารโดยตรง สะดวก และเข้าใจงานในการปฏิบัติตามนโยบายและแผนงานต่างๆ และจัดการข้อมูลและการสื่อสารให้เป็นระบบด้วยการบันทึกข้อมูลและจัดเก็บด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยมี เกณฑ์ในการเลือกสื่อและระบบการสื่อสาร คือ เลือกสื่อและระบบการสื่อสารรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้เข้าถึงประชาชนมากที่สุด โดยสารนั้นจะต้องเข้าใจง่ายและถูกต้อง

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“สภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนามีการเก็บข้อมูลรายครัวเรือน โดยจำแนกเป็นกลุ่มท้องถิ่น/หลังคาเรือน ทำให้มีฐานข้อมูลการขอรับการช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ รายครัวเรือน และจัดลำดับความสำคัญของการช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสม” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“การจัดการระบบสื่อสารภายในสภาองค์กรชุมชน จะใช้กรรมการสภาองค์กรชุมชนแต่ละหมู่ทั้ง 8 หมู่ เข้าไปสื่อสาร ให้ความสนใจ ประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนในแต่ละหมู่ของตนเป็นหลัก เนื่องจากประชาชนบางครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุไม่สามารถใช้สมาร์ตโฟนได้ จึงเป็นข้อจำกัดของการสื่อสารในช่องทางวิธีอื่น และการสื่อสาร แอปพลิเคชันไลน์ และโทรศัพท์ จึงเป็นช่องทางสนับสนุนเพื่อให้เกิดการติดต่อสื่อสารลำดับถัดไป” (ผู้นำชุมชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2567)

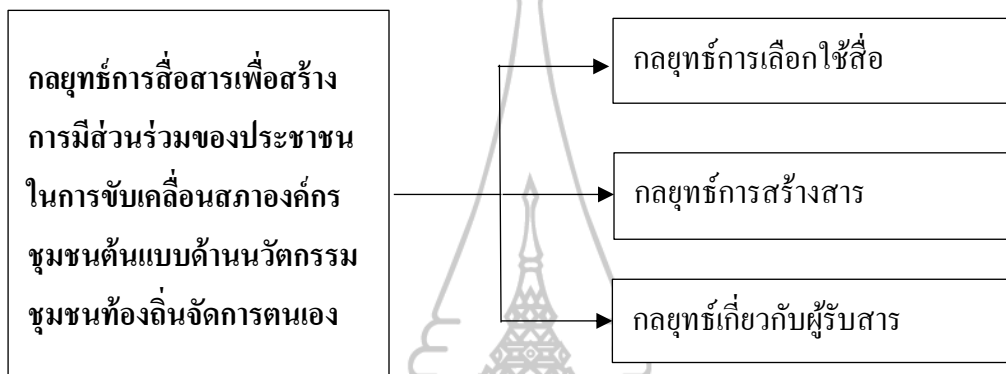
2.3 การประเมินการจัดการการสื่อสาร พบว่า การประเมินผลการจัดการการสื่อสาร ภายหลังจากจัดการการสื่อสาร สภาองค์กรชุมชนได้รับผลในเชิงบวก 3 ประการ คือ 1) สามารถสื่อสารภายในองค์กรได้อย่างรวดเร็ว 2) สามารถสื่อสารกับภายนอกองค์กรได้อย่างทั่วถึง และ 3) สื่อมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ในส่วนของผลจากการประเมินกระบวนการการสื่อสาร พบว่า สภาองค์กรชุมชนยังขาดเครื่องมือที่ทันสมัยในการสื่อสารไปยังประชาชน

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“วิธีการประเมินการสื่อสารคัดเลือกจากการสำรวจประชาชนในตำบลโดยส่วนใหญ่ เป็นประชากรผู้สูงอายุจึงต้องมีวิธีการสื่อสารโดยใช้ผู้นำชุมชนเป็นสื่อกลางลงพื้นที่พบปะรายครัวเรือน และให้ผู้นำชุมชนประสานส่งต่อมายังสภาองค์กรชุมชน เพื่อขอรับการช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2567)

3. ผลการศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตามกรอบแนวคิดการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ดังภาพที่ 4.10 ดังนี้

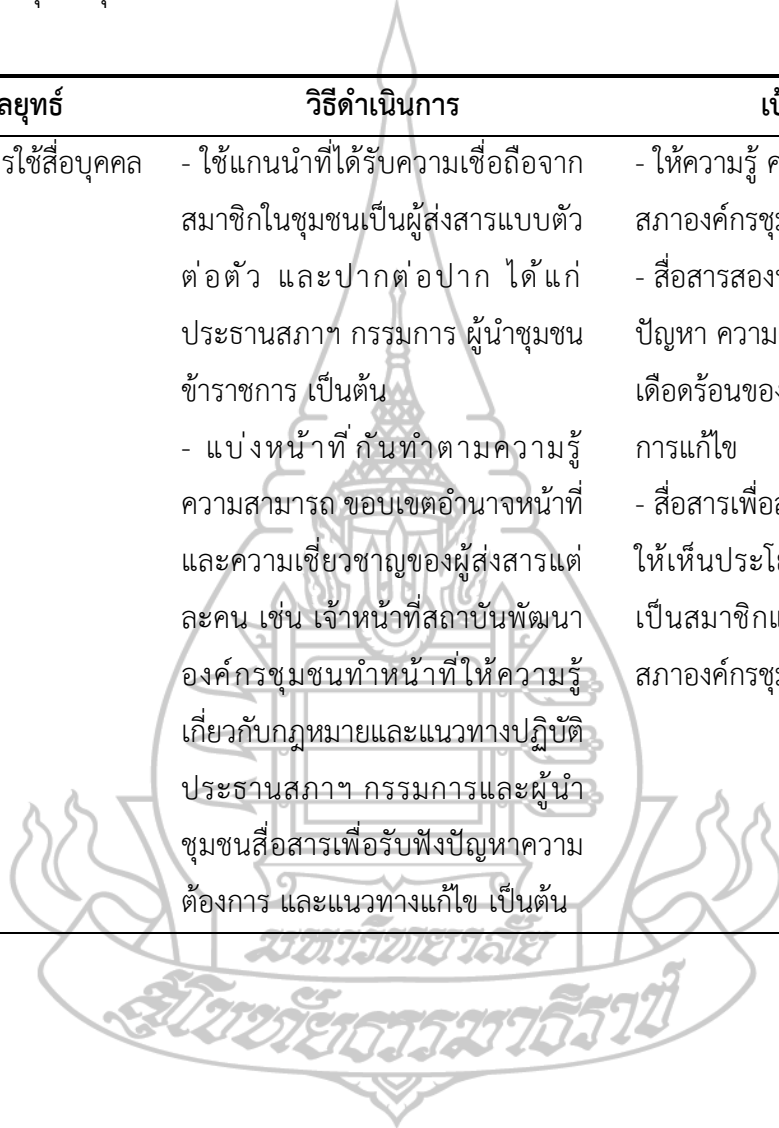
ภาพที่ 4.10 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

3.1 กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบนั้น สภาองค์กรชุมชนจะเลือกใช้สื่อที่มีความเข้าใจง่าย โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสารก่อนว่า ต้องการนำเสนอเพื่ออะไร ซึ่งเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อจะพิจารณาเลือกใช้สื่อที่สื่อสารออกไปแล้วทำให้คนในชุมชนต้องรับรู้และเข้าใจได้อย่างทั่วถึง กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ ได้แก่ กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล กลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ และกลยุทธ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อแต่ละประเภทจะให้ความสำคัญกับความสามารถในการเข้าถึงสารและการรับรู้ของประชาชนเป็นหลัก วิธีการดำเนินการตามกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ คือ การศึกษาและสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับความสามารถในการเข้าถึงช่องทางการสื่อสารของประชาชนแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มวัยรุ่นและคนวัยทำงานเป็นกลุ่มที่สามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารได้ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุต้องใช้สื่อบุคคลในการพบปะพูดคุยแบบตัวต่อตัว และการประชุมแบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม โดยมีสภาองค์กรชุมชนเป็นพื้นที่กลางสื่อสารอย่างต่อเนื่องซ้ำๆ สม่ำเสมอ ซึ่งการพบปะ พูดคุย ปรึกษาหารือ ไถ่ถามสารทุกข์จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาตามความจำเป็นเร่งด่วนควบคู่กับการจัดกิจกรรม

เสริมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อและวิธีการดำเนินการ รวมทั้งเป้าหมายในการใช้กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปลงได้ดังตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1 สรุปลงกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อและวิธีการดำเนินการ

กลยุทธ์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย
กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้แกนนำที่ได้รับความเชื่อถือจากสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ส่งสารแบบตัวต่อตัว และปากต่อปาก ได้แก่ ประธานสภาฯ กรรมการ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ เป็นต้น - แบ่งหน้าที่ กันทำตามความรู้ความสามารถ ขอบเขตอำนาจหน้าที่ และความเชี่ยวชาญของผู้ส่งสารแต่ละคน เช่น เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ ประธานสภาฯ กรรมการและผู้นำชุมชนสื่อสารเพื่อรับฟังปัญหาความต้องการ และแนวทางแก้ไข เป็นต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนตำบล - สื่อสารสองทางเพื่อรับทราบปัญหา ความต้องการ และความเดือดร้อนของประชาชนที่ต้องการการแก้ไข - สื่อสารเพื่อสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นให้เห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกและร่วมกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

กลยุทธ์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย
กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล	- ใช้เวทีการประชุมแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการในการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	- สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เกิดความรู้สึกเป็นกันเอง ผู้รับสารเกิดความเลื่อมใส ศรัทธาในตัวผู้ส่งสาร และเปิดใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชน - ใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
กลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์	- ใช้ แผ่น ป้าย ประกาศ ประชาสัมพันธ์ ผลการดำเนินงาน ภาพกิจกรรม ความสำเร็จ ติดประกาศในที่สาธารณะและสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน	- มีรูปแบบการสื่อสารเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้เกิดภาพจำ คั่นหู เพื่อดึงดูดความสนใจผู้รับสารและเห็นผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม โดยสามารถสื่อสารได้ในวงกว้างกว่าการใช้สื่อบุคคล
กลยุทธ์การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์	- สื่อสารผ่านเฟซบุ๊ก เว็บไซต์ ยูทูบ และไลน์กลุ่ม	- เข้าถึงสมาชิกวัยทำงานและวัยรุ่น ซึ่งใช้แอปพลิเคชันในมือถือเป็นหลักในการสื่อสาร

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ได้แก่

“ใช้กรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านเข้าไปสื่อสารกับประชาชนรายครัวเรือน เพื่อการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุได้ ส่วนช่องทางอื่นๆ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ โทรศัพท์ ก็ใช้ควบคู่กันไป” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

“สื่อสารกับชาวบ้านหอกระจายข่าวและส่วนใหญ่แจ้งผ่านไลน์กลุ่ม” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2567)

“เน้นการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ใช้ภาษาแบบบ้านๆ และส่งข่าวสารทางไลน์กลุ่มเป็นหลัก” (สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2567)

3.2 กลยุทธ์การสร้างสาร พบว่า สภาองค์กรชุมชนต้นแบบจะมีการกำหนดกลยุทธ์การสร้างสาร โดยคำนึงถึงความเข้าใจของผู้ฟังเป็นหลัก และมุ่งสร้างเนื้อหาสารเกี่ยวกับประโยชน์และผลกระทบที่สมาชิกในชุมชนจะได้รับ สามารถทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจ ต้องการติดตามข่าวสาร ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมรับฟังไปจนถึงเข้าร่วมกิจกรรม กลยุทธ์การสร้างสารที่มีประสิทธิผลในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเน้นการให้ความสำคัญกับประเภทของเนื้อหาที่เหมาะสมกับการรับรู้ของผู้รับสารแต่ละกลุ่มตามช่วงวัย ใช้ข้อความ รูปภาพ และคลิปวิดีโอความยาวที่เหมาะสมเพื่อมิให้เกิดความเบื่อหน่าย

โดยวิธีการดำเนินการตามกลยุทธ์การสร้างสารก่อนการสื่อสารจะแบ่งเป็น กลยุทธ์การสร้างสารด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจ กลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจและเปลี่ยนพฤติกรรม และกลยุทธ์การสร้างสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้การสื่อสารผ่านสื่อที่ได้กำหนดกลยุทธ์ในการเลือกใช้ได้ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ 3.1 กลยุทธ์การสร้างสารและวิธีการดำเนินการ รวมทั้งเป้าหมายในการใช้กลยุทธ์การสร้างเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังตารางที่ 4.2 ดังนี้

ตารางที่ 4.2 สรุปกลยุทธ์การสร้างสารและวิธีการดำเนินการ

กลยุทธ์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย
กลยุทธ์การสร้างสารเพื่อให้ความรู้	- สื่อสารผ่านสื่อบุคคล สื่อประชาสัมพันธ์ และสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมาย กิจกรรม และผลการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนต่อส่วนรวม โดยเข้าถึงผู้รับสารทุกกลุ่ม

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

กลยุทธ์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย
กลยุทธ์การสร้างสารเพื่อสร้างแรงจูงใจและเปลี่ยนพฤติกรรม	<p>- สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ภาษาถิ่น</p> <p>- ผลิตเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ สามารถทำให้ผู้รับสารเกิดความสนใจ ต้องการติดตาม เช่น แสดงภาพถ่าย ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายและหอกระจายข่าวเพื่อให้ทราบกิจกรรม ความคืบหน้าและผลการดำเนินงานที่ทำไปแล้ว</p>	<p>- ประชาชนให้ความสนใจ และเข้าร่วมกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนในทุกขั้นตอนเมื่อมีโอกาส ตั้งแต่การร่วมประชุม ทารือ เสนอความคิดเห็น ร่วมออกความคิดเห็น ตัดสินใจ ร่วมกิจกรรมต่างๆ สมัครเข้าเป็นสมาชิก ร่วมรับประโยชน์และรวมไปถึงการเป็นเครือข่ายสื่อสารบอกต่อไปยังคนอื่น ๆ</p>
กลยุทธ์การสร้างสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม	<p>- ใช้สื่อที่เข้าใจง่าย เข้าถึงประชาชน แต่ละกลุ่มได้อย่างเหมาะสมเพื่อสร้างการรู้จักนำไปสู่การเชื่อมั่นในการเข้าร่วมกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน</p> <p>- เน้นการสื่อสารด้วยวาจา บอกต่อ โดยแกนนำที่มีทักษะในการสื่อสาร จูงใจ การลงไปใกล้ชิดกับประชาชน สร้างความเป็นกันเอง ประกอบกับใช้สื่อที่มีเนื้อหาสารน่าสนใจ เช่น การใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว การลงคลิปสั้นผล การดำเนินงานส่งผ่านไลน์กลุ่ม เป็นต้น</p>	<p>- สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชนในกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับประโยชน์ อย่างต่อเนื่อง สมัครเข้าสมาชิกประเมินผลการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนแบบสื่อสารสองทาง รวมทั้งสามารถขยายเครือข่ายสมาชิกเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ</p>

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“ชาวบ้านมีหลายกลุ่ม หลายช่วงอายุ เราก็จะต้องรู้ว่าจะสื่อสารให้ใครฟัง วิทยทำงาน ต้องพูดแบบไหน ผู้สูงอายุพูดแบบไหน ไม่เหมือนกัน แต่ต้องสื่อสารให้เข้าใจเป็นสำคัญ” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2567)

“ต้องรู้ว่าจะให้ข่าวสารกับใครก่อน ถ้าเป็นคนที่มีโทรศัพท์มือถือ เราก็เน้นการส่งไลน์ ถ้าชาวบ้าน คนแก่ที่อยู่บ้าน เราก็จะเน้นเสียงตามสาย” (ผู้นำชุมชนตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 16 มิถุนายน 2567)

3.3 กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร พบว่า สภาองค์กรชุมชนต้นแบบจะกำหนดกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร โดยใช้สารที่เหมาะสมและโดนใจชุมชน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุ วิทยทำงาน วัยรุ่นและเด็ก ดังนั้นสภาองค์กรชุมชนจึงต้องออกแบบสารที่จะใช้สื่อสารให้เหมาะกับกลุ่มผู้รับสารตามช่วงวัยและความสามารถในการรับรู้ สารที่สื่อออกไปต้องเข้าใจได้ง่ายโดยคนทุกเพศทุกวัยและมีการประเมินระบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับช่วงวัยของผู้รับข้อมูล เช่น การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจกลุ่มผู้สูงอายุให้ร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน การทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่สุขสงบเหมือนในอดีตที่ผ่านมา การสื่อสารให้กลุ่มคนทำงานได้รับข่าวสารเชิงวิชาการในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และการสื่อสารชักชวนวัยรุ่น คนรุ่นใหม่ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสารยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเลือกกลุ่มบุคคลที่จะเข้ามาทำงานเพื่อชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มที่สามารถมีเวลาทำงานเพื่อส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสารและวิธีการดำเนินการ รวมทั้งเป้าหมายในการใช้กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสารสร้างเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังตารางที่ 4.3 ดังนี้

ตารางที่ 4.3 สรุปกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสารและวิธีการดำเนินการ

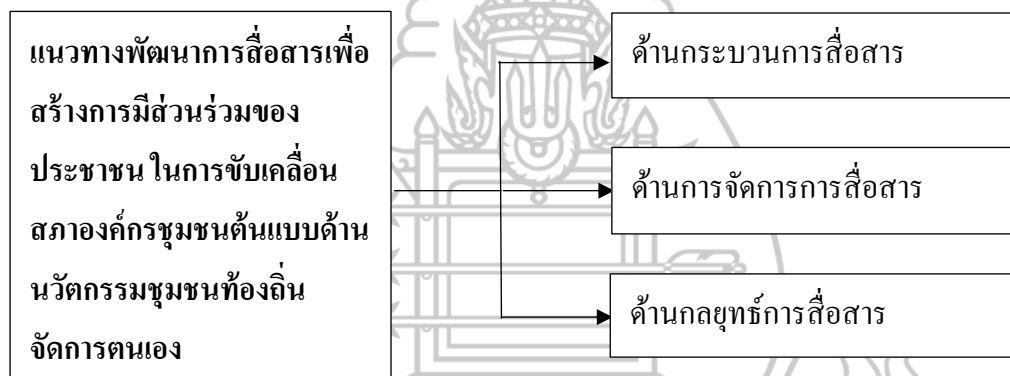
กลุ่มผู้รับสาร	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย
กลุ่มผู้สูงอายุ	- ใช้การสื่อสารด้วยวาจาผ่านการพบปะ พูดคุย เยี่ยมเยียน ไถ่ถามอย่างไม่เป็นทางการร่วมกับการ-	- กลุ่มผู้รับสารที่เป็นผู้สูงอายุสามารถรับรู้ข้อมูล ข่าวสารได้โดยง่าย เข้าใจความหมายทันที
กลุ่มผู้สูงอายุ (ต่อ)	ชักชวนเข้าร่วมการประชุมแบบกึ่งทางการ	- กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน นอกจากจะได้ขยายเครือข่ายสมาชิกแล้วยังได้รับองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเหมาะสมกับพื้นที่
กลุ่มวัยรุ่น คนทำงาน	- สื่อสารเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ในงานของสภาองค์กรชุมชน เป้าหมายการพัฒนา ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และข่าวสารกิจกรรมต่างๆ ผ่านการสื่อสารสองทาง การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ ยูทูบ ติ๊กต็อก ไลน์	- ขยายเครือข่ายสมาชิกและความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เชิงรุก รวมทั้งได้ทีมคนทำงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความคิดสร้างสรรค์ และมีคุณสมบัติด้านความเสียสละ เข้ามาร่วมขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน
เครือข่ายความร่วมมือ	- สื่อสารเป้าหมายการดำเนินงานผ่านเวทีการประชุม การสัมมนา ทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศเพื่อขับเคลื่อนและประสานแผนงาน โครงการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา	- ประสานความร่วมมือ บูรณาการแผนงาน โครงการและการขอรับการสนับสนุนความช่วยเหลือด้านงบประมาณ ด้านความรู้เชิงวิชาการ ด้านการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ กับการจัดการบริหารส่วนตำบล เทศบาล อำเภอ จังหวัด สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และเครือข่ายการพัฒนาภาคเอกชนอื่นๆ

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“สภาองค์กรชุมชนมีการเรียกประชุมประชาชนทุกคนในตำบลเป็นระยะเพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรคในด้านต่างๆ เช่น การประกอบอาชีพ ที่อยู่อาศัย สุขภาพ แหล่งเงินทุน/เงินกู้ เพื่อนำปัญหาเหล่านี้มาวิเคราะห์และพิจารณาหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือ ต่อไป” (ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2567)

4. ผลการศึกษาแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตามกรอบแนวคิดการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ดังภาพที่ 4.11 ดังนี้

ภาพที่ 4.11 แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

4.1 แนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสาร พบว่า แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ ด้านการพัฒนากระบวนการสื่อสาร ครอบคลุมกระบวนการส่งเสริมการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ของประชาชนภายใต้ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาโดย 1) รัฐบาลและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรมีแผนดำเนินการอบรม พัฒนาความรู้ และชี้แจง ทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานให้กลุ่มผู้นำหลักของสภาองค์กรชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อสามารถนำไปสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกและประชาชนในการ

ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) สภาองค์กรชุมชนต้องพัฒนาประสิทธิภาพการสื่อสารของคณะทำงาน พัฒนาทักษะการสื่อสารของผู้ส่งสารซึ่งประกอบด้วย ประธานสภาองค์กรชุมชน กรรมการ ผู้นำชุมชน ให้มีความรู้และเข้าใจความหมายของสิ่งที่ปฏิบัติอย่างถูกต้องและสื่อสารไปยังผู้รับสารอย่างถูกต้องครบถ้วน 3) สภาองค์กรชุมชนควรมีการวิเคราะห์เป้าหมายหลักในการสื่อสาร กำหนดเป้าหมายย่อย เพื่อนำไปสู่การวางแผนเพื่อการดำเนินการด้านการสื่อสารให้สอดคล้องกับเป้าหมาย 4) สภาองค์กรชุมชนควรมีแผนงานการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมในการให้ความรู้และพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล เนื่องจากสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นฟันเฟืองหลักในการสื่อสารข้อมูลและประชาสัมพันธ์ รวมถึงเป็นตัวกลางในการประสานงานกับประชาชนในตำบลผ่านกรรมการแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสร้างการสื่อสารและส่งผ่านข้อมูลไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง และ 5) สภาองค์กรชุมชนจะต้องจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ที่เน้นการสื่อสารผ่านการประชุมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจในแผนงาน รวมทั้งการประชุมสัมมนาหรืออบรมในประเด็นต่างๆ เพื่อให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนเกิดความเข้าใจและสื่อสารเพื่อจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“สภาฯ ควรจัดทำแผนพัฒนาตำบล แผนการจัดการชุมชน โดยสื่อสารกันผ่านการประชุมต่างๆ แต่ต้องให้ประชาชนเข้าใจด้วยจึงจะมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนได้ โดยสภาฯ เป็นแกนหลักในการดำเนินการ” (กรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลหนองตากยา, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2567)

“สภาองค์กรชุมชนควรเข้าใจว่าประชาชนอย่างเราต้องการอะไร มีปัญหาอะไร แล้วมาสื่อสารให้เข้าใจ ให้ประชาชนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับ คนมาพูดต้องมีความรู้ด้วย” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“ประธานสภาฯ กรรมการฯ เจ้าหน้าที่ พอช. คนที่เกี่ยวข้องที่จะมาสื่อสารกับประชาชน ควรต้องพัฒนาให้ตนเองมีความรู้ชัดเจน มีความสามารถในการสื่อสารให้เข้าใจง่าย ๆ เพื่อจะสื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจได้” (ผู้นำชุมชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2567)

4.2 แนวทางพัฒนาการจัดการการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ ด้านการจัดการการสื่อสารควรเน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของสภาองค์กรชุมชนและบรรจุแผนงานการจัดการการสื่อสารเป็นแผนงานหลักของสภาองค์กรชุมชน ทั้งนี้เนื้อหาการจัดการการสื่อสารในแผนงานจะต้องครอบคลุมการจัดการองค์ประกอบการสื่อสาร การจัดการระบบการสื่อสารและการประเมินการจัดการการสื่อสาร โดย 1) ในการจัดทำแผนการสื่อสาร และดำเนินงานด้านการจัดการการสื่อสารให้เป็นระบบเพื่อลดความซับซ้อน และปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น สภาองค์กรชุมชนจะต้องประสานขอการสนับสนุนด้านองค์ความรู้เชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติกับสถาบันการศึกษา หรือ องค์กรภาคเอกชนอื่นที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาโดยเฉพาะ 2) สภาองค์กรชุมชนต้องมีทีมงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะทีมเลขานุการของสภาองค์กรชุมชน แต่ละระดับ โดยจะมีการประสานงานด้านการสื่อสารกันกับหน่วยงานที่ทำบทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และมีการเชื่อมโยงเนื้อหาการสื่อสารระหว่างกัน 3) ทีมงานผู้ทำหน้าที่ในการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนต้องเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นผู้รับสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายแต่เป็นระบบ และต้องสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจและปลุกเร้าชุมชนให้เห็นความสำคัญในแนวทางเดียวกันของชุมชน 4) ผู้นำชุมชนและผู้นำสภาองค์กรชุมชนควรบูรณาการการทำงานและขับเคลื่อนโครงการต่างๆ อย่างสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ พัฒนาศักยภาพตนเองให้เป็นนักบริหารจัดการองค์กร 5) สภาองค์กรชุมชนควรมีการสื่อสารให้เกิดความสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง เช่น จัดการประชุมต่อเนื่องตามความเหมาะสมของแต่ละแห่ง โดยอาจเป็นการประชุมเฉพาะที่เน้นการติดตามผลการทำงานตามแผนงาน การทบทวนตนเองตามภารกิจสภาฯ หรือเป็นการประชุมในลักษณะการเปิดเวทีชาวบ้านต่อประเด็นปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น และ 6) สภาองค์กรชุมชนทุกแห่งควรมีการประเมินการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของตำบลเพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องทั่วถึงและฉับไว โดยเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัย และประสานส่งต่อข้อมูลกันอย่างฉับไวและเหมาะสม

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

“ควรมีการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปปรับกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนที่มีฐานประชาชนให้การสนับสนุนให้ขับเคลื่อนแม้ต้อง

เผชิญหน้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง” (นักวิชาการด้านการสื่อสาร, สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม 2567)

“คนที่จะมาสื่อสารกับประชาชนต้องได้รับความไว้วางใจ ชาวบ้านเชื่อถือ และต้องอธิบายเรื่องต่างๆ ให้ชาวบ้านฟังแล้วเข้าใจง่าย ถ้าเรื่องซับซ้อนต้องอธิบายบ่อย ๆ” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลแจรงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

“ประธานสภาฯ กรรมการฯ ผู้นำ ควรมีแผนการสื่อสารกับชาวบ้านกับส่วนราชการ เมื่อมีแผนงานแล้วก็ควรต้องทำงานตามแผนที่วางไว้ให้มันเป็นระบบ” (ตัวแทนภาคประชาชนตำบลบ้านใหม่, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2567)

4.3 แนวทางพัฒนากลยุทธ์การสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบฯ ด้านการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสาร ครอบคลุมประเด็นการเลือกใช้สื่อ การสร้างสาร และผู้รับสาร และเพื่อให้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนประสบผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพนั้น

- 1) สภาองค์กรชุมชนต้องพัฒนาการสื่อสารเชิงรุก โดยเฉพาะในบางช่วงที่มีนโยบายของภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หรือมีแนวนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน สภาองค์กรชุมชน โดยคณะกรรมการดำเนินการสภาองค์กรชุมชนในระดับชาติฯ จะต้องออกแบบวิธีการสื่อสารเพื่อให้ผู้นำสภาองค์กรชุมชนเกิดการรับรู้และนำสารที่ได้สื่อสารแก่สมาชิกสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ได้
- 2) แนวทางการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุกรุนั้น สภาองค์กรชุมชนควรจัดทำแผนการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อขยายฐานสมาชิกเชิงรุกโดยวิธีการนี้ อาจใช้ในรูปแบบการจัดให้มีอาสาสมัครในระดับหมู่บ้านแต่ละหมู่ หรือมอบหมายให้ผู้ที่เป็สมาชิกสภาองค์กรชุมชน ซึ่งอาจเป็นผู้แทนระดับหมู่บ้านหรืออาสาสมัครคนอื่นๆ ที่พร้อมทำงาน เพื่อสื่อสารกับชาวบ้านในระดับพื้นที่ และการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ในชุมชนท้องถิ่น เช่น การชี้แจงในเวทีการประชุมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือการประชุมท้องถิ่น การประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน การสื่อสารผ่านสถานะขององค์กรสมาชิก เช่น การทำงานร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล เป็นต้น
- 3) วิธีการดำเนินการตามกลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสมที่สุดกับการพัฒนาท้องถิ่น คือ ใช้การสื่อสารแบบเรียบง่าย กระชับ และสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยส่งเสริมให้ประธานสภาและสมาชิกฯ มีคุณสมบัติในการเป็นนักพูด เนื่องจากงานสภาองค์กรชุมชนเป็น “งานขบวนการ” สภาองค์กรชุมชนตำบลจึงจำเป็นต้องมีนักพูด

นักสื่อสาร นักประชาสัมพันธ์ นักรณรงค์ นักจัดกระบวนการ เพื่อทำบทบาทในการกระตุ้น ชักชวน ประชาชนให้เข้าร่วมขบวนการสร้างพลังให้กับชุมชน

นอกเหนือจากการดำเนินงานตามกลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุกดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ยังชี้ให้เห็นว่า สภาองค์กรชุมชนจะต้องมีการดำเนินงานอื่น ซึ่งเป็น ส่วนประกอบสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสาร คือ 1) สภาองค์กรชุมชนต้องกำหนดกลยุทธ์และ กลวิธีในการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่อย่างบูรณาการเพื่อสร้างการสนับสนุนในกระบวนการ ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน โดยไม่ใช่เพียงแต่การประสานความร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กร ชุมชน (องค์การมหาชน) เพียงหน่วยงานเดียว 2) คณะทำงานของสภาองค์กรชุมชน ควรเน้นการลง พื้นที่เพื่อตรวจสอบสภาพปัญหา/ความเป็นอยู่รายครัวเรือน เพื่อให้การช่วยเหลืออย่างเหมาะสมกับ บริบทของชุมชนพร้อมกับประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับประชาชนราย ครัวเรือน และ 3) สภาองค์กรชุมชนต้องพัฒนาและจัดหาเครื่องมือและช่องทางในการสื่อสารที่ ทันสมัยและมีความแม่นยำมาใช้ในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมตามแผนงานที่กำหนดไว้

คำสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้แก่

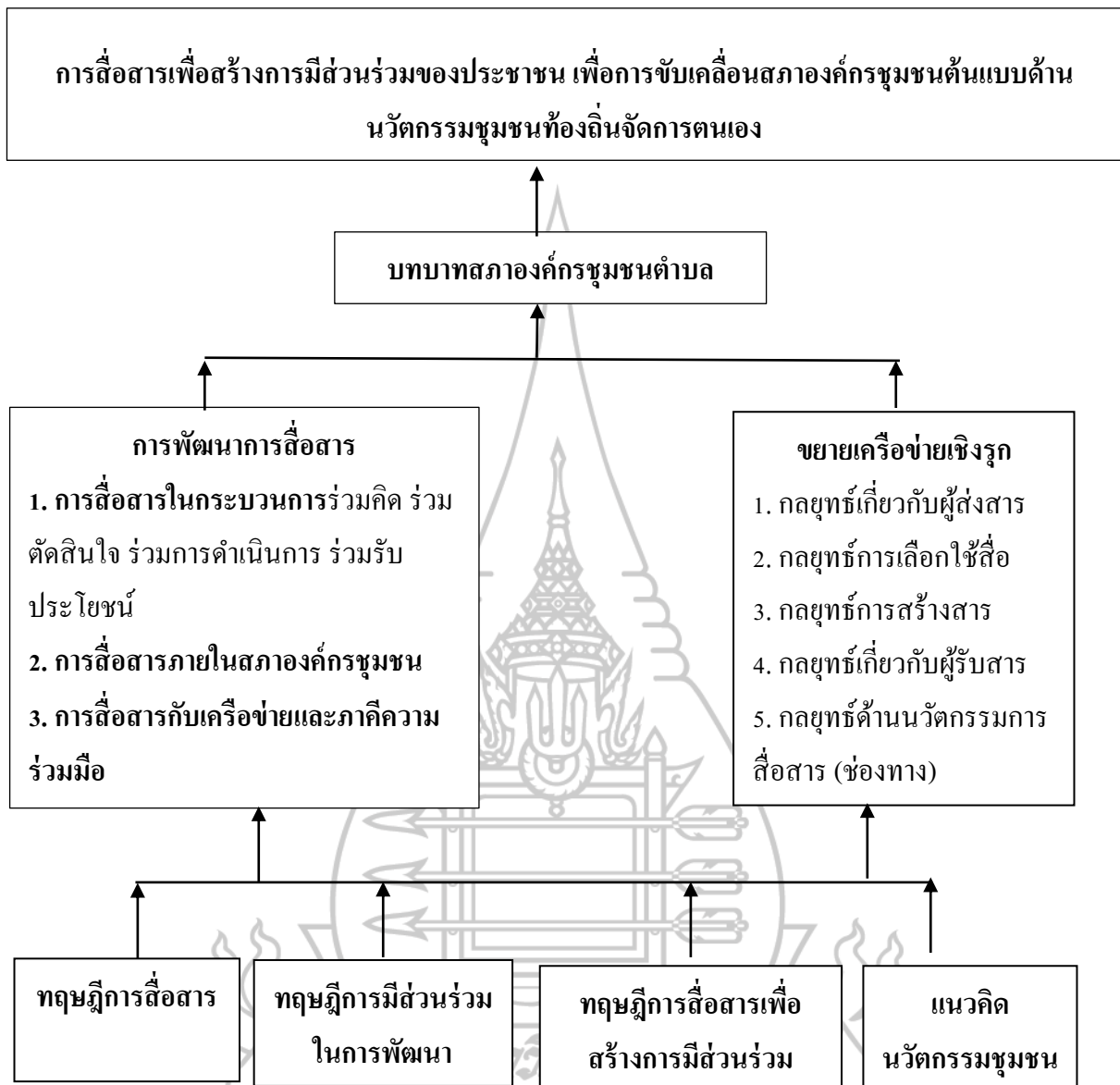
“สภาองค์กรชุมชนควรมีการสอบถามความพึงพอใจของประชาชน เพื่อนำไป ปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไปในอนาคต” (นักวิชาการด้านการ สื่อสาร, สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม 2567)

“ทุกสภาองค์กรชุมชนควรใช้เฟซบุ๊ก ไลน์ หรือสื่อใหม่ๆ ส่งข้อมูลให้ประชาชนได้เห็น ภาพว่าเราทำอะไร ได้ผลอย่างไร เพื่อให้ชาวบ้านเห็นเป็นรูปธรรมและจะได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลไผ่ดำพัฒนา, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2567)

“คณะทำงานของเราควรหาวิธีการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา ใช้ภาษาถิ่น แล้วก็พัฒนาตัวเองให้เป็นนักพูดที่เก่ง เพื่อให้สามารถชักชวน จูงใจชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ ทำงานกับสภาองค์กรชุมชนได้มากขึ้น” (ประธานสภาองค์กรชุมชนต้นแบบตำบลแจรงงาม, สัมภาษณ์ 13 มิถุนายน 2567)

จากผลการศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อน สภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองในประเด็นกระบวนการการ

สื่อสาร การจัดการการสื่อสาร กลยุทธ์การสื่อสารและแนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการศึกษาเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกตและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิจนวิเทศน์ขององค์กรชุมชนต้นแบบจากการลงพื้นที่ ประกอบกับการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารตามกรอบแนวคิดการวิจัย พบว่า การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับประโยชน์ เป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนทุกตำบลและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้ ทั้งนี้ด้วยการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารที่ครอบคลุมองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญในกระบวนการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางและผู้รับสาร การจัดการการสื่อสารและบูรณาการองค์ความรู้ด้านการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เมื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำข้อค้นพบอันเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มาจัดทำเป็นโมเดลข้อเสนอการพัฒนาต้นแบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลในอนาคต โดยการนำแนวคิดทฤษฎีเรื่องการสื่อสาร การสื่อสารในการพัฒนา การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและแนวคิดนวัตกรรมชุมชนมาเป็นฐานคิดเพื่อปรับบทบาทสภาองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการสื่อสาร 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนใน 3 ด้าน ได้แก่ (1) การสื่อสารในกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับประโยชน์ (2) การสื่อสารภายในสภาองค์กรชุมชนและ (3) การสื่อสารกับเครือข่ายและภาคีความร่วมมือ ประกอบกับ 2) การใช้กลยุทธ์ขยายเครือข่ายเชิงรุก 5 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้ส่งสาร (2) กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ (3) กลยุทธ์การสร้างสาร (4) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร และ (5) กลยุทธ์ด้านนวัตกรรมการสื่อสาร (ช่องทาง) ในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบในอนาคต ดังภาพที่ 4.12

ภาพที่ 4. 12 ข้อเสนอการพัฒนาตัวแบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเกี่ยวกับ 1) กระบวนการสื่อสาร 2) การจัดการสื่อสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสาร โดยบทที่ 5 ประกอบด้วย สรุปวิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง 2) การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง 3) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง และ 4) แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

1.2 แบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก

1.3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เลือกแบบเจาะจงจากพื้นที่ศึกษา จำนวน 4 แห่ง ซึ่งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้คัดเลือกให้เป็นตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ได้แก่ 1) สภาองค์กรชุมชน ตำบลแจรงงาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี 2) สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) สภาองค์กรชุมชน ตำบลไผ่ดำพัฒนา อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และ 4) สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองตากยา อำเภอนาทม จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้ให้ข้อมูลหลักเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ จำนวนทั้งสิ้น 25 คน แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ประธานและกรรมการสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ 2) สมาชิกสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ 3) ผู้นำชุมชนต้นแบบ 4) เจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนา

องค์กรชุมชนที่มีส่วนในการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล 5) นักวิชาการด้านการสื่อสารที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน หรือที่มีส่วนในการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล และ 6) ตัวแทนภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ

1.4 เครื่องมือในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์และให้ความเห็นโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ส่วนที่ 3 การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ส่วนที่ 4 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง และส่วนที่ 5 แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

2. สรุปผลการวิจัย

2.1 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง มีประเด็นที่สำคัญ คือ องค์ประกอบสำคัญในความเป็นองค์กรชุมชน มี 2 ประการ คือ “การสื่อสาร” มีความสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร โดยทำหน้าที่ในการประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในองค์กร โดยมีหน้าที่ 4 ประการคือ 1) หน้าที่เชิงปฏิบัติการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก 2) จูงใจ กระตุ้นพฤติกรรม 3) เป็นการสื่อสารเพื่อระบายความพอใจหรือไม่พอใจหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้ของสมาชิกและ 4) ให้ข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกใน 2 ช่องทาง คือ การสื่อสารแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ และ “การมีส่วนร่วม” ของประชาชนในพื้นที่จะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และทำให้เกิดพันธะผูกพันของคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งเป็น 4 ด้าน

การร่วมคิด พบว่า การร่วมคิดของประชาชนเกิดขึ้นในขั้นตอนการประชุมทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยการร่วมคิดค้นหาปัญหาและนำเสนอประเด็นงาน กำหนดวิธีการและแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ การกำหนดแนวทางกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน เช่น การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การวางแผนการทำงาน ฯลฯ การให้คำแนะนำ การสนับสนุน

การประสานงานของชุมชนและเสนอประเด็นงานของสภาองค์กรชุมชน (ภาคประชาชน) เพื่อขอความคิดเห็นจากสมาชิก

การร่วมตัดสินใจ พบว่า การร่วมตัดสินใจของประชาชน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการนำทุกเรื่องที่เสนอเข้าสู่ที่ประชุม พิจารณาจัดเรียงลำดับความสำคัญเพื่อจัดทำเป็นแผนงาน การตัดสินใจคัดเลือกหรือกำหนดงบประมาณในการพัฒนาโดยเรื่องที่ต้องพิจารณาดำเนินการตามความสำคัญ ความเร่งด่วนตามลำดับ และการมีส่วนร่วมในการสรรหาและแต่งตั้งคณะทำงาน

การร่วมดำเนินการ พบว่า การร่วมดำเนินการของประชาชน ประกอบด้วย การร่วมประชุมและเสนอเรื่องเพื่อการพิจารณา ร่วมนำเสนอและรับฟังแนวทางการดำเนินงานด้านต่างๆ ในสภาฯ และร่วมตรวจสอบผลการดำเนินงานและความคืบหน้าในการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มและประชาชนในพื้นที่

การร่วมรับประโยชน์ พบว่า การร่วมรับประโยชน์ของประชาชนเกี่ยวข้องกับประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมต้องได้รับและสิ่งจูงใจหรือรางวัลที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นและจูงใจให้คณะทำงาน อาสาสมัครหรือสมาชิกสามารถทำงานได้โดยตลอดและบรรลุเป้าหมาย แยกได้เป็นประโยชน์แบบนามธรรม คือ ความพึงพอใจ ความสุข ฯลฯ และผลประโยชน์แบบรูปธรรม ได้แก่ วัสดุสิ่งของ หรือเงินรางวัล และการมีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และมีการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.2 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2 การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า ประกอบด้วย การจัดการองค์ประกอบการสื่อสาร ซึ่งมีวิธีการสื่อสารผ่านการประชุมปรึกษาหารือในคณะทำงานร่วมกับประชาชน มีจัดระบบการกำหนดรายละเอียดเนื้อหาของสาร และวิธีการหรือช่องทางในการสื่อสารออกไปยังประชาชนด้วยสื่อหลากหลายรูปแบบและเน้นการใช้ภาษาในการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ใช้ภาษาถิ่น ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ในส่วนของ**การจัดการนโยบายและระบบสื่อสาร** จะให้ความสำคัญกับข้อมูลที่ถูกต้อง สื่อสารอย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์และทันสมัย ผ่านระบบการสื่อสาร คือ การประชุมปรึกษาหารือทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และสภาองค์กรชุมชนแบบบูรณาการ มีการบันทึกข้อมูลและจัดเก็บด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยมี**เกณฑ์ในการเลือกสื่อและระบบการสื่อสาร**รูปแบบที่เข้าถึงประชาชนมากที่สุด หลังจากนั้นจะมีการประเมินการจัดการการสื่อสารโดยพิจารณาจากผลการสื่อสารว่าสามารถสื่อสารภายในและภายนอกองค์กรได้อย่างรวดเร็วหรือไม่จากผลการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ

2.3 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า ประกอบด้วย **กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ**ที่มีความเข้าใจง่าย คำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการ

สื่อสาร เลือกใช้สื่อที่ทำให้คนในชุมชนต้องรับรู้และเข้าใจได้ผ่านการประชาสัมพันธ์โดยผู้นำชุมชนและสื่อโซเชียลมีเดีย นอกจากนี้ สภาองค์กรชุมชนต้นแบบยังได้ใช้กลยุทธ์การสร้างสาร โดยคำนึงถึงความเข้าใจของผู้ฟังเป็นหลัก มุ่งสร้างเนื้อหาสารเกี่ยวกับประโยชน์และผลกระทบที่สมาชิกในชุมชนจะได้รับ โดยการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดีย เพื่อสร้างแรงจูงใจการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และกลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร ประกอบด้วย การพิจารณาแยกกลุ่มผู้รับสารตามช่วงวัยและความสามารถในการเรียนรู้เพื่อสร้างสารที่สื่อออกไปได้ตรงกับความเข้าใจได้ทุกเพศทุกวัย

2.4 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 4 แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบข้อสรุปสำคัญตามแต่ละแนวทาง ดังนี้

แนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสาร โดยใช้กระบวนการประชุม หรืออบรมให้แก่สมาชิกสภาองค์กรชุมชน โดยมีข้อแนะนำที่สำคัญ คือ ผู้ส่งสารควรเข้าใจความหมายของสิ่งที่จะปฏิบัติอย่างถูกต้องและสื่อสารไปยังผู้รับสารอย่างถูกต้องครบถ้วน ในขณะเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐหรือผู้นำสภาองค์กรชุมชนควรมีการชี้แจง ทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานให้กลุ่มผู้นำหลักมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อสามารถนำไปสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกและประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการจัดการการสื่อสาร พบว่า สภาองค์กรชุมชนควรมีทีมทำงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะทีมเลขานุการของสภาองค์กรชุมชนแต่ละระดับ โดยต้องประสานงานด้านการสื่อสารกับหน่วยงานที่ทับทบหน้าที่ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และมีการเชื่อมโยงเนื้อหาการสื่อสารระหว่างกัน และควรจัดทำแผนการสื่อสาร และดำเนินงานด้านการจัดการการสื่อสารให้เป็นระบบเพื่อลดความซ้ำซ้อน และปฏิบัติตามแผนที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดการประชุมต่อเนื่องตามความเหมาะสมของแต่ละสภาฯ เป็นต้น

แนวทางการกลยุทธ์การสื่อสาร สภาองค์กรชุมชนควรมีการสื่อสารเชิงรุกในบางช่วงที่มีนโยบายของภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ควรมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อขยายฐานสมาชิกเชิงรุก โดยอาจใช้ในรูปแบบการจัดให้มีอาสาสมัครในระดับต่างๆ เพื่อสื่อสารกับชาวบ้านในระดับพื้นที่ และผู้สื่อสารควรใช้วิธีการสื่อสารแบบเรียบง่าย กระชับ ทั้งนี้ ประธานสภาและสมาชิกฯ ควรพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติในการเป็นนักพูด นักสื่อสาร นักประชาสัมพันธ์ นักบรรณรักษ์ อีกทั้ง สภาองค์กรชุมชนควรจัดหาเครื่องมือและช่องทางในการสื่อสารที่ทันสมัยและมีความแม่นยำมาใช้ในการสื่อสารกับประชาชน รวมทั้งควรเน้นการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบ

สภาพปัญหา/ความเป็นอยู่รายครัวเรือน และเพื่อสร้างความเข้าใจกับประชาชนรายครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในวิจัย สรุปได้ว่า “องค์กรชุมชน” คือ ส่วนสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน หากองค์กรชุมชนเข้มแข็งชัดเจน เกาะเกี่ยวรวมกันเป็นขบวนที่ชัดเจน เห็นปัญหา มีเป้าหมายความร่วมมือจากภาคีท้องถิ่นไม่ใช่เรื่องยาก และสามารถขับเคลื่อนงานได้อย่างเป็นรูปธรรมและแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเอาฐานล่างเป็นตัวตั้งเป็นตัวขับเคลื่อนงานพัฒนาจัดการโดยชุมชนเป็นแกน หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อน คือ กระบวนการทำงานที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วม หรือกล่าวได้ว่า เป็นการพัฒนาแบบชาวบ้านเดินร่วมกัน เป็นการทำงานที่เชื่อมโยงคนกลุ่มหน่วยงานและศักยภาพที่หลากหลายเพื่อร่วมกันวางแผนและดำเนินการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม เห็นเป้าร่วมกัน ทำแล้วต้องเห็นการเปลี่ยนแปลงจากการวางแผนร่วมกัน ทำให้ชุมชนสามารถกำหนด และจัดวางแผนของชุมชนอย่างสอดคล้องกับแผนของหน่วยงานอื่นๆ ในด้านการพัฒนาและแก้ปัญหา ความเดือดร้อนของประชาชน สามารถกำหนดทิศทางในการจัดการชีวิตตัวเองและชุมชนได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามแผน ยุกระดับพัฒนาและสร้างการเรียนรู้ของคณะกรรมการสมาชิกที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ยังสรุปได้ว่า รูปแบบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ทั้งหมดมีลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) โดยมีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านสื่อบุคคลเกี่ยวกับบทบาท อำนาจ หน้าที่ ภารกิจของสภาองค์กรชุมชน จากการจัดประชุม การฝึกอบรม เพื่อชี้แจงให้ความรู้ การร่วมคิดในการกำหนดปัญหาความต้องการของชุมชน แนวทางแก้ปัญหา และการวางแผนพัฒนาต่างๆ ซึ่งมีการรวบรวมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลด้วยการเลือกใช้สื่อหลากหลายช่องทาง มีการใช้สื่อชุมชนและสื่อสารสาธารณะเชิงกว้าง เพื่อสร้างการรับรู้และสามารถโต้ตอบได้รวดเร็ว เช่น การสื่อสารผ่านบุคคล การบอกต่อ หนังสือเชิญ การแจ้งผ่านหอกระจายข่าว เฟซบุ๊ก และไลน์กลุ่ม เป็นต้น เป็นการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีแนวทางในการวางแผนและกำหนดแผนงาน โครงการพัฒนาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และการสื่อสารมีรูปแบบการไหลของข่าวสารแบบแนวนอน (Horizontal Communication) เนื่องจากการดำเนินงานในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนแผนนโยบายให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยลักษณะการสื่อสารของทุกภาคส่วนนั้น มีการโต้ตอบได้อย่างอิสระ มีความเป็นกันเอง ก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินงาน โดยที่จะเน้นการสื่อสารกับชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจะยึดหลัก Co-Creation ซึ่งประกอบด้วยการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับประโยชน์ รวมถึงมีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการทำงานให้เป็นรูปธรรม อีกทั้ง

ยังดำเนินการให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยการจัดกิจกรรมให้ประชาชนเข้าร่วมและเห็นผลจากการดำเนินงานในโครงการต่างๆ การประชาสัมพันธ์รางวัลหรือข่าวสารด้านงบประมาณที่ได้รับ เป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนเกิดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเอง

3. อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแยกตามวัตถุประสงค์การวิจัย เรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง นำมาสู่การอภิปรายผล แยกเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

3.1 อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ผลการศึกษาที่มีความชัดเจนว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชน ใน 4 ขั้นตอน คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ เป็นไปตามแนวคิดของ Huntington, S. & Nelson, S. (1975) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะพิจารณาจากกิจกรรมและการบริหาร ซึ่งจะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไป ในระดับกิจกรรมนั้น จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้น จะเป็นลักษณะของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเปิดทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกถึงเข้าร่วมในกิจกรรมและสอดคล้องกับการศึกษาของ สัจญา เคนาภูมิ (2551) ที่ได้เสนอไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน รวมทั้งเมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) ชี้ชัดในผลการศึกษาว่าการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล

นอกจากนั้นผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าในกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบ การสื่อสาร 4 ส่วน คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ยังเป็นไปตามทฤษฎีการสื่อสาร SMCR ของ Berlo, D. K. (1960) ซึ่งตามแบบจำลองการสื่อสาร Berlo ได้อธิบายกระบวนการสื่อสารได้ครบวงจร

โดยองค์ประกอบของการสื่อสารตามทฤษฎีดังกล่าวมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งในทฤษฎีของเบอร์โล ผู้ส่งสารที่จะสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องมีทักษะในการสื่อสาร คือ ทักษะการเขียน การพูด การอ่าน และการฟังที่ดี เพื่อให้การสื่อสารออกไปชัดเจนตรงประเด็น สามารถสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่เป็นตัวกลางในการนำสารไปส่งถึงผู้รับสารซึ่งควรมีทักษะที่ดีทั้ง 5 ด้านเช่นเดียวกับผู้ส่งสารหรือผู้สื่อสาร นอกจากนี้ผลการวิจัยนี้ยังมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กฤษณา สุริยวงศ์ (2563) ที่พบว่าการสื่อสารและการใช้สื่อของชุมชนเพื่อการพัฒนา นั้น การสื่อสารจะมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ (1) ผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (2) สาร (3) สื่อ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อเก่า และสื่อมวลชน รวมทั้งสื่อใหม่ และ (4) ผู้รับสาร โดยใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ

อีกประเด็นที่ฟังได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งจากผลการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน คือ ผู้ส่งสาร ในกระบวนการสื่อสาร ในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนระบุไว้ชัดเจนว่า คือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงสมควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งในขั้นตอนแรกนั้น จะต้องมีผู้ก่อการดี หรือตัวตั้งตัวตีทำหน้าที่ในการสื่อสารชักชวนตัวแทนกลุ่มทุกกลุ่มในหมู่บ้านและตำบลมาพูดคุยทำความเข้าใจเรื่องสภาองค์กรชุมชน ดังนั้นผู้ส่งสาร จึงเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและรวมถึงการขยายเครือข่ายเชิงรุก เป็นเสมือนผู้สื่อสารเพื่อสร้างภาพจำลองให้เห็นเป็นรูปธรรมในใจชาวบ้าน และเมื่อมีการก่อสร้างสภาองค์กรชุมชนขึ้นมาแล้ว ผู้ส่งสารยังมีบทบาทสำคัญในการก่อการหรือ คือ สร้างความร่วมมือกันในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมกำหนดทิศทางว่า ตำบลจะแก้ปัญหาหรือพัฒนาไปในทิศทางใด

อนึ่ง จากการศึกษาข้อมูลเชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 ยังชี้ชัดได้อีกว่า บุคคลสำคัญที่เป็นแกนนำการพัฒนาสภาองค์กรชุมชน ซึ่งก็คือ ประธานสภาองค์กรชุมชนนั้น เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารกับประชาชนและการสื่อสารกับเครือข่ายความร่วมมืออื่นๆ ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นประธานสภาองค์กรชุมชน ซึ่งมีบทบาทเป็นทั้งกำนัน เป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล และมีบทบาทสำคัญในกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ จะเป็นผู้มีบทบาทและมีอิทธิพลทางจิตใจ สามารถสื่อสารเพื่อจูงใจประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในสภาองค์กรชุมชน รวมทั้งสื่อสารเพื่อบูรณาการแผนงาน โครงการ ความร่วมมือและการขอรับการ

สนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีความกว้างขวาง มีประสบการณ์ และมีเครือข่ายทางสังคมจำนวนมาก

3.2 อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2 การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นชัดเจนว่า การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบที่ผ่านมา ประกอบด้วย การจัดการองค์ประกอบ การสื่อสารที่มีการกำหนดทั้งรายละเอียดเนื้อหาสาระและวิธีการสื่อสารที่ถูกต้อง ภายใต้นโยบายการสื่อสารที่ชัดเจน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และจัดทำระบบการสื่อสารให้ทันสมัยด้วยการสื่อสารผ่านทั้งสื่อดั้งเดิม คือ สื่อบุคคลและสื่อใหม่ ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์ ทั้งเฟซบุ๊ก ยูทูบและไลน์ กลุ่ม เมื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาข้อเท็จจริงประกอบกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการการสื่อสาร พบว่า การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปตามแนวคิดของ Agnes (2018) ซึ่งเสนอไว้ว่า การจัดการสื่อสารโดยบูรณาการสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่จะเพิ่มส่วนขยายทางการสื่อสาร และเปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถนำเสนอเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดตลอดจนความคิดเห็นได้อย่างเสรีบนพื้นที่ส่วนตัวหรือโลกเสมือนจริง (Virtual Reality) และยังสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนจนขยายเป็นเครือข่ายสังคมแบบออนไลน์ (Social Networking) ที่สามารถสร้างการปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้หลากหลายทั้งการตอบกลับและโต้ตอบแบบรวดเร็วทันทีทันใด (Real Time Interaction) ซึ่งผลที่ได้ คือ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสาร และสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการการสื่อสาร ซึ่ง Jitladdakorn, S. (2008) เสนอไว้ว่า แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านองค์ประกอบการสื่อสารเกี่ยวกับบรรยากาศทั่วไป ขอบเขต ระดับการสื่อสาร ภาษา และวิธีการสื่อสาร 2) ด้านนโยบายและระบบสื่อสาร ได้แก่ ระบบการสื่อสาร ยุทธศาสตร์ หน้าที่และกิจกรรม เกณฑ์ในการเลือกสื่อ และ 3) ด้านการประเมินการจัดการ ได้แก่ การพัฒนาแนวทางการปรับปรุงความสำเร็จผลกระทบจากการสื่อสาร และผลกระทบจากการจัดการสื่อสารนั้นๆ ดังนั้น การจัดการองค์ประกอบการสื่อสาร โดยการใช่วิธีการสื่อสารผ่านการประชุมปรึกษาหารือในคณะทำงานร่วมกับประชาชนที่มีการจัดระบบการสื่อสารที่ดี และเลือกใช้วิธีการหรือช่องทางในการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ เน้นการใช้ภาษาในการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ใช้ภาษาถิ่น และให้ความสำคัญกับระบบสื่อสารที่มีข้อมูลที่ถูกต้อง สื่อสารอย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์และทันสมัย ประกอบกับมีเกณฑ์ที่ชัดเจนในการเลือกสื่อและรูปแบบการสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนมากที่สุด ตามผลการวิจัยนี้ จึงนับได้ว่ามีคุณูปการต่อสภาองค์กรชุมชนอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้

3.3 อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ผลการวิจัยชี้ชัดได้ว่า กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองควร ประกอบด้วยกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมผ่านช่องทางที่ทันสมัยร่วมกับการกำหนดกลยุทธ์การสร้างสารที่เข้าใจง่าย และเข้าถึงผู้รับสารได้ทั่วถึง ประกอบกับการใช้กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้รับสาร ซึ่งพิจารณาแยกกลุ่มผู้รับสารให้เหมาะสมกับเครื่องมือ เนื้อหาสารและช่องทางในการสื่อสารที่เหมาะสมกับการรับรู้ของผู้รับสารแต่ละกลุ่ม สอดคล้องกับแนวคิดของ Smith, R.D. (2002) ซึ่งได้แบ่งลักษณะของกลยุทธ์การสื่อสารไว้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลยุทธ์เชิงรุก (Proactive Strategies) 2. กลยุทธ์เชิงรับ (Reactive Strategies) ซึ่ง วิโรจน์ โสวัณณะ (2545) ขยายความให้เห็นชัดเจนขึ้นว่า กลยุทธ์การสื่อสารที่ดีจะต้องประกอบขึ้นด้วยกระบวนการสื่อสารที่ดีหรืออุปกรณ์การสื่อสารที่ทันสมัย ซึ่งผลการศึกษาของอนุศักดิ์ คงมาลัย และคณะ (2566) ได้ศึกษาไว้อย่างสอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ กล่าวคือ กลยุทธ์การสื่อสารจะหล่อหลอมแนวคิดรวมพลังการพัฒนาสภาองค์กรชุมชนให้ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมโดยการสื่อสารทั้งภายในและภายนอก และการสื่อสารของเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2554) ที่เสนอไว้ว่า แผนการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ที่ดีจะต้องคำนึงถึงสถานการณ์หรือภาวะความเป็นจริงในชุมชน ประกอบด้วยวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ชัดเจน มีเป้าหมายเพื่อสร้างความร่วมมือและสื่อสารโดยคำนึงถึงการรับรู้และพฤติกรรมของผู้รับสารตามเป้าหมายของการสื่อสารและเป็นไปในทิศทางเดียวกับอย่างสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พรรณิภา เดชพล (2563) ซึ่งศึกษาเรื่องการจัดการกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน ชุมชน และพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ สื่อบุคคล คือ เจ้าหน้าที่นำ และกลุ่มอาสา สื่อสิ่งพิมพ์ คือ แผ่นพับ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อออนไลน์ ได้แก่ เพจเฟซบุ๊ก และคลิปวิดีโอ ให้เหมาะสม สวยงามและสร้างสรรค์

3.4 อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 4 แนวทางพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

เมื่อวิเคราะห์ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสาร ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักเสนอไว้ครอบคลุมกระบวนการส่งเสริมการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับประโยชน์ โดยมีข้อเสนอสรุปได้ว่า สภาองค์กรชุมชนควรเน้นการสื่อสารผ่านการประชุมที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ พร้อมกับการพัฒนาประสิทธิภาพการสื่อสารของคณะทำงานหรือผู้ส่งสาร ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกระบวนการนำสารไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการ

ดำเนินงานและให้ความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนแก่ประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสภาองค์กรชุมชนควรมีการจัดทำแผนงานการสื่อสารที่ชัดเจน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชวัลลักษณ์ คุณาธิกรกิจ (2557) เรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตราสินค้าด้านการท่องเที่ยวไทยเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการวิจัยนี้ คือ แนวทางการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ การประชุม สัมมนา อบรม ให้ความรู้ และการประชาสัมพันธ์ และการศึกษาของ Incio, F. A. R., et al. (2021) เกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นกลยุทธ์หลักในการสร้างความเป็นพลเมือง พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมช่วยอำนวยความสะดวกในการรวมกลุ่มและความสามัคคีของชุมชน โดยอาศัยโครงการร่วมกัน การตัดสินใจ การมีส่วนร่วม และการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน

ในส่วนของแนวทางการพัฒนาการจัดการสื่อสาร ซึ่งเสนอให้สภาองค์กรชุมชนต้องมีทีมงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะทีมเลขานุการของสภาองค์กรชุมชน แต่ละระดับทำหน้าที่ประสานงานด้านการสื่อสารกับหน่วยงานการสื่อสารประชาสัมพันธ์ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และมีการเชื่อมโยงเนื้อหาการสื่อสารระหว่างกันตลอดเวลา ทั้งนี้ ทีมงานผู้ทำหน้าที่ในการสื่อสารต้องเป็นที่ยอมรับของประชาชน สามารถสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายแต่เป็นระบบ และต้องสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจและปลุกเร้าชุมชนให้เข้าร่วมการประชุมและกิจกรรมต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งเสนอไว้ว่า สภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งแล้วควมดำเนินการในการสร้างความเข้าใจให้คนในพื้นที่เข้าใจว่า เป็นสภาแบบชาวบ้าน ที่มีรูปแบบเรียบง่าย และเป็นเวทีในการนำเสนอปัญหาและแผนงานพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชน และประสานเชื่อมโยงการทำงานกับสภาองค์กรชุมชนอื่น โดยการสร้างเครือข่ายการสื่อสาร ผลการศึกษาครั้งนี้ จึงชี้ชัดว่า หากสภาองค์กรชุมชนทุกแห่งนำแนวทางการพัฒนาการจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนไปใช้อย่างจริงจัง ย่อมสามารถพัฒนาระบบการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนทั้งภายในองค์กรและการสื่อสารกับเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) รัฐบาลควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมการพัฒนาสภาองค์กรชุมชนให้สามารถเติบโตเป็นรากฐานและเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมอบหมายให้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จัดทำแผนปฏิรูปสภาองค์กรชุมชนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเชื่อมโยงกับพันธกิจหลักในการปฏิรูปประเทศไทยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน และมุ่งเน้นการดำเนินงานเชิงการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

2) สภาองค์กรชุมชนทุกแห่งควรให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยมีนโยบายและแผนงานที่ชัดเจนในการยกระดับการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนและการสื่อสารเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนที่เป็นระบบ มีแบบแผนเป็นรูปธรรม โดยมีการดำเนินงานตามแผนงานและผลักดันให้มีการเชื่อมโยงแผนการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนกับเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

3) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และภาคเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานสื่อสารในชุมชน ควรให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติงานในสภาองค์กรชุมชนในการแสวงหาและปรับใช้องค์ความรู้ด้านการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านงานวิจัยด้านการสื่อสารและการถอดบทเรียนจากองค์กรชุมชนต้นแบบ โดยประสานความร่วมมือทางวิชาการจากสถาบันการศึกษาในการศึกษาวิจัยปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาการสื่อสาร ร่วมกับการถอดบทเรียนจากการดำเนินงานขององค์กรภาคีอื่น เช่น ปตท. ซีพี. โตโยต้า ฯลฯ ซึ่งองค์กรภาคีเหล่านี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนงบประมาณและดำเนินการในการพัฒนาท้องถิ่นและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นมาอย่างยาวนานและเป็นผลอย่างเป็นรูปธรรม

4.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) สภาองค์กรชุมชนต้นแบบควรประเมินผลการใช้กลยุทธ์การสื่อสารและถอดบทเรียนของตนเอง เพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ซึ่งจะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในทุกพื้นที่ โดยขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาเพื่อสนับสนุนการวิจัยการดำเนินงาน เพื่อขยายผลไปสู่การพัฒนา รูปแบบการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนที่มีการสื่อสารเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

2) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ภาคีเครือข่ายด้านวิชาการและนวัตกรรมสื่อสาร ควรบรรจุแผนงานการพัฒนาการสื่อสารของสภาองค์กรชุมชนไว้ในแผนการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเข้าไป

ช่วยพัฒนาเครื่องมือการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพให้กับสภาองค์กรชุมชน ซึ่งสามารถทำได้โดยการสื่อสาร ประสานงาน จัดทำแผนงานโครงการ และขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ เช่น เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

4.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยโดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณในการศึกษาในอนาคต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยขยายพื้นที่ศึกษาออกไปให้ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างสภาองค์กรชุมชนต้นแบบในทุกภาคของประเทศ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดชัดเจน และหลากหลายมากขึ้น อันจะนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

2) การวิจัยในครั้งต่อไป ควรกำหนดพื้นที่ในการวิจัยให้มีความหลากหลาย เนื่องจากแต่ละชุมชนในประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้ผลการวิจัยถูกจำกัดความการทั่วไป (Generalization) ในการนำไปประยุกต์ใช้ จึงควรมีการศึกษาองค์กรชุมชนต้นแบบแต่ละแห่งร่วมกับการวิเคราะห์บริบททางสังคม เพื่อสามารถนำเสนอแนวทางการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กฤษฎา สุริยวงศ์. (2563). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนมีส่วนร่วมของจังหวัดเพชรบุรี. คุษฎีนิพนธ์ปริญญาโทศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- โกวิท พวงงาม. (2545). การปกครองท้องถิ่นไทย หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2559). สื่อสารเพื่อโลกสวย: บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน. กรุงเทพฯ: เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา มีศิลป์ประกาย. (2553). ความรู้เบื้องต้นและทฤษฎีการสื่อสาร (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- กิติมา สุรสนต์. (2558). ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2561). ประเภทการสื่อสารชุมชน. เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร หน่วย 1-8 (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2541). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. นครปฐม : ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- จันทร์ศรี สิมสินธุ์ และคณะ. (2559). นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต. วารสารบริหารการศึกษา, 12(1), 83-94.
- จิตรทิมา ศรีพลชุม และคณะ. (2564). กลยุทธ์การสื่อสารทางการท่องเที่ยวของหมู่บ้านคีรีวงกต อำเภอนายูงจังหวัดอุดรธานี เพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ 41(17), 41-60.
- เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. (2545). ชุดวิชาการวิจัยชุมชน ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง. หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและประเมินโครงการ. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์.

- ชวัลลักษณ์ คุณาธิกรกิจ. (2557). การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตราสินค้าด้านการท่องเที่ยวไทยเชิงสร้างสรรค์เพื่อเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะผู้กำหนดนโยบาย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 17 (17). 56-65.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร์. (2560). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. *Veridian E- Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 10(2), 1342-1354.
- ญาณิศา เผื่อนแพะ และประสพชัย พสุนนท์. (2564). นวัตกรรมชุมชนเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 8(2), 32-44.
- ดวงพร คำบุญวัฒน์ และคณะ. (2550). *บทสังเคราะห์รายงานการวิจัยการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม*. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสหพัฒนาไพศาล.
- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. (2554). โครงการบูรณาการจัดการจัดการเรียนรู้การสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 12(2), 25-34.
- ทิพย์สุดา ปานเกษม และพรพรรณ ประจักษ์เนตร. (2559). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดน่าน. *เอกสารการประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ประจำปี 2559 คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ วันที่ 1 กรกฎาคม 2559*, 155-176.
- ธัญลักษณ์ อาชาติศรี. (2563). *นวัตกรรมการพัฒนากลไกระดับชุมชนเพื่อจัดการหมู่บ้านจัดการสุขภาพยั่งยืน*. วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตรมหาวิทาลัยมหาสารคาม
- นนทญา หงษ์รัตน์. (2550). กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนชาวนา จังหวัดสุพรรณบุรี. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บรรเลง อินทร์จันทร์. (2559). นวัตกรรมสังคมอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 2(2), 48-56.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2551). *การสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พงศกร เอี่ยมสะอาด, ศุภกร ลิ้มคุณธรรมโม และประสพชัย พสุนนท์ (2559). ปัจจัยความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรมองค์การที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินของอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารการจัดการสมัยใหม่*, 14(1), 130-142.
- พงษ์รัตน์ ไกรพรหม. (2554). ผลของโปรแกรมการพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในหมู่บ้านจัดการสุขภาพ ตำบลโนนสมบูรณ์ อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม*, 8(1), 63-70.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาก. (2551). *การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2555). *เอกสารการสอนชุดวิชา การสื่อสารกับการพัฒนา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บั๊กพอยท์.
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. (2554). *การวางแผนและการประเมินผลการสื่อสารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.
- วันชัย มีชาติ. (2548). *พฤติกรรมกรรมการบริหารองค์การสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิโรจน์ ศรีหิรัญ. (2564). นวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดระนอง. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*. 6(2), 225-236.
- วิโรจน์ โสวัฒนธนะ. (2545). *คู่มือสู่ความสำเร็จอันไร้ขีดเขต*. กรุงเทพฯ: โลกทิพย์.
- วิศิษฐ์ เกตุรัตน์กุล และคณะ. (2562). แนวทางการศึกษาการสื่อสารเพื่อการสร้างความร่วมมือกับชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนในประเทศไทย. *วารสาร สาร สื่อ ศิลป์*, 3(6), 37-50.
- ศรีธรรม์ โรจนสุพจน์ และคณะ (2547). การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่. *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ภาควิชานิตยศาสตร์ เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยพายัพ*.
- ศุภรัศมี ฐิติกุลเจริญ. (2540). *ทฤษฎีการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เศรษฐชัย ชัยสนิท. (2553). นวัตกรรมและเทคโนโลยี. อ้างถึงใน สมบัติ นามบุรี. (2562). *นวัตกรรมและการบริหารจัดการ*. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 2(2), 121-134.

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2564). *โมเดลนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง 50 บทเรียน การพัฒนาตำบลต้นแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- _____. (2564). *ผลการดำเนินงานประจำปี 2564*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- _____. (2564). *รายงานประจำปี 2564*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สมพงษ์ เส้งมณี และคณะ. (2564). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านเสม็ดงาม จังหวัดจันทบุรี. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร*, 4(2), 69-79.
- สมบัติ นามบุรี. (2562). นวัตกรรมและการบริหารจัดการ. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 2(2), 121-134.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2551). *ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน 4 จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง*. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.2551. “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ พ.ศ. 2551-2555” จาก http://opdc.go.th//special.php?spc_id=2&content_id=156. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2566.
- สิงห์ สิงห์ขจร และคณะ. (2562). การสื่อสารในการสร้างความนิยมของผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น. *วารสาร อัล-ฮิกมะฮฺ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ปีที่ 9 ฉบับที่ 18 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562*.
- สิริมาศ หมั่นสาย และคณะ. (2565). กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของนโยบายประชานิยม. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(3), 383-395.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (2547). *ปฏิรูปการศึกษาในสังคมไทยชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษานักวิชาการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน*. จาก <http://www:midnightuniv.org/midnight2545/document9562.html>
- สุวัฒน์ คงแป้น. (2563). *12 ปี สภาองค์กรชุมชน ก้าวไปข้างหน้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ. (2559). หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์การและการจัดการ. *วารสารวิชาการ แพรวภาพสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 3(1), 170-193
- อรรถัย กักผล. (2552). *คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์, 2552.

- อนุศักดิ์ คงมาลัย, วิทยากร ท่อแก้ว และหัสพร ทองแดง. (2566). การสื่อสารของเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนเพื่อการปฏิรูปประเทศไทยโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*. 6(4), 1-18.
- อรุณี ไพศาลพาณิชย์กุล. (2560). องค์กรนวัตกรรม: มโนทัศน์ และตัวแบบเชิงทฤษฎี. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*. 57(3), 158-187.
- อัจฉรา ศรีพันธ์. (2555). กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทย. *วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 7(1), 5-19.
- อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์. (2561). การพัฒนาองค์การ: ประเด็นทบทวนสู่การประยุกต์ใช้เพื่อการจัดการชุมชน. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 38(6), 24-48.
- Ashcroft, L.(1987). Defusing “empowering”: The what and the why. *Language Arts*, 64(2), 145-155.
- Berelson, B. and Steiner, G.A. (1964). *Human Behavior: An Inventory of Scientific Findings*. Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Berlo, D. K. (1960). *The process of communication: An introduction to theory and practice*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Brown, J. and Isaacs, D. (1994). The Department of Sustainability and Environment as cited in Ismael Ahmed Awad, et al. (2019) Community participation role in interior urbanism to consolidate neighbors’ social values in residential communities. *International Design Journal*, 9(1), 191-198.
- Cleopatra, V., and Black, L. (2019). Creating and managing participative brand communities: The roles members perform. *Journal of Business Research*: 1-13
- Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies*. New York: Cornell University Press.
- Fornaroff , A. (1980). *Community involvement in Health System for Primary Health Care*. Geneva: World Health Organization.
- Herkema, S. (2003). A Complex Adaptive Perspective on Learning within Innovation Projects . *The Learning Organization*, 10(6), 340-346.

- Huntington, S. & Nelson, S. (1975). *No easy choice: political participation in Developing countries*. New York: Harvard University Press.
- Incio, F. A. R., et al. (2021). Participatory communication as a key strategy in the construction of citizenship. *Linguistics and Culture Review*, 5(S1), 890-900.
- Jacobson, T. & Kolluri, S. (1999). *Participatory Communication as Communication Action, Theoretical approaches to participatory communication*. Cresskill. New York: Hampton Press.
- Jingcheng, F., et al..(2016) Leaders in communities of real-world networks *Physical A:Statistical Mechanics and its Applications*.444: 428-441.
- Jitladdakorn, S. (2008). *The comparison between government organization state enterprises*. Bangkok: Prasitpan and printing.
- Lemon, M. & Sahota, P. S. (2003). Organizational Culture as a Knowledge Repository for Increased Innovation Capacity. *Technovation*, 24(6), 483-498.
- Nair, K. S. & Shirley A. White. (1993) . *The development communication process: A reconceptualization, Perspective in development communication*. New Delhi: Sage.
- Patel, H. (2020). Crammer's Corner: Effective communication, managing difficult encounters and leadership. *Sage Journals*, 13(7), 444-445.
- Pemba , P. R. (2019). *Communication mechanisms and community participation in the planning and implementation of community development projects: a case study of a girls' education project in Malawi*. Faculty of Economic and Management Sciences at the University of the Free State.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Prummer, A., and Siedlerek, J. P. (2017). Community leaders and the preservation of cultural traits. *Journal of Economic Theory*. 168(1), 143-176
- Saud, S., Jufri, A.W., Rahman, M.A., & Salam, S. (2014). Learning Devices Development on Descriptive Writing for Foreign Language Based on Berlo's SMCR Communication Model of Secondary School Student. *Journal of Language Teaching and Research*, 5, 1033-1041.
- Schilling , M.A. (2008). *Strategic Management of Technological Innovation*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill Education.

Servaes, J., et al. (1996). *Participatory communication for social change*. California: Sage.

Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The mathematical theory of communication*. University of Illinois Press.

Smith, R.D. (2002). *Strategic planning for public relation*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

สุโขทัยนครมาลีราช

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัยประกอบการศึกษาในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ แขนงวิชานวัตกรรมสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

การตอบคำถามของท่านมิได้มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด เป็นการศึกษาทางด้านวิชาการเท่านั้น

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบไปด้วยคำถามทั้งหมด 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตอนที่ 3 การจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตอนที่ 4 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตอนที่ 5 แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....เวลา.....น.

ชื่อ/นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

การดำเนินงาน/ผลงานที่โดดเด่น หรือ ทำให้สภาองค์กรชุมชนได้รับรางวัล

.....

ตอนที่ 2 กระบวนการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

1) ในการประชุมร่วมกัน หรือการปฏิบัติงานของสภาองค์กรชุมชนท่านได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นใดบ้าง

.....

2) ในการประชุมร่วมกัน หรือการปฏิบัติงานของสภาองค์กรชุมชนท่านได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

.....

3) ในการประชุมร่วมกัน หรือการปฏิบัติงานของสภาองค์กรชุมชนท่านได้มีส่วนร่วมดำเนินการในเรื่องใดบ้าง

.....

4) ในการปฏิบัติงานที่ผ่านมาของสภาองค์กรชุมชน ท่านได้มีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ในเรื่องใดบ้าง (เช่น รับรางวัล มีอาชีพเพิ่ม มีรายได้เพิ่ม)

.....

**ตอนที่ 3 การจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กร
ชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง**

1) สภาองค์กรชุมชนของท่านมีวิธีการจัดการองค์ประกอบการสื่อสารอย่างไรบ้าง เช่น การใช้
ภาษา วิธีการสื่อสาร เป็นต้น

.....

.....

2) สภาองค์กรชุมชนของท่านมีวิธีการจัดการนโยบายและระบบสื่อสาร ใดบ้าง เช่น
การวิเคราะห์นโยบาย ระบบการสื่อสาร เกณฑ์ในการเลือกสื่อ และประโยชน์จากการใช้สื่อ เป็นต้น

.....

.....

3) สภาองค์กรชุมชนของท่านมีวิธีการประเมินการจัดการการสื่อสารอย่างไรบ้าง เช่น
ลักษณะการจัดการ กระบวนการบริหารจัดการ ผลกระทบจากการสื่อสาร และผลกระทบจากการ
จัดการ เป็นต้น

.....

.....

**ตอนที่ 4 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กร
ชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง**

1) สภาองค์กรชุมชนของท่านมีการเลือกใช้สื่ออย่างไรในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน

.....

.....

2) สภาองค์กรชุมชนของท่านมีการสร้างเนื้อหาที่จะประชาสัมพันธ์อย่างไร ในการสื่อสาร
กับสมาชิกในชุมชน

.....

.....

3) สภาองค์กรชุมชนของท่านมีการเลือกกลุ่มผู้รับสารข้อมูลอย่างไร เพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร
ที่ประชาสัมพันธ์มีความถูกต้อง ชัดเจน

.....

.....

**ตอนที่ 5 แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการขับเคลื่อนสภาองค์กร
ชุมชนต้นแบบด้านนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง**

1) ด้านกระบวนการสื่อสาร

2) ด้านการจัดการการสื่อสาร

3) ด้านกลยุทธ์การสื่อสาร

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความกรุณาสละเวลาอันมีค่าในการตอบแบบสัมภาษณ์
เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายอรรถชัย ตระการศาสตร์
วัน เดือน ปี เกิด	3 กุมภาพันธ์ 2517
สถานที่เกิด	270/1 ซอยยาสูบ 1 ถ.วิภาวดีรังสิต จอมพล จตุจักร กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2539 - นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2555 - รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สถานที่ทำงาน	Click or tap here to enter text.
ตำแหน่ง	พ.ศ. 2539 - นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2555 - รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประวัติหน้าที่การทำงาน	
พ.ศ. 2541 - ปัจจุบัน	- หนายความ
พ.ศ. 2544 - ปัจจุบัน	- ประธานกรรมการบริษัท เอฟ.เอ.ลอเยอร์ แอนด์ คอนซัลแตนท์ จำกัด
พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน	- ประธานที่ปรึกษากฎหมายในเครือ เอฟ.เอ.กรุ๊ป
พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน	- ประธานที่ปรึกษากฎหมายในเครือสงวนกรุ๊ป
พ.ศ. 2552 - 2554	- กรรมการบริหารพรรค และนายทะเบียนสมาชิก พรรคชาติไทยพัฒนา
พ.ศ. 2554 - 2561	- กรรมการบริหารพรรค และนายทะเบียนสมาชิก พรรคมาตุภูมิ
พ.ศ. 2563 - 2567	- ผู้อำนวยการประจำคณะกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ และ ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ วุฒิสภา - ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และ เร่งรัดการปฏิรูปประเทศฯ ด้านสิทธิมนุษยชน และ การคุ้มครองผู้บริโภคในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ วุฒิสภา

- อนุกรรมการตรวจสอบ วิเคราะห์ และประเมินผล
การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ คณะที่ ๔ ใน
กรรมการ ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูป
ประเทศ และดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ วุฒิสภา
- พ.ศ. 2564 - 2567 - อนุกรรมการ ติดตามการปฏิรูปประเทศ ด้านการ
กฎหมาย การยุติธรรม และการตำรวจ ในกรรมการ
การกฎหมาย การยุติธรรม และการตำรวจ วุฒิสภา
- ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ประจำคณะกรรมาธิการคมนาคม
วุฒิสภา
- พ.ศ. 2564 - ปัจจุบัน - ที่ปรึกษากฎหมายประจำบริษัท ผลิตภัณฑ์อาหาร
กว้างไพศาล จำกัด (มหาชน)
- ที่ปรึกษากฎหมายประจำหน้าเขียนกรุป

